NAŠE ŘEČ

ROČNÍK V. ČÍSLO 10.

JOSEF JANKO:

MŮŽE-LI SPISOVNÝ JAZYK USTRNOUTI?

K pronesené otázce hodlám odpověděti dvojako: napřed vylíčím zcela obdobný zjev u spisovného jazyka německého, bera si tu za podklad, ovšem s kritickým rozmyslem a samostatným výběrem, časovou knížku *W. Fischera* »Die deutsche Sprache von heute« (2. vydání u Teubnera v Lipsku a Berlíně 1919, 475. svazeček sbírky »Aus Natur und Geisteswelt«, stran 132 za 7 marek) a potom vyslovím svoje mínění o naší řeči české. Nedomýšlím se, že snad otázku přetřásanou vyčerpám anebo rozsoudím, mně postačí, uvedu-li ji vůbec do proudu a podnítím-li úvahy, rozhovory nebo později určitá rozhodnutí o ní.

Proč vycházím z pomůcky německé, to vysvětluji tím, že W. Fischer správně vystihl předpoklad a východiště všeho rozumného posuzování jazykových problémů, totiž *ujasněný pojem vývoje jazykového*, zdali je v něm vůbec možné pozastavení nějaké, či jsou-li spíše za všech dob patrné stopy, náběhy a zárodky novot, t. j. změn a odchylek od stavu právě předchozího.

Zkoumaje po té stránce dnešní spisovnou němčinu, jež snadno může laika klamati dojmem celku pevně stmeleného, jednotného, neměnného, dospívá W. Fischer poznání, že zrovna tak jako byl kdysi povlovný vývoj od staré k střední a odtud k nové horní němčině, i v horní nové němčině nejen ve volnějším stavu nářečním, nýbrž dokonce v sevřenější podobě spisovné stále všelijaké zjevy se vymykají pravidlům dosud platným, bořice, ano rušíce je. Fischer to názorně dokazuje v oboru skloňování jmen podstatných na př. otázkou, má-li se říkati *auf dem Turme* či *auf dem Turm*, v množném čísle *die Magen, Kasten, Laden* čili s přehláskou *Mägen, Kästen, Läden*, ukazuje, jak se v řeči mluvené a zvláště v nářečích ujímají množné tvary *Geschäfter, Stöcker, Rösser*, jak se němčina mimo jiné kolísá mezi *die Motore* a vítězícím *Motoren;* v oboru slovesa, zejména silného, jsou již dnes tvrdými oříšky na př. tvary od *backen*, mezi nimiž minulý čas *buk* má již soupeře v *backte*, podmiňovací způsob *büke* je útvarem venkoncem učeným, téměř směšným, najisto však strojeným a neživoucím, i zvukově dnes nevýstižným, kdežto *die Mutter bäckt* ještě má převahu nad *backt* a příčestí *gebacken*, nikoli však *angebacken*, vládne dosud neobmezeně. Silné sloveso se tu stává vůčihledě slabým, jako se jím už dříve stalo — právě mimo příčestí — *mahlen, salzen, spalten*. Opak pozorujeme při *fragen* a *laden* ve smyslu *einladen;* u onoho severní Němci a mnozí básníci kladou zpravidla *frug*, titíž a i Jihoněmci *frägst, frägt*, u tohoto vládne *lud ein, habe eingeladen* téměř všeobecně a jen *lädst* a *lädt ein* bojuje ještě s původním *ladest* a *ladet ein*. Neobyčejně pronikavé a při tom rychlé změny se dějí v pokladě slovním: na př. *Bahn* a *Zug* značí dnes velmi často význačným způsobem »železniční dráhu a vlak«, slovo *Knabe* mizí dnes v obcovací řeči německé proti severnímu *Junge* a jižnímu *Bub(e)*, cizí slova byla již dříve a zejména za světové války nahrazována domácími, jež je zhusta zatlačila docela, jako *Veloziped* slovem *Fahrrad, Rad*, nutné zdánlivě *Milieu* dnes běžnějším *Umwelt* atp. V oboru větoslovném a ve skladbě vůbec jest pozorovati stále více mohutnějící úsilí po skladu a spojování vět logicky přesném a pečlivém. Ani Goethova mluva, užívající leckterých ještě svobod a volností, neuspokojuje dnes zplna přísného strážce mluvnice. A přece ani dnešní jazyk spisovný nelení a povoluje novotám pronikajícím z jeho živné půdy a základu, jimiž jsou nářečí příslušných končin, pak obcovací řeč a mluva mladších, dorůstajících generací. Za příklad uvedu jen to, že prvotný druhý pád ustupuje zhusta způsobům a vazbám jiným, na př. *ich bin das Stehen* (m. staršího *des Stehens*) *nicht gewöhnt, Reden von Bismarck und Worte vom alten Fritz*, dále předložky *wegen, statt, laut, längs, während* i s třetím pádem; vítězně se vzmáhá v mluvené řeči přirovnávací příslovce (spojka) *wie* na úkor staršího *als (grösser wie, anders wie)*, namnoze couvá spojovací způsob před oznamovacím atd.

Nelze zapírati, že bujejí na všech stranách odchylky a variace vyjadřovacích způsobů dnešních. A nemůže ani býti jinak. *Jazyk mluvený se právě neustále, byť zcela nepatrně a zprvu k nerozeznání, pozměňuje* a změna, ustavičný pohyb jsou hlavní jeho vlastností, přímo jeho podstatou. Toliko mrtvý jazyk, jímž nikdo již nemluví, jehož nikdo již nepoužívá k dorozumění, se zastaví a zarazí a nepokračuje ve vývoji, totiž v stálých změnách. Neboť na takový odumřelý jazyk nepůsobí předně život lidský, jenž pro své nové a nové pokroky žádá sobě i nových slov, názvů, vazeb a vět, odumřelému jazyku se neučí od rodičů děti, jím nemluví nejblíže následující generace způsobem často v drobnostech, ale přece jen se odchylujícím, jazyk takový není vzácným nástrojem dorozumívacím mezi tolika a tolika i dospělými příslušníky svými, z nichž celé vrstvy, třídy a kmeny žijí za podmínek rozdílných, ale působí navzájem na sebe i jazykově a podléhají zase samy různým vlivům vnějším, dokonce se strany jiných národů. Také ostře vyhranění jednotlivci, velikáni duchem a mistři jazyka, vtiskují své mluvě zvláštní ráz, vábí tím jiné k napodobení a přímo přisvojení oněch individuálních novot. Toho u mrtvého jazyka není; avšak nastalo by to neodvratně též u umělého jazyka, jako je *esperanto*, kdyby bylo možné, aby se stal obcovacím jazykem skutečným nejen mezi členy nějakých spolků, nýbrž i mezi lidem: tehdy by vznikaly po vší zemi (a vlastně už dnes jsou, mluví-li esperantem příslušníci různých národností, Angličané, Francouzi a j.) velmi značné rozdíly ve výslovnosti a ve způsobu vyjadřovati své myšlenky — za chvíli bychom měli anglo-americké a i speciálně londýnské, pak rozmanitá francouzská a zvláště také pařížská (vyšší a nižší) esperanta...

Hybnou silou při změnách tvaroslovných a v oboru skladby bývá tak řečená *obdoba* neb *analogie*, kterou se vyrovnávají zdánlivé nesrovnalosti mezi útvary téhož druhu a původu neb aspoň téže zevnější podoby, čímž se usiluje o zjednodušení a zpravidelnění jazykového materiálu. Německé děti, když se učí krok za krokem své mateřštině, bezděky časují všecka silná slovesa slabě — a tato tendence, jež je okolím jejich uváděna na pravou míru, přece v některých případech (jak jsme poznali) nabyla vrchu a vedla k obdobným tvarům *mahlte*, *backte* a pod. Obdoby takové, jimž stará škola jazykovědecká říkala vesměs »falešné analogie«, jsou ve skutečnosti, se stanoviště vývoje jazykového, tedy s hlediště duševního, zcela přirozené a vysvětlitelné, s hlediště spisovného jazyka však jsou opravdu nesprávné jen potud, pokud usus, obyčej mluvících vůbec jich ještě nepřipouští; avšak objevují-li se již v mluvené řeči (ať v nářečí, ať v mluvě obcovací), nabývají práva, aby se k nim hledělo při eventuálním rozhodování o správnosti jazykové.

Stavidla nějakého, opatření předchozího, vůbec léku proti obecnému novotaření v jazyce živoucím není. Fischer rozmarně vypisuje, jak přísně by bylo stíhati dnešní, napřed přesně stanovené povahy a podoby jazykové, jak by se musilo vší vážností státu zakročiti, kdykoli by se kde objevila sebe nepatrnější odchylka. Každá kniha by vyžadovala co nejpřísnější censury, aby spisovatel neužil ani jediného slova nově utvořeného nebo jen nářečního, ani jednoho poněkud smělejšího spojení větného. Nejen každý pokrok v jazyce, ale i všeliký postup ve vzdělanosti by byl přísně zakázán, »noviny«, jež tak rády zavádějí i jazykové (šťastně, ve většině případů nešťastně volené) novoty, byly by zhola nedovoleny. Vyrůstající pokolení od nemluvňat počínajíc bylo by podrobiti nejpečlivějšímu státnímu dozoru, škola by nevyučovala leda onomu uměle »zkameněnému« typu jazykovému, ředitel školy by se stal pravým jazykovým biřicem a drábem — jaký to utěšený, bohudíky nesplnitelný obrázek a sen!

Když si Fischer takto zjednal spolehlivou základnu pro další usuzování, v kapitole o »Sprachrichtigkeit« (str. 52—99) obírá se nejdříve poměrem nářečí a jazyka spisovného, poté poměrem mezi logikou a řečí, kritikou jazyka vůbec a na konec slovy vypůjčenými a cizími. Pozoruhodné myšlenky jeho jsou asi tyto: Nastává-li v jazyce zřejmá nějaká odchylka mluvících od platného dosud pravidla (na př. *dreimal so gross wie* m. jediné prý správného *dreimal so gross als*), nebudeme, dobře posuzujíce vítězné pronikání nové spojky *wie*, významem vlastně totožné s *als*, oné úchylky prohlašovati šmahem za chybu, nýbrž vyhneme se jí snad zatím v mluvě vybranější, v řeči knižní, budeme však snášelivi k novotám podobným v mluvě obecné neb dokonce v nářečí; neboť tyto zdánlivě nižší, ale ve skutečnosti přirozenější druhy mluvené řeči jsou ústrojími o sobě, jimž vládnou zvláštní jejich zákony. Jazyk spisovný pak se vznáší sice nad mluvou všedního života, avšak odloučit se od ní nemůže; kořeny svými tkví právě v určitém nářečí a i z jiných nářečí, jakož i z obcovacích řečí celého území může čerpati posilu a obohacovati se, pokud by tím jeho osobitý ráz, jeho nejvlastnější podstata netrpěla. Spisovná němčina, Lutherem a hlavně jeho překladem bible šířená, opírala se původně o nářečí hornosaské, jež se podnes ozývá na př. v krajině lipské, a jsouc hornoněmecké, není příliš vzdáleno území dolnoněmeckého; politickou převahou Pruska nabyla však časem zvláště ve skladbě a v pokladu slovním nejmocnějšího vlivu na tentýž spisovný, vždy více méně umělý jazyk přímo dolní němčina. Avšak vlivu toho by nebylo, kdyby ostatní a zvláště jižní Němci nebyli bezděky také v řeči své podléhali působení Berlína.

Často, majíce rozsouditi, který ze dvou možných způsobů vyjadřovacích je správnější, dovoláváme se *logiky*, zákonů správného myšlení nebo — lidově vyjádřeno — zdravého rozumu. Fischer se táže, lze-li obhájiti větu, že *der Flieger landete auf dem Haff*, t. j. že letec »přistál« na moři? Zajisté, že ano, neboť užito zde slova »landen« přeneseně a jeho význam se rovná pojmu »snésti se«; přes to zde, při odvozenině tak průzračné a základním slově (Land=země) dosud svěžím, kritika logická je rovněž pochopitelná a jiný bezvadný název řečeného pochodu, jímž by však po mém mínění navrhované *wassern* sotva bylo, byl by vítán. Jinak arci při vývoji a vzrůstu jazyka rozhodují ne logické požadavky (logická a jasná buď vždy myšlenka), nýbrž procesy psychologické, především sdružování představ a založené na něm a v povědomí mluvících vžité obdoby, připodobnění, přirovnání, metafory, metonymie a vůbec rčení obrazná.

Tedy rozhodnutí o správném a nesprávném užívání slova nebo vazby v jazyce není tak snadné; leckdy se dva spolu soupeřící útvary udržely vedle sebe a společnost, souhrn mluvících dovedl zcela hospodárně vytěžiti z nich názvy pro dva odstíny téže věci, pro dva předměty, vlastnosti neb činnosti ve skutečnosti značně od sebe odchylné (srovnej něm. *drucken* a *drücken*, jež až do 18. století nebyla po dnešním způsobu rozeznávána). Z toho plyne, že vývoji jazykovému je ponechati volnost, vždyť průběhu jeho nezastavíme předpisy ani násilnostmi; po každé se nad marné naše opravařské snažení vyšine jakožto jediný spravedlivý soudce usus, zdravý obyčej jazykový. Ne to, co se nám zdá přesné, jemné a výstižné, ale to, co lid posvětí svou oblibou, co stačí jeho chápavosti, jen to se ujme a udrží. Tieckův novotvar »Waldeinsamkeit« žije a bude ještě dlouho žíti, ačkoli byl jemně vzdělanou společností zprvu odsuzován a odmítán.

Neobejdeme se zajisté ani dnes bez cizích živlů v našem jazyce. Ty vnikají do něho bezděky a stávají se více nebo méně dokonale jeho vlastnictvím. Často se měnívá zevnější tvar, často jejich hodnota a význam. Rozhodčím o správnosti buď tu zase jazyk domácí, který nesnese sice živlů nepřizpůsobených neb otrockých napodobenin cizích vazeb a úsloví, ale s cizím majetkem, pokud jej opravdu přijal za svůj, dovede hospodařiti vzorně. *Délicatesse* značí ve franštině zpravidla »jemnocit«, a nikoli »lahůdku«, v němčině se totéž poručiti nedá, ani to, aby rodilý Němec přesně zachovával výslovnost francouzskou neb dokonce pařížskou. Také zde platí jako ve všech případech předchozích, že správné je to, čeho se všeobecně užívá, a to hlavně v kruzích, jež dovedou uplatniti svůj způsob vyjadřovací, tedy při spisovném jazyce to, čeho užívá velká většina lidí vzdělaných.

Na konec (str. 99—132) promlouvá Fischer o poměru jazyka a písma. Dochází závěru, že ani Němci (o Francouzích a Angličanech netřeba toho zvláště dokazovati) nepíší tak, jak mluví a vyslovují, na př. dlouhou stupnici všelijakých svých hlásek *e*-ových a t. p., což možno také obrátiti, že Němci nemluví, jak píší (Glü*ck*, Berg, F*uchs*). Je totiž mnohem více hlásek než užívaných v němčině písmen a jsou i hlásky přechodní, totiž nepřetržitá řada jich mezi hláskami jasně vnímanými a psanými, na př. v slově *mein* — a ty se v písmě vůbec ani nezachycují. Přes to je zrovna písmo, obrazec písmový pokládán za nositele a všemocného zástupce jazyka, zvláště v památkách dob minulých, při vyučování ve škole a j.; odtud plyne i veliký vliv všeho napsaného, vliv projevující se dokonce v snaze, arciť strojené, ba přímo zavržitelné a přese všecko úsilí marné, abychom vyslovovali tak, jak píšeme, na př. *Stein* nikoli jako *štajn*, *Spalte* ne jako *špalte*.

Způsob psaní, grafika německá je beze všeho sporu nedokonalá, není ani důsledně historická, tím méně foneticky věrná, ježto víc závady obecně známé a cizinci i německým školákům zhusta trapné. A přece Fischer nedoporučuje nápravu stůj co stůj, protože dnešní pravopis jest úředně zaveden v Německu, Rakousku i Švýcarsku; nicméně přijde k opravě jednou vhodný okamžik. Tehdy ať všichni jsou proniknuti poznáním, že kroku takového je třeba a že nebude učiněn nadarmo, budou-li oprávci dobře pozorovati řeč mluvenou a míti sluch již předem vycvičený. Písmo sledujž podle možnosti jazyk živoucí, mluvený a slyšený, a vládnoucí výslovnosti vzdělaných Němců budiž vždy dávána přednost před obrazcem ustrnulým neb zastaralým! — —

Obrátím se nyní k spisovnému jazyku českému. Není-li v něm rovněž mnoho náběhů a počinů ke změnám a odchylkám od pravidel dosud hlásaných praktickými mluvnicemi? Vzpomeňme jen těch hojných infinitivů bez koncového *i* (*učit*), jak jich užívá Machar i jiní v próze, čímž unikají hromadnému, najisto neladnému tikání! Připustíme-li tuto rovnoprávnost dvojice *učiti a učit*, budou se brzo uplatňovat i vyšší zřetele slohové, než jest požadavek pouhé jazykové správnosti. Při tom plně vyhovíme tvrdým zakončením útvaru povaze českého jazyka spisovného, založeného na řeči středních Čech, do níž se nemohou ani v mluvě knižní pojímati hlásky a útvary z nářečí cizích, dejme tomu moravských, tedy ani výslovnost *zháněti* m. *scháněti*, ani neurč. zp. *pojati* m. *pojmouti*. Či by mohl na jevišti herec pronášeti *zhon?* Nikoli; činí-li tak kdo mimo jeviště, na kazatelně nebo ve škole, neprohřešuje se sice zvláště těžce proti řeči spisovné, ale odklání se od ní přec a na první pohled se prozrazuje Moravanem. Jinak se má věc při dvojicích *mažu : maži* (1. jedn.) a *mažou : maží* (3. množ.). Zde se právě v obcovací řeči středočeské i jinaké vítěžně vzmáhá tvar nepřehlasovaný, jsa podporován množstvím prvních osob zakončených *-u*. Tvary přehlasované znějí dnes strojeně, učeně. V obcovací mluvě pražské a snad vůbec středočeské nikdo dnes již nepronese rozkazů *tluc* a *tlucte* (tento leda v citátě biblickém), útvary s *č* (*peč, pečte*) jeví obdobu k oznam. způsobu tak přirozenou a blízkou, že se sám zarážím, mám-li užíti tvaru předepsaného mluvnicí; a také syn můj, jejž jsem učil jen a jen řeči spisovné, stěží se ubraňuje usu všemocnému.

Při skloňování jsou dávným bolestínem genitivy *do Boleslavě* a *do Čáslavě*, místo nichž v Praze a jejím okolí slýchati *do Boleslavi, Čáslavi;* zde, kde jazyk spisovný setrvává při nominativech *Boleslav, Čáslav* (nikoli *Čáslava*), bude tedy uvažovati o zrovnoprávnění tvarů *-i* s útvary věrnými starému způsobu jako *Jaroměře atp*. Básníci píší už dávno a prozaisté rovněž se dnes odvažují psáti *mí* m. *moji chlapci*. Usus středočeský a jiný provedl příležitou tuto analogii svým způsobem, že totiž docela vyrovnal rozdíly mezi jednotlivými rody a mezi životnými a neživotnými, říkaje dnes *mý chlapci* zrovna tak jako *mý duby, mý lípy* nebo *mý holoubata*. Odtud se tlačí tvar *mí* též do spisovné mluvy, která však nutně bude lpěti dále na rozdíle mezi *mé* a *má;* jest jen otázka, smí-li se připouštěti též životné jednoslabičné *mí?* Přítel Chlumský jest přesvědčen, že ano, neboť se tu získává cestou přirozenou a všeobecně schůdnou zjednodušení a zrovnoprávnění útvarů blízkých, sourodých.

Ve skladbě tolikéž u nás genitiv ustupuje pádu jinému, totiž akusativu; táži se, máme-li i příště vždy jen *hledati, čekati, žádati něčeho?* Což genitiv při záporu, má či nemá býti přísně požadován? A zase zdali nezaslechnete v nenucené řeči jen málokdy náležitého *vinen tím* a čím dál častěji *vinen toho* (= jakoby *původce toho*)? A takových podobných případů shledali bychom dost a dost.

Také logické mudrování se uplatňuje leckdy u nás. Sem spadá chyba, jíž se mnozí, jsouce krom toho sváděni příkladem jazyků jiných (němčiny), dopouštějí tím, že po slovesích *bránění* nekladou ve větě závislé záporu (bránil mu, aby chodil m. aby *ne*chodil). Všecka úvaha rozumová zde nic nespomáhá, jazyk není založen na schematech logických, nýbrž vyrostl poznenáhlu z poměrů prvotnějších a i po myšlenkové stránce prostších; zprvu není vět nadřaděných a podřaděných, ale jen věty souřadné, a v této spojitosti (bránil mu: *nechoď!*) vyvinul a podnes se uchoval obyčej představovat i vyjadřovat též předmět bráněný záporně. O primitivismu v jazyce, třeba spisovném, určeném k tlumočení i filosofických záhad sebe obtížnějších, v příčině pojiva myšlenkového sebe spletitějších, daly by se napsati poučné a zajímavé kapitoly; ze všech by však vyplývalo, že to, co posvětil dávný jazykový zvyk, co dosud valná většina vzdělanců — o prostém lidu s nezkaženým citem jazykovým ani nemluvíc — uznává za jediné správné a povaze naší řeči odpovídající, nemůže pouhým diktátem rozumu býti zrušeno a dáno do klatby.

Na konec ještě slovo o pravopisných opravách u nás, tak často zvláště z řad učitelstva žádaných. Trvám, že i u nás jest nejlepším východištěm z velkého množství opravných návrhů to, abychom s opravami takovými nepospíchali a vyhnuli se tak nebezpečí přenáhlení. Hleďme zatím ještě lépe poznati, právě po stránce fonetické, naši řeč a važme si toho, že náš způsob psaní je zásluhou Husova počinu v označování délek samohláskových mnohem věrnější a důslednější nežli pravopis německý, který jednou délku vyznačuje, po druhé však nikoli (*Boot*, *rot* a pod.). Ani rozlišování *i* a *y* po měkkých a tvrdých souhláskách není bez podstaty fonetické; pravda, po obojetných jsou s tím všeliké nesnáze, ale ty právě vzdělanec neb, obecně řečeno, ten, kdo spisovně chce mluviti a psáti, musí překonati cvikem a zvykem. A není-liž to značná výhoda zase pro vzdělance a každého, kdo sahá k jazyku staročeskému nebo se učí jazyku polskému neb ruskému, že hlavní případy ypsilonu už zná?

Buď jak buď, ne v pravopisných otázkách vytčených je třeba rychlého a zásadního rozhodnutí, podepřeného vahou rozhodčích, nýbrž v otázkách takových, kde sami vzdělanci dávají na jevo značné odchylky ať v mluvě, ať v písmě od dosavadních pravidel a ustanovení. A sem náleží mimo případy tvaroslovné a syntaktické, svrchu dotčené, beze sporu také otázka, jak psáti cizí jména a slova. Pisatel těchto řádků nepochybuje, že je tu i v našem vzdělaneckém světě, v němž značnou většinu mají dnes lidé řečtiny vůbec ne a latiny poměrně málo znalí, zřejmá obecná snaha novotářská ta, aby se cizí ty živly psaly co možná nejvíce po domácku, po česku, bez všelikých jindy předpisovaných, ve skutečnosti však nejsoucích zdvojenin souhláskových. S touto silnou vlnou vývojovou bude nutno vypořádati se co nejdříve i doufám, že porady pravopisné komise III. třídy České akademie vnesou do věci žádoucí jasno.

Vítám tolikéž zprávu, že se uvažuje o potřebě svolati v brzké době poradu odborníků, kteří by se radili o závažných jazykových odchylkách, pokud si začínají dobývati v spisovném jazyce obliby a rozšíření, ba činí skorem již nárok na uznání občanského práva. Zde opravdu může jen souhlas nejlepších znalců jazyka vynésti rozsudek buď příznivý neb zamítavý; na konci tohoto článku se podobného soudu jazykového naléhavě dožadujeme i budeme spokojeni, jestliže jsme k němu — jak podotčeno na začátku — dali podnět a povzbuzení Fischerovými a svými vlastními vývody a poznámkami.

*

Redakce N. Ř. souhlasí ovšem s p. autorem tohoto článku a bylo také vždy jejím přesvědčením, že spisovný jazyk ustrnouti nesmí a ani nemůže, ačkoliv jeho životnost viděla spíše v stálém vývoji jeho slovníku a zvláště skladby než v obměnách zevních, tvarových a hláskových. Redakce N. Ř. nepokládá také za správné dělati závory změnám, které si razí cestu v živém jazyce, ale ovšem se domnívá, že nestačí jen na to ukazovati, že ta neb ona změna pronikla v jazyce obecném, nýbrž chce míti prokázáno, že z jazyka obecného proniká i do řeči spisovné a zatlačuje útvary v něm dosud platné. V semináři pro jazyk český byly už také vypracovány některé práce, jejichž předmětem bylo zjistiti, jak se v některých zjevech kolísavých jeví dnešní prakse spisovná, a také redakce N. Ř. uveřejní s povděkem každý příspěvek, kterým by bylo dokumentárně zjištěno, že se ta neb ona forma dosud v spisovném jazyce platná jeví na ústupu před formou jinou, z živého jazyka do knih se deroucí. Na tomto podkladě může pak komise nebo jiný sbor k tomu povolaný učiniti ústupky usu a dovoliti obecné tvary, které v praksi spisovné byly pokládány až dosud za vulgární a nespisovné.

DROBNOSTI.

»VYSUTÉ ZAHRADY«.

Před mnoha lety, snad před 15, snad před 20, snad dřív, snad později, čtli jsme v Nár. l. výklad o »visutých« zahradách Semiramidiných nebo Nabuchodonozorových v starém Babyloně, o nichž jsme slýchali ve škole a čítali v knihách, že to nebyly zahrady »visuté«, nýbrž »vysuté«, do výše vysypané. Nezapsali jsme si dne; kdež pak jsme si pomyslili, že budeme jednou vydávati »Naši řeč« a že by se nám mohl hoditi citát! Výklad jsme přečtli, řekli si v duchu, co všecko papír nesnese, ale zdálo se nám tenkrát, to že je něco takového, co ani u nás nemůže způsobiti škody, ačkoliv u nás... Ale léta spásy 1921 jsme se 4. srp. v ned. příl. Nár. l. setkali s »vysutými« zahradami zas; seménko před lety zaseté pod zemí klíčilo, snad v naší nesmyslům tak příznivé půdě i jinde vzešlo, a tak máme za svou povinnost si této rostlinky přece všimnout.

O *visutých* zahradách babylonských věděli již staří spisovatelé řečtí a římští a označovali je slovy, která znamenají »visutý« (ř. kremastos, lat. pensilis). Někdy je i popisují, jako zahrady založené na klenutích, pod nimiž bylo lze choditi; pod zahradami byl vzduch, »visely« na klenbách. Tak o nich píše na př. Diodor Sicilský, řecký dějepisec z doby Augustovy, který čerpal z Ktesia, historika z 6.—5. st. př. Kr., řecký zeměpisec Strabon, který žil v 1. stol. př. Kr. a umřel okolo r. 25. po Kr., Římané Curtius Rufus (snad za cís. Claudia) a v 1. st. po Kr. Plinius, jak nás laskavě poučil prof. Jiráni. Ze starších zpráv znal a zná *visuté* zahrady babylonské celý středověk i novověk, znali je také naši předkové, tak na př. z Josefa Flavia Abr. z Gynterodu; píše v přídavcích k Cyropaedii: »V tom pak palácu vyhnal (Nabuchodonozor) několikeré klenutí velmi vysoké, z kamenného štukoví, tak že kdož na ně hleděl, zdálo se býti co nějaké hory. Neb je velmi pěkně rozličným znamenitým stromovím vysadil a na tom klenutí *wisutau* zahradu, jakž ji tak vůbec jmenují, vzdělal« (str. 113, v Rozumově Stč. bibl. 7,199). V té době (1605) se u nás již dávno lišilo *i* a *y*, Abr. z Gynterodu uměl psáti pravopisně, rozuměl dobře řecky i latinsky a věděl, co je *visutý*, co *vysutý;* a věděli to také ostatní naši lidé, kteří psali a mluvili a bohdá i dále budou psáti a mluviti o visutých zahradách babylonských.

Co by znamenalo, kdybychom měli uvěřiti Nár. listům, že se má psáti »vysuté zahrady«, ne visuté? Na nějaký zmatek v slovech řeckých nebo latinských pomýšleti nelze, jen v češtině (nebo leda v jiném západoslovanském jazyce a v ruštině) bychom dovedli pochopiti, že by se mohlo plésti *visutý* a *vysutý*. Snad se tedy dověděli staří Řekové a Římané o »vysutých« zahradách z nějakého současného nebo staršího českého spisu, někdo z nich mu dobře nerozuměl, obě slova si popletl a tak uvedl v omyl současné i pozdější krajany a nekrajany, až neznámý učenec v Nár. l. vše vysvětlil? Tomu věř, kdo dovedeš; my tomu nevěříme. U nás ovšem jsou posud lidé, kteří by uvěřili, kdyby jim někdo řekl, že všechen ten zmatek pochází od nebožtíka Ktesia, a ten že psal v 6.—5. stol. př. Kr. česky.

TVRDOŠÍJNÝ.

Doslechli jsme, že také toto slovo, jehož jsme se zastali V, 225, někteří počítají mezi germanismy, jichž bychom hájiti neměli; vracíme se tedy k němu. Bartoš je počítá v Nové rukov. 17 k chybným složeninám a žádá, aby se nahrazovalo slovy svéhlavý, umíněný, urputný, zarputilý, zarytý, neústupný, houževnatý (přidána jest zkratka Vycpálkova). Nepochybujeme, že to vše jsou slova dobrá (ovšem z veliké části mají jiný význam; houževnatost je obyčejně dobrá vlastnost, často také neústupnost; urputnost, zavilost je něco jiného než tvrdošíjnost), ale proto nemusí býti tvrdošíjný slovo nedobré. Není přece nesprávně tvořeno: říkámeť také tvrdohlavý, tvrdohubý, tvrdoústý (kůň), na Slovensku se říká tvrdokrký (= tvrdošíjný), nemluvíc o podobných složeninách černohlavý, bělovlasý atd., a nikdo snad ještě neřekl, že to jsou slova nesprávná. Vždyť podobné složeniny mají odedávna i jiné jazyky slovanské, tak je pol. twardogłowy, twardogęby, twardokarki, twarduchy, srb. tvrdoglav, tvrdoust atd. A máme-li zde koncovku -ný, je to proto, že je tvrdošíjí tvar neobvyklý (polština má příd. jm. twardoszyi, které míválo týž přenesený význam co naše tvrdošíjný); tak máme i na př. tvrdočelný (Velesl., Kral. a j.) vedle tvrdočelý (= tvrdošíjný), Poláci říkají twardoskóry i twardoskórny (skóra, pův. totožné s č. kůra, skůra, srv. skořice, znamená ob. kůži) atd. A je obraz člověka tvrdé šíje, jenž má patrně původ ve srovnání s nepoddajným tažným skotem, tak divný, že bychom byli pro něj musili choditi do Německa? Že je u nás *tvrdošíjný* slovo staré, vidíme již z toho, že je v něm slovo *šíje*, jež jinak v živé mluvě již dávno není v obyčeji. A tak nezbývá jiný důvod, než že Němci také říkají hartnäckig; to je důvod, podle kterého bychom neměli říkati voda, protože Němci říkají Wasser.

Zdá se ostatně, že *tvrdošíjný* je slovo, jemuž, není-li vůbec původu biblického, bible pomáhala, aby se rozšířilo; ovšem také obdobným slovům a výrazům v jiných jazycích křesťanských. Bible několikrát mluví o Židech jako o lidu tvrdé šíje, tvrdošíjném (populus durae cervicis), v Nov. zák. se tak mluví i jinak o lidech nepovolných, a překlady bible vystihovaly tento tak přirozený obraz biblický, jak dovedly. Překlady církevněslov. nic se nebály českých brusičů 19. st. a psaly i složenými příd. jm. tvrdošii, žestokošij, žestokovyj, žestokovyin', podobně si vedou i jiné překlady slovanské. I české: tištěné bible mluví o lidu tvrdé šíje a tvrdošíjném, a bezpochyby bychom našli totéž, kdybychom putovali po biblích rukopisných. Proto také již Chelčický mluví o židech tvrdé šíje (Síť I, 29). Hájek vypravuje, že »lid český byl velmi tvrdý šíje« (61 b), vidí v něm lid »tvrdý šíje« (91 a) atd.

Je nám opravdu líto času a místa, jež musíme obětovati na výklady o věcech vlastně tak jasných a zřejmých. Snad z nich aspoň někteří čtenáři vyčtou, jak zbytečně a bez náležité úvahy se u nás »brousívá«.

VERDUN-SKÁ PRSŤ.

V těchto dnech byla uložena do zdi památné staroměstské radnice hrst země z verdunského bojiště a na to místo zasazena byla bronzová deska s tímto nápisem: »Pod touto deskou jest uschována prsť s bojiště *verdun-ského* věnovaná poselstvu obce pražské obcí *verdun-skou.*« Bůh ví, kdo na pražské radnici vymyslil zase toto psaní »*verdun-ský*« s palcovým tiretem. Co pak se ten pán, který svá slova dává na věčné časy odlévat do bronzu a zasazuje je na místě tak památném, nemůže naučiti pořádně českému pravopisu? Od které doby píšeme »paříž-ský«, berlín-ský« atd? Zdá se nám, jako by se byl autor tohoto nápisu »zhlédl« na některých pražských firmách, na nichž se do nedávna skvívaly nápisy jako »Irma Raubiček-ová«, »Anna Kadlec-ová« anebo dokonce »Marie Holý-ová.«

POSUDKY A ZPRÁVY.

Čítanka pro ústavy učitelské. Díl II. Část první. Složila čítanková komise. Státní nakladatelství v Praze. Str. 115. Cena výt. brož. Kč 9.70, váz. Kč 12.70 i s přirážkou.

V předešlém sešitě N. Ř. bylo v referátě o češtině našich zákonů zcela správně poukázáno na to, jak veliký význam mají pro utvrzení v správném jazyce školní knihy a učebnice vůbec a jak veliká, přímo zbožná péče by jim měla býti věnována po stránce jazykové, aby se do nich nevloudila ani sebe menší chybička. Referát v minulém sešitě měl, jak se podobá, na mysli hlavně učebnice odborné, chemické, fysické, lékařské a p. Je pravda, že v knihách tohoto obsahu bývá podnes čeština velmi chatrná, ale není se lze tomu ani tuze diviti, uváží-li se, že zvláště my ze starší generace těchto oborů jsme studovali na technice i na universitě ještě z knih německých a že dobrodiní česky psaných kompendií, z nichž se vzdělává dnešní mládež, jsme nepoznali. Komu na tom záleželo, aby psal správně česky, musil vlastní pílí doháněti, co mu škola nedala, a ani tu jistoty nebývalo, neboť páni brusiči často učili jeden sem, druhý tam, snad jak se na to právě vyspali. N. Ř. dobře činí, že i nám nefilologům vykládá, nejen kde je chyba, ale také proč je to neb ono chyba, neboť jen tak se cítíme v pravidlech spisovné řeči na pevné, třeba někdy nám trochu cizí půdě, a nebýti N. Ř., nebylo by ani tohoto mého referátu, ba ani odvahy k němu.

Žádá-li se tedy na chemicích, matematicích a podobných odbornících, aby knihy z jejich pera vyšle byly psány správně a pěkně, tím větším právem jest se toho domáhati na knihách určených k vyučování jazyku našemu mateřskému. Neboť učitel mateřštiny, jak se domnívám, musí nejen při mluvnici, ale i při čtení vésti své žáky návodem i rozborem k osvojování správných tvarů a rčení a varovati se, aby se z knihy ani zrnko koukole nepřeneslo do pšenice rodné řeči zaseté v domě otcovském. Proto se spisovatelé čítanek a podobných knížek nemusí a nemají ostýchati, popraviti podle potřeby články vybrané i z knih spisovatelů třeba nejslavnějších, neboť i v známosti jazyka vidíme stálý pokrok, a ti spisovatelé, kdyby psali dnes, snad by sami opravili v knihách svých to, co pokládá za nutné opraviti jim dnes ruka pečlivého čítankáře. Rozumí se, že si představuji práci tu vykonávánu s největší šetrností a úctou k dílu uměleckému a jen tam, kde je toho skutečná potřeba; N. Ř. může býti i při tom nynějším skladatelům čítanek bezpečným vodítkem.

Tak na př., abych se hned obrátil ke knize, kterou právě vytisklo státní školní nakladatelství pro kandidáty učitelství asi na způsob někdejší Kosinovy Malé slovesnosti, jistě by se byl Ignát Herrmann nepohoršil, kdyby v jeho pěkné povídce místo »které *mému škaredému činu předcházely*« (str. 31) bylo stálo v čítance správně sloveso předcházeti se 4. pádem a místo »bývalo *druhdy* lépe« (str. 33) správněji »jindy«. A stejně snad mohlo býti opraveno na str. 70 *vozejček*, když Pravidla českého pravopisu učí psáti »vozíček«, a na téže str. mělo býti spr. špíže m. *spíže*. V ukázce z Vrbovy povídky Dolina se čte *neodvratitelně* (str. 73) m. neodvratně, nevyhnutelně; v *důsledku toho* (str. 93) m. a proto, a tak; naslouchá *jeho slovům* (str. 74) m. poslouchá jeho slova (»naslouchá« se říkalo za mých mladých let, když někdo uši nastrkoval, za dveřmi poslouchal a p.); pracoval *na* tomto díle (str. 75) m. o tomto díle (krejčí pracuje na stole, truhlář o stole a zloději ve stole); pýcha *hrála* tu *roli* (str. 76) m. tu působila (zvl. když i v poznámce na str. 110 je řečeno, že je to germanismus); faráři chovali koně *k vůli* povinné poslední útěše (str. 76) m. pro útěchu, aby mohli donésti poslední útěchu nemocným farníkům; nevím, že by se bylo kdy říkalo »*zaradoval* seka« (str. 74) m. obradoval, potěšil, a dokonce už ne »vracel se *velmi* často, *než aby* nenastala nutnost« (str. 74) m. příliš často, aby... nebo častěji, než aby. Výraz *přímá přímka* (str. 73) se mně, jakožto tak trochu matematikovi, příčí právě tak, jako asi jiným lidem pečená pečeně nebo vedlejší soused. Píše-li se v povídce R. Svobodové, že jalovcové stromečky *vystřídaly* mladé borovice (69), je to asi obraz z života vojenského (říkávalo se ovšem na vojně »ablezovat«). V ukázce z činohry Jan Výrava od F. A. Šuberta praví Výrava, že by prohlásil za tyrany i vrchnost *samotnou* (str. 87), ale myslí jistě, že i samu vrchnost.

To jsou tak věci, jež uvádím na ukázku, jak a co by měli a směli čítankáři opravovati i ve vzorných ukázkách, aby byly opravdu vzorné, a jež i mně laikovi kazily požitek ze čtení tak pěkných a poučných kousků.

Ale abych byl ke všem stejně spravedliv, musím vyznati, že ani páni čítankáři sami neobstáli bez výtky před mým zrakem, zbystřeným čítáním N. Ř. Není toho od nich sice mnoho v té čítance, několik obsahů na doplnění asi 16 výňatků z větších celků a 8 stran poznámek vzadu, ale i v tom mále ledacos proklouzlo, co by bylo právě při tom mále mohlo býti pověděno správněji. Tak na př. myslím, že se nemá psáti *vojevoda* (str. 3), nýbrž vévoda (vévodo české země); *jich* záštita (str. 3), nýbrž jejich záštita jako má záštita; nejprve - pak - *posléze* (str. 4), nýbrž konečně, na konec. Chybně podle N. Ř. je psáno *věstiti* (str. 4 a 105) m. věštiti, *načež* (str. 4) m. potom, *kol* mohyly (str. 8) m. kolem, okolo; *pokřestění* (str. 16) m. pokřtění n. obrácení na víru křesťanskou; proroctvím o ztrátě české samostatnosti jako *trest* za netečnost Čechů (str. 20) m. jako trestu; v *ideálném* smíru (str. 27) m. v ideálním; Olgu, dcerku prosté statkářky *Lariné* (str. 28) m. Larinové (protože se její muž nejmenoval Lariný, nýbrž Larin); je mu učitelem *v ohledu* hospodářském, osvětovém i mravním (str. 56) m. po stránce, v oboru, na poli, ve věcech a p.; *po vykonané poslední zkoušce* (str. 82) m. po vykonání poslední zkoušky (jak bylo v NŘ. objasněno); Apollon byl *představován* s lukem (str. 105) m. zobrazován anebo představovali si Apollona jako jinocha s lukem; zemanům se dostalo lepší půdy *na úkor* chudých lidí (str. 107) m. na újmu, na škodu; jemuž *patřilo* panství v N. (str. 107), klášter, jenž *patří* premonstrátům (str. 110), m. náleželo, náleží; *učně* (str. 108), lépe učedníky; *těsně* vedle radnice (str. 110) m. hned vedle, u samé radnice; půlorloj *čítal* 12 hodin (str. 110) m. měl, byl rozdělen a p. O jméně Zeus je poučení v poznámkách na str. 105, že má 2. p. »Dia«, ale v týchž poznámkách na jiných místech se píše »dcery *Zévovy*« (str. 105), »z hrobu *Zévova*« (str. 111), ke všemu ještě s dlouhým *é* (ač na str. 6 je Zevu). Nesprávnými se mi zdají vazby »jaký žert si ztropil (Chlestakov) s poplašenými úředníky« (str. 95) m. z úředníků (protože byli předmětem jeho žertu, ne jen pouhými společníky); pod.: »aby ušetřil *Výravy* této hanby« (str. 91) m. Výravu této hanby, ačkoli se mi celé toto rčení zdá napodobením něm. vazby se slovesem ersparen (s 3. p. osoby a 4. p. věci) m. obvyklého u nás »aby ho toho (od toho) uchránil, zachoval« a p. Také nedosti správně napsána je podle mého mínění věta »kněz P. Havlovický je hlavní *osobou, který* celý svůj život zasvětil kulturní práci (str. 56); měla by snad zníti »hlavní osobou je kněz H., který…« nebo tak nějak podobně, aby to vztažné zájmeno tak netrkalo. Pro úplnost ještě podotýkám, že výraz »*skutečná historická* osoba« (na str. 106 dvakrát) je také taková »přímá přímka«, o níž výše byla připomínka, a že Jungmannův slovník se nejmenuje »*Slovník jazyka českého*« str. 107), nýbrž »Slovník česko-německý«.

Také některé pravopisné chyby zůstaly neopraveny; Athenská (str. 5) m. Athénská; tvrdil's (str. 5) m. tvrdils; když's str. 6), co's (str. 7) m. kdyžs, cos; Jeroným (str. 86 a d.) m. Jeronym.

Naději se, že mi těchto několik mých připomínek nebude vykládáno za škodolibost nefilologa, který má jalovou radosť z toho, může-li najíti mrvu v oku češtináře, neznamenaje břevna v oku svém. Nic toho. Já jsem jen hřivnou svou chtěl k tomu přispěti, aby jazyk náš český v této knížce ještě více byl zveleben a aby její spisovatelé, až se po druhé bude tisknouti, ji po této stránce mohli ještě zdokonaliti. »Nebo mládež dobře vésti a zvésti, větší jest sláva než Troje dobýti«, praví Komenský.

Jan N. Kubíček.

NÁVŠTĚVOU U NOVIN.

7. Tribuna.

Prohlédli jsme číslo ze 26. června t. r. i přílohu jeho, Modní Revue, a předkládáme čtenářům výsledek: všecko jako jinde.

Předložky se vokalisují nesprávně jako jinde: *ve* tratolišti krve 5; *ve* tváři Mod. 1; *přes* všecky charakteristiky 6 (dovede někdo říci: přes to *přes* všecko?); *ku* všemu 7 (posíláme někoho »*ku* všem všudy«?); *ku* scénické úpravě 6; *ku* stoupání 3.

Propouštějí se chybné tvary skloňovací jako jinde: se zvláštními *zřetely* 4 (m.—i); z *Vratislavi* 2 (rozumí se, že místo: Vratislavě, nikoli: Vratislavy); do *zemi* 6 (— ě); kožní *nemoce* 3 (—i); úpalem, špatnou žní, *nemocemi* 1 (nemocmi): od pana *Kinskýho* 7 (patrně z opatrnosti, aby někdo nemyslil, že se ten pán jmenuje Kinské); rozhodnutím konference velvyslanců…, *daném* 28. července 1920, bylo Těšínsko rozděleno 1; šli mladi, *mladičtí* 5 (říkáme m. broučci broučti?); zákon počítal s Těšínskem celým, a proto zřídil *proň* samostatnou župu 1 (pro ně); kdosi z posledních, *jež* měli býti zastřeleni 5 (již nebo kteří); mistrů, jichž ducha marně se snažíme vyvolati zpět 6 (m. přivlastňovacího jejichž); činnost, *jejížto* účelem jest zabezpečení míru 2 (jejímžto); *svojí* (sic!) »Zlatou ženou« 6 (svou; tvary nestažené jen v 1. a 4. p.!); *tutéž* sponu M. 3 (touž); není to z povrchní touhy, ale z opravdu hlubokého rozkolu, který léta *přináší* M. 2 (rozuměj, že léta přinášejí ten rozkol, ne opačně!); (děti) *odpoví* vám, jsou-li duševně pokročilé, že nikoli M. 1; *odejmutím* prodeje 7 (odnětím); *začlo* se úřadovati 9 (začalo); Dánové budou dostatečně *odpočati* 4 (odpočinulí nebo odpočinutí); *ocitla* se 5 (octla); *vniknul* 5 (vnikl); *béřou* 9 (berou).

V slovníku jsou nečeskosti a umělkovanost jako jinde: že byste nechtěli *být* znovu osmnáct let M. 1 (aby vám bylo osmnáct let); touha po převratu *za každou cenu* 2 (stůj co stůj); *docílit* snížení manipulačního poplatku 8 (dosáhnouti); Slavoj nemohl docíliti žádný úspěch (sic!), Sparta dociluje 3 goalů 4 (dobýti, dobývá); aby bylo docíleno úlevy samosprávným svazkům 1 (aby se ulevilo); proto nedocílilo se positivního výsledku 1 (se nedošlo; nemáme místo germanismu docíliti dosti sloves svých?); každý musí *doznati*, že dnešní stav jest lepší 1 (přiznati); doznali jsme dosud jen četná zklamání 6 (zažili); poněvadž obdržel (čti dostal) každý výrobce přípis od svého rozdělovače cukru resp. (čti: nebo) *dotyčného* společenstva 9 (svého); mimo to by dotyčný obchodník byl potrestán 7 (řeknu-li jenom: obchodník, je tomu sic také rozuměti, ale je to české); činnost samosprávných korporací tvořila *důsledkem* vídeňského centralismu pouze nepatrný výsek z celé veřejné správy 1 (byla při víd. centralismu jen nepatrným výsekem); stalo se tak v důsledku uzavřené československo-francouzské smlouvy 8 (podle); porota přisvědčila, v důsledku čehož byl B. odsouzen 7 (pročež); tento moment nepadá na váhu, poněvadž *se jedná* o banky malé 3; nejprve jedná se nám o definici nacionalismu 2 (jde; přece nám o ni nikdo nevyjednává!); u Kotbusu 2 (u Chotěbuze; na Francouze jsme se hněvali, psali-li Austerlitz a Königgrätz, a sami bychom se dopouštěli téhož hříchu?); proti jeho (koňovu) startu *má* býti podán protest k vůli dřívějšímu (čti: pro dřívější) jeho vlastnictví 7 (bude prý podán); *odvislost* na vládě 1 (závislost); že mají *pouze* dostati 25 ran 1 (dostati jen; k slovosledu: jen dostati, ne také dáti?); *v případě* nízkého stavu vody odkládá se výlet na dobu pozdější 3 (při nízkém stavu); themata *sestávající* z prostých čtyřhranných tvarů 4 (záležící); repertoir *tvořil* význačná díla východožidovské literatury 3 (tak, patrně m. tvořila; ale ještě věcněji: na repertoiru byla, hrála se); zajatci předáni spojenecké komisi *za účelem* jich další dopravy do jejich domova 2 (k další dopravě); divadelní společnost má 16 členů, 6 žen, *včetně* vlastní hudby, 5 (rozumíme-li dobře, chce se říci: společnost má i s vlastní hudbou 16 členů, mezi nimi 6 žen); odporem *vůči* všemu státnímu 2 (ke všemu, proti všemu; právníci se bez této nové předložky někdy opravdu neobejdou, ale z toho neplyne, že bychom pro ni měli ve všední mluvě dosavadních předložek téhož smyslu, kde postačují, zanechat!); *vyvolávati* pohyb cen 8 (patrně jako zlého ducha; jinak: způsobovati); do rodného hrobu bude jednou uložen, a sice *záhy* 1 (a to brzo; záhy včas, a zde podle kontextu není naspěch); za cenu *žádného* ráje bych nechtěla zpět M. 2 (ani za nebeské království).

Že by syntaktická stránka byla lepší než jinde, čtenář zajisté už nečeká. Má také pravdu, jak vidět z těchto ukázek: mezi *Podmoklím* a Bělehradem 7 (Podmokly); odpor vůči *danému* 2 (k tomu, co je dáno); je třeba odvážit se zdánlivě nemožného 4 (zdánlivé nemožnosti); nevhodné vrátíte do 8 dnů, ponechané platíte do 30 dnů (co se nehodí, co si ponecháte; čeština substantivisuje přídavná jména měrou daleko menší než jazyky, které mají člen!); skřivani pěli *ty* nejkrásnější písničky 6, smíte obléci na sebe *tu* nejkrásnější toaletu, smíte si přehodit *tu* nejdrahocennější cape M. 5; věc není dosud definitivně projednána 2, jsme názoru, že .... 8 (laskavý čtenář si už ta zájmena přehodí: co je někde na víc, položí tam, kde to schází); jest snášenlivým jiným (sic m. k jiným) národům, pokud jsou tyto si vědomy, že .... 2 (nač to zbytečné tyto?); výhody takového práva prospívají jak úřadům, tak i občanstvu *samotnému* 1 (patrně ne samotnému, nýbrž samému, když také úřadům!); vydává se 5 kusů na *jednu* rodinu 7 (na rodinu); Slavoj nemohl docíliti *žádný úspěch* 4 (žádného úspěchu); bylo-li rozporu, bylo ho jedině (čti: jediné, jen) mezi tímto objemem a prostorem 4 (»odešlo ho«!); zbavením nájemníků určitého příjmu ochrany zákona byl by vzpružen stavební ruch 8 (čtyři genitivy na sobě závislé! byli-li by nájemníci s určitým příjmem zbaveni zákonné ochrany); osoby mající zájem *na* uskutečnění účelu spolku 3 (o to, aby se účel spolku uskutečnil); poukázky vydávají se *proti* předložení kontr. listu 7 (na předložení); otroci žádali, aby po 50 letech služby se směli vykoupiti za svoje úspory, *davše* dříve odhadnouti svoje těla 1 (dadouce); atd. O takových věcech, jako že snahy zůstaly bezvýsledné nebo spíše bez úspěchu, nikoli bezvýslednými (5); že správnější nežli *dle* (1, 2) je *podle*; že slovanština neužívá tolik trpného rodu jako němčina (nejhezčí a nejméně nošené jsou šaty barvy režné m. 2, m. nejhezčí jsou a nejméně se nosí); že *ale* ve významu odporovacím nemá státi na druhém místě; že se místo *nebo* nemůže kdykoli ter či (psu nebo koni nebo býku či koze, 1); že *pakliže* není totéž co *jestliže* (tváří se uraženým, pakliže podpory té nenalézá 8), nýbrž *jestliže však;* že po *proto* příčinnou spojkou je *že* (a to *proto, protože* žádné ústředí neexistuje a *poněvadž* obdržel... 9); že *aniž by* není jen tak beze všeho rovno německému ohne daß (4, M. 1); že se příklonky zpravidla opírají o první přízvučné slovo věty — o takových věcech ani zevrubněji nemluvíme.

Psáti šíře o *Fichte-ově* myšlence 2, o dodávce *soumarových* podušek 9 (soumarských, t. j. pro soumary, ne pro soumara), o *oválných* tvarech 4 a *groteskném* vzkřeku 6 (t. j. skřeku) by bylo snad groteskní.

Pravopisných chyb jsme našli plno: blůzky M. 2, plyně spustil 1, vzpomělo 8, srozumněny t., z hlediska průmyslu 2, (obžalovaný) všechno lepší ze sebe prodává 7 atd. atd. Se zálibou bývá vynechávána čárka před *a*, kde má být, na př. tu se usnesli, že popraví demokraty ... a že jmenují Theramena diktátorem, aby se tak zalíbili Sparťanům a že ho pošlou do Sparty, 1. Pak z toho vyjdou perly jako: pivečko popíjeli, kuželky hráli, kartičky a buřty pojídali, 6; dobré chutnání!

Tak nepečlivě si cizí listy nevedou. S.

REFORMA ČESKÉHO PRAVOPISU. Jak bylo oznámeno v NŘ. III, 65, pojala III. (jazykovědná) třída České akademie do svých úkolů i péči o reformu českého pravopisu a svěřila tuto práci pětičlenné komisi s prof. J. Zubatým v čele. Za cíl svých oprav si komise vytkla uvésti do pravopisu českého co možná největší jednotnost pravopisných zásad, pokud nejsou ovšem na odpor skutečné, správné výslovnosti a pokud by nerušily dosavadní celkový ráz českého pravopisu. Dosavadní porady pravopisné komise se obíraly psaním slov cizích, zvláště latinských a řeckých, v němž bylo až dosud leckteré kolísání. O psaní jmen vlastních (osobních a místních), pro něž nemá čeština svého vlastního tvaru, byla přijata zásada psáti je podle valné většiny případů věrně a vesměs tím pravopisem, jakým se píší tam, odkud byla přijata (vyjimajíc psaní c ve výslovnosti k, Lukrecie, Korsika); pro jednotnost této zásady bylo navrženo obnoviti v případech odchylných psaní původní, tedy na př. Attika (místo dosavadního zjednodušeného Atika), Gallie, Hellada, Illyrie, Scylla, Kappadocie, Pannonie, Peloponnes, Assyrie, Larissa, Messina, Thessalie; Marathon (ale Korint, jako slovo biblické), Lacedaemon (ale Egypt, Palestina, Galilea, Iudea, Chaldea z téže příčiny). V slovech obecných (apelativech a slovech z nich utvořených), pokud náleží do pravidel českého pravopisu, ruší se poslední zbytky zdvojených souhlásek a navrhuje se psáti podle aklamace také abreviatura (m. abb-), podle imobilní také ilegální, ilegitimní, pod. paralaxa, pasivum, gerila a p. Nejistotě, která vznikala z toho, že se v slovech latinských a řeckých původní th někdy zachovávalo (amfitheatr, hypothesa, epitheton, psychopathie), někde přepisovalo pouhým t (bibliotéka, antipatie), byl učiněn konec tím, že se cizí th, které se v češtině tak nevyslovuje, bude psáti důsledně t (epiteton, psychopatie a p.). Tím zároveň komise vyhovuje zásadě, kterou si umínila při opravách pravopisu českého stále míti na zřeteli, že se pravopis český přibližuje pravopisu ostatních Slovanů (Poláci píší amfiteatr, hipoteza, Rusové amfiteatr, gipoteza atd.) a zejména též pravopisu slovenskému (antitéza, entuziazmus atd.). Této zásadě by si komise přála zůstati věrna i při další nedůslednosti českého pravopisu, v přepisování cizojazyčného s (= ss) a z (= s). Po zrušení zdvojeného ss (komise m. kommisse) přepisují se tyto dvě hlásky v českém pravopise buď bez rozdílu literou s (komise — krise) anebo se zavedlo v některých případech — poměrně nečetných — fonetické psaní literou z (fáze, fráze, múza, drezína, sezona, rezonovati atd.). Tato nedůslednost vede leckdy nejen k chybám pravopisným, ale svádívá i k nesprávné výslovnosti (krise, ekase s ostrým s). Tomu kolísání by se učinil rovněž konec, kdyby se hlásky s a z přepisovaly i v slovech přejatých foneticky, t. j. podle skutečné výslovnosti jich v našem jazyce; psalo by se tedy potom nejen fáze, fráze atd. jako dosud, ale také absolutizmus, aprovizace, fantazie, filozofie, krize, muzeum atd. m. dosavadního absolutismus, aprovisace, fantasie atd. To by byl nejen návrat ke psaní kdysi běžnému (ještě Nejedlý psával analyzovati, filozof, fyzika a p.), ale zároveň další krok ke sblížení pravopisu českého s pravopisnými zvyklostmi ostatních Slovanů a k užšímu sjednocení našeho pravopisu s pravopisem slovenským, o demokratičnosti této změny, která by zbavila nestudovaného Čecha trapného klopýtání za řecko-latinskou učeností, ani nemluvíc. Nutno ovšem podotknouti, a také komise pravopisná nad tím uvážila, že by to byla změna dost radikální, neboť těch slov, v nichž se cizojazyčné z již píše foneticky (fráze), je nepoměrně málo proti slovům, v nichž se dosud zachovává pravopis cizí (absolutismus). Komise si je také vědoma, že nebývá dobře hýbati v pravopise způsoby psaní již ustálenými a vžitými a že každá radikálnější změna pravopisná bývá přijímána s odporem veřejnosti v určitém způsobu psaní vychované a zdomácnělé. Proto by komise pravopisná uvítala s povděkem, kdyby se o této navrhované změně, o níž se bude ovšem ještě jednati v třídě samé, vyslovili i naši čtenáři a zvláště též naši spisovatelé a žurnalisté; Naše řeč ochotně poskytne svých stránek k této diskusi anebo přinese o ní aspoň souhrnné résumé. Než dojde k definitivnímu rozřešení této otázky a k vydání nových Pravidel, jest ovšem pro jednotnost našeho pravopisu žádoucí, aby se spisovatelé drželi Pravidel dosavadních.

O ÚPRAVĚ SLOVENSKÉHO PRAVOPISU. Nedostatky dosavadního pravopisu slovenského, založeného na Czamblově Rukoväti zrevidované Škultétym, přiměly ministerstvo školství a nár. osvěty k jmenování komise, která by podobně jako komise pro opravu pravopisu českého vykonala v dnešním pravopise slovenském nutné změny a postavila jej na základ vědecký. Do této komise, které bylo dáno právo rozšiřovati se kooptací, jmenováni byli pro začátek z Prahy pp. Ertl, Menčík, Smetánka, Suchý, Vlček, Zubatý. Na první schůzi, která se konala 5. list. v státním nakladatelství, rozvinul předseda komise prof. J. Zubatý její program, ukázal na potřebu oprav v pravopise slovenském, na důležitost sblížení mezi pravopisem slovenským a českým a na nutnost součinnosti a shody komise jednak s vědeckými institucemi a pracovníky slovenskými, zvl. s Maticí slovenskou, jednak s českou pravopisnou komisí, zřízenou loni při III. tř. České akademie. Lektor slovenštiny při čes. universitě p. Kamil Suchý oznámil pak ostatním členům komise, že se zavázal smlouvou státnímu nakladatelství napsati pravidla slovenského pravopisu, že má knihu hotovu a z části vytištěnu, že žádá, aby pravidla slovenského pravopisu s pomocí komise vypracovaná vyšla pod jeho jménem a nikoli tak jako Pravidla českého pravopisu, a že kdyby se s pravopisnou komisí ať o věc, ať o formu neshodl, vydá Pravidla slovenského pravopisu na svůj vrub. Z komise bylo proti tomu na to poukazováno, že komise nebyla zajisté k tomu ministerstvem jmenována, aby radila p. Suchému a pomáhala mu zlepšovati jeho vlastní práci, třeba toho skutečně podle rozeslaných ukázek potřebuje, že v této věci pro celou veřejnost závažné jest výše klásti věc než zájem osobní, že pravopis jest věc kolektivní shody, a nikoli individuálního diktátu a že pro obecné uznání pravopisné reformy jest žádoucnější autorita některé vědecké instituce opřené o autoritu úřední než autorita jednotlivcova. Bylo připomínáno účastenství a chování Gebaurovo při skládání českých Pravidel pravopisných i nebezpečenství odporu, který by se vším právem na Slovensku zdvihl proti diktátu z Prahy. Poněvadž k vyrovnání obou stanovišť nedošlo, usnesla se komise na resoluci určené pro ministerstvo školství a nár. osvěty, v níž navrhuje, aby se tato komise sloučila s pravopisnou komisí při České akademii, mimo jiné zvláště proto, aby se v opravách pravopisu českého a slovenského postupovalo co možná jednotně; dále, aby pro přechodnou dobu, než dojde k definitivní opravě obojího pravopisu, provedeny byly v dohodě s Maticí slovenskou nejpotřebnější opravy v pravopise Czamblově-Škultétyho, jehož se na Slovensku jaksi polooficielně užívá, a aby tato pravidla, zpracovaná a schválená pravopisnou komisí České akademie (rozšířenou o zástupce Matice slovenské), byla prohlášena zatím ministerstvem za pravidla úřední. O Pravidlech slovenského pravopisu, které p. lektor Suchý vydá podle své smlouvy v státním nakladatelství, prohlašuje komise, že je to podnik čistě soukromý, s nímž nemá nic společného.

HOVORNA.

JEDNOTA SVATOPLUKA ČECHA (V. N.) jest samostatný spolek, s nímž N. R. ani její redakce nemá nic společného; proto také za jazykové chyby, které jejímu novinovému ohlášení jazykové poradny vytýkáte, **kářete nás neprávem.**

KOŇAK. P. Sylva Jiří Karlík nám poslal sbírku návrhů na české pojmenování posavadního cognacu, koňaku, jak se objevily v novinách (návrhů uveřejněných prý bylo mnohem více). Z největší části v nich neviděti mnoho smyslu pro náš jazyk. Naše německé myšlení je příčinou, že se navrhuje tolik složenin, jako vínožeh, vinovar, vinopal, vinolikér, vinotaj, palovín nebo palvín (o původ tohoto slova prý se pře několik šťastných vynálezců), též palvíno; bolševické větry, táhnoucí Evropou, zanesly k nám i touhu skládati slova ze zmrzačených úlomků živých slov (jako je naše »umprum«, původně jen žertovná zkratka jména Umělecko-průmyslové školy, ozývající se dnes i ve vážném hovoru), tak svědčí návrhy jako žervín, žarvíno, silvín (= silice vinná), destivín (= destilát vinný), konvín nebo koňvín (koňak + víno), likvín (likérní víno?), jasvíň nebo jas (?), lékvín nebo vinlék (pro lékařské potřeby). Zvláštního místa zasluhuje zvín (= z vína); i pakoňak se vyskytuje. Jsou i návrhy, z nichž se ozývá humor nestejné jakosti: koňok, karabec nebo zkrácené rabec (protože »koňáci« mají karabáč), dobroděj, abstinent, žiďák, pardál (točte se pardálové), karel (na památku korunované hlavy, o níž se všelicos povídalo) a j. Jiné návrhy hledí k vlastnostem koňaku, tak hřejín, silič, junák, jiné k jeho původu, jako réveň, révovka, révovička, viňák (ale aby prý se nepřipletlo ještě nějaké s), vinér, hrozňák. Atd. P. Karlíkovi se zdá, že jednou koňak bude pokřtěn podle jména místa nebo města, které se proslaví nejlepším československým výrobkem, jako již dnes máme »budějčinu« nebo místy »plzeninu«; to však i podle jeho mínění zdá se nám, že ať bude na láhvi nápis jakýkoli, tomu, co bude v láhvi, ještě naši budoucí budou říkati koňak.

Laskavostí jednoho z členů poroty, v níž se mělo rozhodovati o novém pojmenování koňaku (v. V. 235), jsme se dověděli, že do ní byli pozváni i filologové, ale nepřišli. Bohužel mu není známo, kteří to byli a který ústav nebo úřad by byli zastupovali; my víme, že to nebyla ani Česká akademie ani universita. Ale celý ten koňakový poplach prý byl předčasný, ne-li zbytečný: ve Francii zákaz franc. jména pro cizinu není posud rozhodnut a francouzští výrobci sami se ho nedomáhají. A tak snad všecky ty »palvíny, malvíny, vinopaly« atd. atd. budou moci zůstati, kam patří, i s »československým« Winebrandy (spr. výslovnost prý je s čípkovým r), o kteréž jméno asi svolavatelům poroty především šlo.

MALVÍN (J. P.) Slovo malvín (»zkrácené« z malvazín) je horší nesmysl než všechny ty palvíny, viňaky atd., jak jsme o nich čtli do omrzení poslední dobou v Nár. pol. Druzí vynálezci českého koňaku se aspoň lopotili podle svých schopností a přes své neschopnosti aspoň s utvořením slova českého; vynálezce malvínu zčešťuje koňak slovem cizím. Malvaz (stč. malvazí) je ze středolatinského slova malvasia – víno z Malvasie, města na Peloponesu. K tomu pak je malvín, hledíme-li k tomuto výkladu, nemožná zkomolenina cizího slova, asi taková, jako kdybychom ze slova fajans (faience) utvořili »české« slovo fajín nebo z mančestru udělali mančín. Že se malvazem dnes zpravidla mínívá pivo (to je malvaz!), a ne víno, dodáváme jen mimochodem.

NEJVÝŠE. II, 156 jsme pohřešovali starých dokladů s významem něm. »höchstens«, kde se tak má naznačiti nejvyšší možná míra něčeho (to může státi nejvýše pět korun; tomu může býti nejvýše deset let; za to bych dal nejvýš korunu), kde prý máme správně říkati »sotva, leda«. Slovníky jich nemají, nenašli jsme jich ani ve svých lístcích; kdo ví, jak často scházívají doklady z písemnictví pro věci, které v obecném životě jsou docela všední, ani se nepodiví. Ale našli jsme přece jeden doklad. R. 1469 nebo 1470 poslali vyzvědači rožmberští hejtmanu Tetaurovi list, v němž naznačují, jak by bylo lze zmocniti se jisté tvrze, a radí mu, »aby vzal pěších sto aneb póldruhého sta najvejš a šel lesy v ta místa k Čákovu« (Arch. č. 7, 385). Tento doklad byl v lístcích již tenkrát; ale někdy se takový lístek nepřihlásí, když toho je třeba. Jako se nám nepřihlásil III, 16 lísteček, který by byl dokázal, že již Chelčický by byl dovedl »bedlivě« říci, že mu kabát padne. V Síti víry (2,20) vykládá o klíčích Petrových a že »Antikrist s svými apoštoly«, jenž již dávno jest zavrhl zákon boží, nemůže jich proto užívati: »klíčové Petrovi nepadnú aniž se přihodí (= hodí, ale také vlastně s videm dokonavým) na to dílo převzácné, kterýchžto klíčuo se vší pilností požíval jest svatý Petr, děle zlé lidi od svatých věcí a zavieraje jim královstvie božie a samy čisté púštěje do něho«.

ODVÁŽITI, ODMĚŘITI (J. R.). Odvážiti (nedok. odvažovati) ve významě hmotném znamená nějakou část od celku vážením odděliti. Kuchařka si odváží ze svých zásob, obchodník ze svého zboží, čeho právě potřebují. Vazba jest, jak viděti z Jungmannových dokladů, pravidelně se 4. p. odvážené části a 2. p. celku (odvážil mu stříbra čtyři sta lotů stříbrných, 1. Mojž. 23, 16); váhu lze ovšem vyjádřiti i jinak než pouhým jménem váhy, lze na př. odvážiti každému stejně, odvážil mouky na dva bochníky chleba, vápna za 100 K atd. Říká-li se tehdy, kde se hledá váha nějaké věci nebo části již oddělené, také odvážiti, není to slovo české, nybrž odvar něm. abwägen, Jungmannovi ještě neznámý; po česku se říká zvážiti (nedok. vážiti). Tak na př. chce někdo věděti váhu hlávky zelí, kýty, již si vybral, a požádá správně »zvažte mi to«, ne »odvažte mi to«. Odvážiti se s významem »směle se odhodlati« je výraz jistě pravý (má obdoby v polštině a ruštině), ale právě proto stran původu ne dosti jasný; snad vznikl z přenesených řečí, v starší češtině častých, jako »odvážiti se hrdla, života, všeho«, jež by byla původně znamenala »vážením, uvažováním, odloučiti se, obětovati vše«.

Stejně se užívá správně slovesa odměřiti (odměřovati); lze na př. odměřiti litr tekutiny, metr látky atd., obchodníci mívají odměřené (něm. abgepasst) kusy látky na živůtky, zástěry a pod. Mluvíme-li o odměřeném chování, není to nic než napodobenina něm. abgemessen, jíž Jungmann ještě nezná; poněvadž něm. abgemessen zde patrně znamená asi »nepřesahující potřebné míry (zdvořilosti a j.)«, je to metafora původu cizího, ale nepříčící se jinak našemu jazyku. Ale zbytečný germanismus je zase, říkáme-li odměřiti m. změřiti, žádáme-li na př. obchodníka, aby nám »odměřil« vybraný kus látky.

PŘEDMĚT (J. R.). Tazatel četl, že 2. p. u sloves báti se, styděti se a pod. je původní ablativ, a domnívá se proto, že bychom v něm spíše měli viděti příslovečné určení než předmět. »Snad« prý určení příčiny. Názvy a výměry větných členů jsou v mluvnici živého jazyka vytvořeny podle toho, co je předmětem jejím, t. podle toho, jak my si obsah věty a vztahy jejích členů představujeme, ne čím byly v představě nevíme které z oněch nečíslných generací lidských, jež jazyk, jak jej máme a známe dnes, z jeho prvních počátků nenáhle vytvářely. Z toho, že náš 2. p. ve větě »bojím se otce« původně býval ablativem, usoudí jazykozpytec, že znamenala, když si snad ještě předpotopní předkové děje a stavy, o nichž mluvili, představovali docela hmotně, asi »v strachu odstupuji od otce«; jim, kdyby rozkládali věty jako my, »od otce« by bylo bývalo příslovečným určením místa na otázku »odkud?«, nám »otce« vyjadřuje prostě předmět strachu. Tvar slova mimo nutné změny hláskové zůstal po tisíciletí týž, ale změnil se jeho význam. A změnil se dávno před lidskými pokoleními, od nichž máme nejstarší indoevropské památky slovesné; nedovedeme si představiti, že by věta, jež by odpovídala naší větě »bojím se otce«, v ústech Inda z doby, z níž pocházejí nejstarší kusy védského písemnictví, t. asi před třemi tisíciletími (někteří indologové to dobu ovšem kladou do minulosti vzdálenější), byla znamenala něco jiného, než znamená nám. Kdo by chtěl větné členy dnešního jazyka jmenovati podle toho, čím bývaly původně, snad by na konec pojem a slovo »předmět« z mluvnice indoevropské vůbec vyloučil; z důvodů, jimž nelze upírati veliké váhy, soudí někteří jazykozpytci, že i předměty v 3. a 4. p. (dal jsem ti nůž) bývaly v představě primitivního Indoevropana určení hmotně směrová.

Proto pochopíme, že vlastně není nepochybné hranice mezi pojmy »příslovečné určení« a »předmět«. Biologové mluvívají o ústrojných tvorech, o nichž je nesnadno říci, jsou-li to zvířata, či rostliny; snad každý poctivý učitel zná doklady, nad nimiž dlouho sám pokrucuje hlavou, než rozhodne, přiřadí-li je ku předmětům, či ku příslovečným určením. Tak zvláště u předložkových výrazů, kde hmotný význam příslovečný tak stále a často neznatelně přechází ve význam abstraktnějšího předmětu (v. Gebauer-Ertl, Krátká ml., § 323). Ve větě »matka naříká na syna« mluvíme o předmětu »na syna«; představíme-li si živě obsah věty »pes štěká na kočku«, vidíme, jak se blíží »předmět« »příslovečnému určení směru«, a dovedeme si představiti i dobu, kdy dnešní »předmět« člověku vývojového stupně, kde se mluvívalo jen o dějích a stavech nejhmotnějších, mohl býti spíše tím, co nám je »příslovečným určením«. Ve větě »matka naříká nad synem« je výraz »nad synem« snad příslovečným určením na otázku »kde?«, vyjadřuje-li se představa matky v nářku skloněné nad synovou mrtvolou; matka může však naříkati v Čechách nad synem, který v Americe provedl nějaké darebáctví, a pak je »nad synem« předmět. A není syn předmětem matčina nářku i ve větě první? Smí-li biolog mluviti o tvorech, které jsou na hranicích živočišstva a rostlinstva, smí filolog mluviti o větných členech, které lze stejným právem nazvati předmětem i příslovečným určením; a naskytne-li se takový doklad ve škole při rozboru vět nějakého článku z čítanky (mluvnice se takovým dokladům ve svých příkladech raději vyhýbají), více poučení si odnese žák, uslyší-li o možnosti dvojího výkladu, než rozhodne-li mu učitel kategoricky tak neb onak, nebo žádá-li od něho určitou odpověď ve věci, o níž snad učitel vedle v paralelce rozhodne opačně.

TÝKATI SE (A. Š.) Tvary týče se, dotýče se atd. za nesprávné pokládati nelze: stará čeština má týče (a to častěji) i týká, církevní slov. pak tvary odpovídají oběma tvarům českým. Dnešní spis. jaz. raději užívá tvaru týká. — Opeřiti (= opažiti, zabedniti, pobíti prkny, něm. verschalen) je slovo staré a dobré. Jiné složeniny jsou přepeřiti (přepažiti, v Plané n. L. a j.), vpeřiti (vraziti do něčeho, nejčastěji, již v starší době, vpeřiti se v přeneseném význ. vedrati se, na př. do cizího majetku, také vpeřiti se někomu do vlasů a pod). Sloveso peřiti (pro tvar nesložený nemáme dokladů) znamenalo samo asi »upevňovati«, souvší stále se slovesy -příti, -pírati (podepříti, zapříti, na př. vrata dřevem, aby se neotvírala). Jiné slovo je peřiti jako odvozenina jména pero (peřiti, opeřiti šíp, opeřiti se, vpeřiti se, zapeřiti se a pod.). Slova různá se stejným zněním jsou jazyku nepohodlná; proto slovesa opeřiti, přepeřiti a pod. sotva kdy zvítězí nad zřetelnějším opažiti, přepažiti. — Sámovati (nebo fikovati) prkna, t. j. na bočných stranách je na pile čistě do přímky sřezávati, aby se mohla na podlaze a pod. těsně vedle sebe klásti, je z něm. säumen (právě jako naše dámy ještě nezapomněly »sámovati« šaty a j.). Sterzinger tomu říká omítati, otesávati (teše se sekerou, ne pilou), okrajeti (krájí se nožem). Jak překládati slova hoblík, hoblovati, která pocházejí z němčiny, nevíme. Sterzinger je nechává bez změny a snad není již jiné pomoci. Slova ta přišla k nám s něm. řemeslníky, žijí u nás několik století, přizpůsobila se k našemu jazyku koncovkami a tak vlastně již nabyla domovského práva. Je vždy nesnadno pro určitý pojem vybírati slova jiného významu (navrhované hladiti, omítati je každému řemeslníku něco jiného než hoblovati) a ještě nesnadnější tvořiti slovo nové a přiléhavé. Bojíme se, že naši truhláři a tesaři za padesát let stále ještě budou hoblovati, jako hoblují dnes a hoblovali již v 15. stol., a jsme rádi, že místo hoblu a hoblí 15. století máme asi od 16. stol. přece jen češtější hoblíky. Bylo navrženo, aby se hoblíku říkalo skoblík, ale neujalo se to, asi proto, že bednářská skoble je něco jiného než hoblík.

VÁNOCE (B. M.). Píší-li se vánoce, velikonoce podle Pravidel českého pravopisu s malým písmenem, tím spíše jest psáti také vánoční, velikonoční svátky s písmenem malým.

VRAPY, VRÁPKY (plissé; V, 45). O těchto slovech nás došlo několik zpráv, z nichž vyrozumíváme, že jsou v obyčeji zejména na Moravě. Prof. Em. Bayer (na vys. šk. zemědělské v Brně), jenž přes 20 let žije na Moravě (z toho několik let uprostřed Hané a dlouho v srdci Valašska), píše, že tam všude má lid vrapované sukně, zástěrky atd. a že tak říkají na Moravě i industriální učitelky. P. Jan Černý v Prostějově upozorňuje na knihu F. Pragra »Na panství knížat z Kounic«, kde (str. 10) je řeč o vrapovaných botách »Uhrů« usedlých v Uh. Brodě (ve výpisku z pramene blíže nenaznačeného). Sl. B. Judová z Nuslí nám pověděla, že ve »Věně č. dívek« (vyd. Al. Holub v Lysé n. L. 1915), v přídavku »Vzory žen. ruč. prací« M. Š. velmi podrobně popisuje moravské vrapy, vrapení rukávů, sukní, šorců a pod.; mimo slova vrapy a vrápky (muž. r.) jsou tam v stejném smysle slova (asi nelidová) řasy, řasničky, bez řasí, sřasiti, přísl. sřasně, jsou tam i také obrazy, na nichž zřetelně viděti, co jsou vrapy, vrápky, a jak se dělají. Pí L. Bubelová vzpomíná, že před 20 léty mívali v Kroměřížvrapované sukně, i vrapovaný papír, navrapované látky a pod. Čtli jsme i slova podivu, že se ptáme na slova tak známá a obyčejná; tím spíše si ovšem přejeme, aby se pěkné toto pojmenování (vrapa, vrápka, vrapovati atd.) věci, pro niž v Čechách není domácího jména ustáleného, ujalo i v Čechách. Někde se snad mění i jeho znění. Podle zprávy Dra J. Babíčka v Brně říkají v jeho rodišti (Vacenovicích na Kyjovsku) a v okolních vsích »drapy« drobným a hustým řasám, v něž se nabírá hořejší okraj slovácké sukně (okraj dolejší je složen v širší a větší záhyby) i rukávy ženských rukávců; odtud slovesa sdrapit, nadrapit. Zdá se, že toto znění vzniklo lidovým přichýlením pův. slova vrapa, vrap k jiné družině slovní (snad drapnout, drapit = chytiti; sdrapená látka je schycená, sebraná). I význam je snad někde trochu odchylný. Prof. Bayer si vzpomíná, že si v Jičíně (v Čechách) v letech 80tých jako děti dělávali po dešti v písku a v blátě dřívkem »vrápy«; v obecné škole i na gymnasiu (u † prof. Al. Křížka) se učívali o »vrapovaném« roušku hub bedlovitých, prof. J. N. Woldřich jistým útvarům kůry zemské také říkával vrapy (žen. r.). Metelka píše v Čas. Mus. 1893 (459 n.) o vrápovém pohoří, o jeho vrápovosti. Nám z Čech tato slova známa nejsou († prof. Woldřich jich neměl ze svého rodného kraje šumavského); byli bychom vděčni čtenářům zejména za zprávy, kde tato slova žijí v Čechách a v jakých tvarech i významech. Naše staré písemnictví jich skoro nezná; a protože základem našeho spisovného jazyka je především jazyk středních Čech, smíme souditi, že aspoň v středních Čechách slova ona nebyla ani v starší době příliš rozšířena.

VŠEDNÍ (V, 63, 190). Pan farář Ivan Kitzberger z Libotenic u Roudnice dodává k článku o slově »všední«, že v jeho osadě žije nejen příd. jméno »šídenský« (»Nemohu poslat ty děti do kostela, mají jen šídenský šaty«), ale i podst. jméno »(v)šídenek« (»Ty šaty mám jen tak pro všídenek«).

VYKOSTITI (J. K.). Slovo »vykostiti« (vykostěné maso, Nár. l. 12. 4. 1921) je sice utvořeno na pohled podle vzoru sloves vyprášiti (prachu zbaviti), vymastiti a p., ale právě jen na pohled. Je to napodobenina mechanická, a co hlavního, zbytečná; odjakživa se prodávalo »maso bez kostí« a chutnávalo právě tak dobře (ne-li líp) jako nynější maso »vykostěné«. — »Costaričanská vojska (Nár. l. 10. 3. 1921) byla zajisté vojska Kostariky, tedy »kostarická«, jako jsou vojska americká, korsická, africká, a ne američanská a p. — Výraz »přednášeti ruštině a srbštině« (Čes. denník 22. 4. 1921) je kříženec vazeb »učiti ruštině« a »přednášeti o ruštině«, ale křížení, které v přírodě dělá často divy, vytvořilo zde zrůdnost. — Výrazy »u porovnání, v porovnání« a p. byly v N. Ř. již mnohokrát kárány, ale kde pak naše noviny! Naši novináři by měli míti za cechovní znamení botu s jazykem.

Z redakce odpovídá Václav Ertl.
Tiskli Neuber, Pour a spol. (dř. Th. Venta) v Praze I., Bílkova ul. č. 17.

REJSTŘÍK
K V. ROČNÍKU „NAŠÍ ŘEČI“.
SESTAVIL V. ERTL.

*

Slova a rčení chybná jsou vytištěna písmem proloženým. Číslice s hvězdičkami značí stránky, kde jest o věci výklad obšírnější.

ZKRÁCENINY:

a p. = a podobně;
angl. = anglický, anglicky;
arch. = archaisticky, po staru;
atp. = a tak podobně;
bulh. = bulharský, bulharsky;
č. = český, česky, čeština;
dial. = dialektický, nářeční;
dok., dokon. = dokonavý;
franc. = francouzský, francouzsky;
hebr. = hebrejský;
Hol. = Holeček;
chod. = chodský, chodsky;
ital. = italský, italsky;
jedn. = jednotné číslo;
jm. = jméno;
konc. = koncovka;
lat. = latinský, latinsky;
m. = místo;
míst. = místní;
mn., množ. = množné číslo;
mor. = moravský;
muž. = mužský rod;
n. = nebo; (za číslicí) a následující;
nář. = nářečí;
nč. = novočeský, novočesky, nová čeština;
nedok., nedokon. = nedokonavý;
něm. = německý, německy;
nespr. = nesprávný, nesprávně;
ob. = obecný, obecně;
os. = osoba;
p. = pád;
podst. = podstatný;
pol. = polský, polsky;
přech. = přechodník;
příd. = přídavný;
příp. = přípona;
přít. = přítomný;
pův. = původní, původně;
rač. = v nářečí račickém;
řec. = řecký, řecky;
rozk. = rozkazovací;
rus. = ruský, rusky;
slov. = slovenský, slovensky, slovenština;

spis. = spisovný, v spisovném jazyce;
spr. = správný, správně;
srb. = srbský, srbsky;
srov. = srovnej;
stč. = staročeský, staročesky, stará čeština;
stř. = střední rod;
t. = tamtéž;
t. j. = to jest;
v. (t.) = viz (toto);
vál. = válečný výraz;
vlaš. = vlašský, vlašsky;
zdrob. = zdrobnělý, zdrobnělina;
zp. = způsob;
zvl. = zvláště;
ž., žen. = ženský rod;

A

a; ,a sice, spr. a to 48, 254, 305
-a, přípona podst. jmen mužských, jako Vach — Vácha, Mach — Mácha, a p. 92, Pešek — Peška, Kubát — Kubata, Drápal — Drápala, Rychter — Rychtera, a p. 158, Berta (z Albert), Rýša (z Richard) a p. 122; v dat. mají koncovku -ovi, Žižkovi 32; podst. jména tvaru Čaňa skloňují se jako Barča, Maryša 85
-a, koncovka 2. pádu; v. -u
-á, přípona podst. jmen tvaru shledaná, setkaná, zmýlená; jsou to zpodstatnělá příd. jména, k nimž třeba doplniti podst. jméno věc; vyskytují se jen v určitých rčeních, a co je přes tuto míru, jest chybná strojenost, na př. na zlepšenou, na vysvětlenou, na znázorněnou 235*
abbreviatura 306
absolutismus 307
abstrakta; záliba v nich jest na újmu konkretnosti a českosti 77
aby; chodil sem tam, aby pak náhle zarazil krok, spr. pak, a pak zarazil 154; věta s aby a infinitiv po výrazech jsem s to, jde o to a p., v. infinitiv; aby po slovesech brániti a p., v. zápor
-ačky (slov. i -iačky), přípona příslovcí mor. a slov. z přechodníku přít., ležačky (slov. ležiačky), klečačky, seďačky, stojačky; v západní češtině -ečky (v. t.) 157*
adorovati, č. zbožňovati 154
aklamace 306
ale; ne já (nejen já), ale (ale i) ty n. nýbrž (nýbrž i) ty 255; ale odporovací nemá státi na druhém místě 305; dříve ale než..., spr. dříve však 83
alou, z franc. allons 118
amfitheatr, pol., rus. amfiteatr 307
an, ana, ano 17
analogie, v. obdoba
analysovati 307
anapaest, v českém přizvukování nemožný 55
Anda 88
andalůzský, spr. andaluský 14
anebo taky, vál. 22
aniž, aniž by často bývá mechanicky a nečesky kladeno za něm. ohne dass m. č. i když, třeba a p. 154, 306; vyvezl-li ten předmět, aniž by jej zpracoval, spr. ani ho nezpracovav, nezpracovaný 283
ano, dial. hano, hanu, han 146, 287
antifrontin (vál.) 22

tipatie 307
tithese, slov. antitéza 307
atéka (apatyka), stejněním z apotheka 107
rovisace 307
cheologie, z archaios a lego 219
chitekt 78
syrie 306

B

se mění v dial. německých ve v 211
a, přípona podst. jm. tvaru honba 44; v spis. jazyce vymírá 208
biště (rač.) 104
bka; na babku (rač.) 99; babka (slov.), název drobné mince 214
čka (rač.) 100
ádati, spr. badati 245
ádati, tvar knižní a zbytečný vedle pobádati, nabádati 195, 205
f; dáti komu bafa (vál.) 23
akovati 21
ňák (rač.) 99
ndury (rač.) 98
áňská Bystrica, jm. míst., spr. Baňská 148
rák, z franc. baraque, vlaš. baracca 84
rák, jm. osobní, původu asi biblického 84
rča, jm. osobní 85
ardijov, jm. míst., spr. Bardiov 148
snický jazyk a jeho meze 210
zlivý 157, 234; v. i -livý
dlivý 157; v. i -livý
hná (vál.), rána 24
ělá, slov. jm. míst., spr. Belá 148
lavý, z bílý 207
loves, jm. míst. 86, 155
lovlasý 299
athenský, spr. athénský 303
Atika 306
autoritativný (u Hol.), spr. autoritativní 244
-ávati; slovesa s touto příponou se tvoří jen od sloves s konc. -ati 177; v. i frekventativa
-avý, přípona příd. jmen tvaru bělavý 207
běľútký stč., bilutky laš., bělounký 207
Beneš (Benýšek, Beníšek), jm. osobní, z Benedikt 106
Berta, jm. osobní, z Albert 122
bez; beze spojení, spr. bez spojení 48
bez-, předpona příd. jmen složených, jako bezhříšný a p., oblíbená u Hol. 242
Bezděz, jm. míst., z Bezděd 121
bezeslovný (u Hol.) 242
bezhříšný (u Hol.) 242
bezkontrolný (u Hol.) 242
bezkráleví, spr. bezkráloví 81
beznaboh, beznabožský, spr. neznaboh 120
bezokrasný (u Hol.) 242
bezpečnostní špendlík, spr. bezpečný, spínací 153
bezpočet měst, spr. nesčetná města 153
bezpodstatný 120
bezprostřední majetek, spr. přímý 218; bezprostřední škoda (unmittelbar), spr. přímá 286
bezrepotný (u Hol.) 242
bezsilný (u Hol.) 242
bezúmorný 282
bezúnavný 282
bezúplatně, v. úplatně
bezústupný 282

bezvýminečný 120
bezvýsledný 120; lépe bez úspěchu 305
bezvýznamný; je bezvýznamno, spr. bezvýznamné 50
běžeti rychle, jako zajíc 59
běžívati, spr. běhávati 151
bibliotéka 307
bíliti (vál.) 22
bilutky, laš. 207
bílý, návrh na pojmenování drobné mince 274 n.*
bisr, biser, církevně slov., srb., bulh., perla; původu arabského 91
bitel 208
Blanda, jm. osobní, snad Blažej 88
bláto, blatský 189
blboun (vál.), knedlík 23
blíženec, původ. blížnec (z příd. jm. blížný), 2. p. blížence a podle něho 1. p. blíženec 62
bodati a jeho složeniny 197
bodmo 11, 159; v. i -mo
bodnouti 203
Bohdálov, jm. míst., spr. Bohdalov 148
bohopocta (Kollár) 256
Bolelúc, jm. míst., z Bolelút 121
Boleslav 121; 2. p. z Boleslavě, v Praze z Boleslavi 295
bos, bosky 41
bozský (u Hol.), spr. božský 244
brach, brácha, bráška 92, 106
bramboračka (rač.) 99
brániti; bránil mu, aby tam chodil, spr. nechodil 295; v. i zápor
bráti; 1. os. beřeme, 2. os. beřete, spr. béřeme, béřete 183; 3. os. béřou, spr. berou 304; ještě mu (praseti) bere (chod.) 180; bráti účast, spr. míti podíl v něčem 154
břes (rač.) 101
Brest Litovsk, Brest Litevský, jm. míst. 64
březňák (vál.), rekrut z března (1918) 23
Brezová, jm. míst. 148
Březová Hora, jm. míst., spr. Březové Hory 148
břišní; typ břišní, spr. břicha 49
Bříště, jm. míst., pův. asi Břieštie, snad z podst. jména břest 85*
břitevnice, břitvenka m. vřetenice (v. t.) 251
břitký přízvuk 20
břizka, spr. břízka 110
Brod, jm. míst., 2. p. z Brodu 63
broubiti 61
Broukal, jm. osobní 221
Broumov, jm. míst. 85
Brunclík, jm. osobní 106
brutální, z franc. brutal (lat. brutus), surový, zvířecký 155*
Brutus 155
Budeč, jm. míst. 121
buditel, z buditi 207
budoucnosť, spr. budoucnost 244
Bůh; pro Bůh 254
bujeti; bující, spr. bujející 182
bulla, spr. bula 216
burcifál, rytířská povídačka, z Barzival, přikloněním k slovesu burcovati 140
Bureš, jm. osobní, z Burián 105
Buřival, jm. osobní, z Barzival, v dial. výslovnosti Bařival, přikloněním k slovesu bouřiti (búřiti) 139
Buřivoj, jm. osobní 139
burkon, burkyně (rač.) 98
buřt; dobrý do buřtů (vál.) 23
bůvolí vůz, spr. tažený od buvolů 15
bydleti i bydliti 185

ylina otravná (vál.), tabák 23

ystra, jm. míst. slov., spr. Bystrá 148

ystřice, jm. míst. 121

yť; byť to nevěděl, 1. os. (zřídka) bych to nevěděl; byť bych to nevěděl, spr. bych to nevěděl; byť i je rozdílná, spr. byť byla 185*

ýti; 1. os. jedn. jsu (rač.) 101; 2. os. ješ, si, spr. jsi 76, 110, 151; jež je jen k tomu, lépe jež jest 76; býti s to, v. s; bylo se bát, aby mu neublížil (u Hol.) 243; bylo mu, spr. zdálo se mu 20; jsem čtyři léta, jsem osmnáct let, spr. jsou mi čtyři, je mi osmnáct 115, 304; jsou viděti hvězdičky, byl vidět dvůr, byla slyšeti otázka, byly viděti zuby a p.; spr. jest viděti h., bylo viděti d., bylo slyšeti otázku, bylo viděti z. 111, 154, 183; jaké jsou k spatření, spr. jaké lze viděti 113; obličej zdál se býti zelený 112; regio s., jež zvána tak podle..., spr. jež je zvána 52; fossa il. je, takto ohraničena, trojbokou pyramidou, spr. takto jsouc ohraničena 52

bzinka (rač.) 101

C

c z tj 40; c v slovech cizích, zvláště lat., se přepisuje podle výslovnosti písmenem k, Lukrecie, Korsika 306

cafrnoch, camfrnoch, z fafrnoch (v. t.), působením slova cafour 119

cajk (rač.) 101

candát, stejněním z cendát 107

cecy 20

celer, dial. cerel, z něm. Zeller 142

cena; skoncovati za každou cenu, převrat za každou cenu, spr. stůj co stůj 83, 304; za cenu žádného ráje, spr. ani za nebeské království 305

ceniti si něčeho, spr. něco 184

cesta; zpraviti někoho, postoupiti spis někomu krátkou cestou, spr.; písemnou cestou, spr. písemně 251

-cí, přípona přídavných jmen hlasovací, honicí, chodicí, křticí, modlicí, podací, spací 253

cítiti; cítil se spokojena (u Hol.) 243

cizí jména latinská a řecká a jich psaní 306 n.*; skloňování jmen cizích, v. Malgaigne; o Fichte-ově myšlence, spr. Fichtově 306; genitiv cizích jmen místních, v. t.; cizí slova 154, 276

-ck (ze -čsk); slovanská jména místní takto zakončená mají v 2. p. -a 64

co; co den 156; co do 124; určený co rubáš, spr. za rubáš 154

cognac, v. koňak

cordovéský, spr. kordovský 153

cosi a něco 171

costaričanský, spr. kostarický 314

což, vztažné zájmeno; vztahuje-li se k celému obsahu předcházející věty, nahrazuje se v češtině raději ukazovacím a to a p. 28*

cpanyko (vál.), ručně vyrobená cigareta 23
culiť prst (rač.) 101
cvičný úředník (Schulbeamte), spr. 160

Č

Čača, slov. jm. míst., spr. Čadca, Čaca 148
čajznouť (rač.) 101
Čaňa a pod. jména se skloňují jako Barča, Maryša, Nataša 85
čářiť (rač.) 102
čárka před spojkou a 76, 306; čárka ve výrazech jsem s to to učiniti, jde o to, pamatuj na to požádat o dovolení a p. 6 n.; to se stává jen, když prší a p., spr. to se stává, jen když prší 124; čárka spojovací ve výrazech: povíteli mi, spr. povíte-li mi 246, verdun-ský a p., spr. verdunský 300
čas míti 58 n.
Čáslav, 2. p. z Čáslavě, v Praze: z Čáslavi 295
častiják 288; v. i -iják
častotlivý n. opětlivý (o slovese, u Rosy), opakovaný 156
čečulka 20
čediť pod nos (rač.) 104
Čehona (vál.) 28, 120
čekanka, náhrada za vál. fronta (na potraviny a p.), lépe čekanice, čekačka, choditi na čekanou, na čekání 12*, 86
čekati 295; malorus. čekaty, bělorus. čekać, rus. ždať 86
čemerka (rač.) 101
čemesný, čemesně (rač.) 98, 101
čepeček (rač.) 104
černovlásek 12
černovlasý 299
černý; vlasy byly černy, spr. černé 16
čerstvějc, v. -ejc.
čerstviják 288; v. -iják
červ; ha červa! chod. 180
česněčka (rač.) 99
četina, četinka, vých.-mor. a slov., jehličí, chvoj; příbuzné se slovem štětina 120
či; či ne, čili nic v druhé části otázky rozlučovací 255; jinde nebo 254; národopis či etnografie, spr. neboli 217; býku či koze, spr. nebo 305
čím dál hůř; výraz lidový, ač ne tak častý jako pořád, co den, den ode dne; v souvětích však je pravidlem čím dál, tím hůř 155*, 288
činívati, (stč. činievati), opakovací tvar k činiti 190
čirný (rač.) 101
čírtě (rač.) 101
čís, číš, číž (stč. čies), tuk, morek, nč. číšek, čížek, morek, dužeň 86
číslovky; jsou tam čtyřicet tři km, spr. je tam třiačtyřicet km 82
čísnouť (rač.) 100
čísti; čísť, čícť (rač.) 101
čistiti; čistění, spr. čištění 151
čistý; roh zněl čist, spr. čistě 16
čítati; čítá jen 60 procent, spr. má 83; půlorloj čítal 12 hodin, spr. měl, byl rozdělen 302
čitelný (od slova čísti, pozorovati), pův. cítící, vnímatelný, chybným spojením se slovesem čísti znamená dnes, co lze čísti (v stč. už také m. nesčíslný) 272

-čkati, v. počkati
čkáti, čkej (rač.), čekati 102
čoud; dej mi čouda (vál.), zakouřiti 23
črmák stč., u Jungmanna 228
čtvrť, spr. čtvrt 244
čtyřikráť (rač.) 98
čtyry, spr. čtyři; mezi čtyřma očima, výraz nespr. i tvarem i původem (unter vier Augen) m. stranou, soukromě, beze svědků atp. 89
čučet (u Hol.) 241
čúchy (rač.) 103
čurýček (u Hol.) 241

D

dalece; jak dalece, spr. pokud 254
daleko více, spr. 255
dáma, 2. p. mn. dam, spr. dám 150
daňový; daňové zvýšení, spr. zvýšení daně; daňové osvobození, spr. osvobození od daně; daňová srážka, spr. srážka z daně 280
dárek, dem. k dar 207
dáti a jeho složeniny 194; dáti, dávati na někoho spr. 250; dáti komu věděti spr. 29; dal jim přespati, spr. nechal je 153
dativ podstatných jmen na -a, jako Žižka, sluha, houslista, Pepa, má vždy koncovku -ovi 32; dativ bývá před akusativem 56; dativ místo akusativu, v. vzíti
dbáti, stč. tbáti 270; v. i tba
dcíra (rač.) 100
dědina 219
děditi; dědí mu (rač.) 100
dekorovati, č. zdobiti 77
dělanyko (vál.), ručně dělaná cigareta 23
délka; označování délky předností č. pravopisu 296
dělo (původem totéž co dílo), každý nástroj válečný, zvl. obléhací; zúžením význam dnešní 221
dělobitna (podle franc. batterie), nespr., neujalo se 221
den; 6. p. ve dne 224, 254; na bíle dni 224, 254; co den, den ode dne 156
denár, navrhovaný název pro setinu sokola (v. t.) 214 n.*, 274
denní, pův. co má vztah ke dni (čas, světlo a p.); vlivem něm. täglich vstoupilo v platnost staršího každodenní 256
deseť (rač.) 100
desetník 215
dešťka, dem. ke dska, v ob. výslovnosti deška; 2. p. mn. deštěk, ob. dešek (k 1. p. deška) 12; v. i dršťka, tříšťka
dětelík stč. 228
devatěnáct (rač.) 104
děvojenství (u Hol.), strojené 241
dibličiť (rač.) 99
dík; dík zkresleným představám, spr. pro ně, podle nich 115; díky zdatnosti, díky komplikacím, spr. pro zdatnost a p. 83, 277
dirigent práce, spr. ředitel 77
dirka, spr. dírka 110
distributivnost slovesného děje, vyházeti — pozvyhazovati (kus po kuse) a p. 66
div; viděti svůj div (u Hol.) 240
dlaška (rač.) 101
dle, původem 1. p. podst. jména 146; dle toho a p., spr. podle

toho 76, 82, 124, 217, 305; jeti dle Rýna, dle dveří, hlava dle hlavy, spr. podle Rýna, podle dveří, hlava na hlavě 18
dlíti, dlel (za stč. dlíti, dlil, zaniklé), přitvořeno k prodlévati (od dlíti, dlil) podle obdoby modliti — modlévati a p. 190*
dlouho a dlouze 10
dloužení koncové samohlásky v příslovečných výrazech protivá, včerá, zajtrá, k vícerou 146; dloužení kmenové samohlásky v příslovcích pravý — právě, milý — stč. míle a podle toho i všedně — všídně 191
do; není (mi) do toho nic, není (mi) po tom nic 87
dobrák 273
dobrověst, dobrozvěst 43
Dobrovice (pův. Dobrovicě), jm. místní, Dobrovítova (ves) 121
Dobšina, slov. jm. míst., spr. Dobšiná 148
docela 96
docentský 207
docíliti 153; docíliti něčeho, spr. dosáhnouti, dodělati se, dobýti, dojíti a p. 115, 117, 304; docíliti úlevy, spr. uleviti 304; docíliti úspěch, spr. dosíci úspěchu 305
dočkati z pův. dočekati, podle doždati 223; v. i ždáti
dodatel (stč.), zaniklo 208
dodnes i podnes 36
dodýchati dok. 197
doch; mít doch čas (rač.), m. dos(t) čas 102
dojíti, dojdu 108
dokazatelný; jsou snadno dokazatelny, spr. lze je snadno dokázati 47; v. i -telný
dokrůčiť kam (rač.) 101
dolípať do koho (rač.) 104
dolů; spadnouti dolů 256; všem hlavy dolů 86
domácí, z doma příponou -tjo 41, 258
domácký (po domácku, domácky), takový jako doma, na př. šat, chování; ale domácký průmysl, dělník, spr. domácí 281
doměnka, spr. domněnka 150
dominovati 77
domnívati se; domnívali se býti slavnými, spr. že jsou slavní 246
domovina (vál.), Soldatenheim 23
domŕzať slov., opětovací tvar k domrzeť 209
doň, spr. do něho 117
donésti 194, 203; donésti zpráv, spr. zprávy 15
doplněk; maje ruce zkřížené, bradu opřenou, spr. zkříženy, opřenu 110; sníh nebyl proházený, spr. proházen 181; v. i instrumentál a přídavné jméno
dopomahati, spr. dopomáhati 245
dopustiti; nedopustíme hokus-pokusům, spr. hokus-pokusů 184; dopustiti se (u Hol.) o dívce 241
doručiti, spr. dodati, odevzdati 285
doručovati, spr. dodávati 83
dosahati stč., dosihať mor.; nč. dosáhati, dosahati nedokon. je tvar knižní, zbytečný vedle dosahovati; v dosahati se cítí jen dok. tvar k sahati 196, 201, 202, 205 209
dosáhnouti, tvar nedok. dosahovati (stč. dosahati) 209
dosahovati, v. dosáhnouti

dosažitelný; ceny jsou dosažitelny, lépe: lze k nim dospěti 47
dosíci něco, spr. něčeho 152
dosť (u Hol.), spr. dost 244
dostati velké oči 19
dostáti slovu, přísaze, povinnosti, spr. státi v slově, dodržeti je, splniti povinnost 181, 246, 283
dostihnouti něco, spr. něčeho 77
dotyčný, spr. ten, onen, řečený, toho se týkající, příslušný, svůj 83, 116, 280, 304
dotýkati se; 3. os. dotýče se i (častěji) dotýká se 312; dotýkati se čeho 194
dověd; z dovědu (u Hol.), strojené 242
dovésti 194, 203
dovnitř 35
dozajisté, spr. dozajista 117
doznati; doznám, musím doznati, že, spr. přiznati 83, 116, 304; doznati zklamání, spr. zažíti 304
dráč (rač.) 103
dráha; vlezl do dráhy, spr. do vlaku 19
drahocený, spr. drahocenný 14
dramatické perspektivy 20
Drápal, Drapala 158
drapy m. vrapy (podle drapnout, drapit), 314
dráti břidlici (rač.) 103
dřevoluštka stč. 228
dřevrný (rač.) 97
drezina 307
dřič 208
dříve, příslovce času, téhož významu co jindy, ale starší 174*
dřívejc, v. -ejc
drlice stč. 228
drn 23
drobutky laš. 207
drodomský (rač.), z druhého domu 98
drozen (rač.) 104
dršťka, v ob. výslovnosti drška, 2. p. mn. dršték, ob. dršek (k 1. p. drška) 12; v. i tříšťka, dešťka
druh; doprava všeho druhu, spr. všeliká n. všech druhů 285
druhdy (z přídavného jm. druhý, které znamenává též některý, příponou -dy), časem, občas, někdy, nespr. místo jindy 172*; jak druhdy býval, spr. jindy 115, 301
držba 280
držeti pušku, hůl, pero; držeti školu, přednášku, službu nespr. 220; držeti na koho (auf jm. halten), spr. dáti, dávati na koho 250
duál; rovnýma nohama, čistýma rukama, ale na bosých nohou, z čistých rukou a p. 90; duál po oba, dva, v. t.; duálu bývá užíváno i za plurál, čtyři oči, čtyři ruce a p. 125, 159
Dub, jm. míst., 2. p. do Dubu 63
Dubany, Dubčany, jm. míst. 188
dubleta (dvojtvary) 122
ducman (rač.) 100
ďúče (rač.), děvče 98
ďúčiště (rač.) 100
dudáček gumový (rač.) 104
duch; 4. p. přidusili jeho duch (u Hol.), strojené m. ducha 243
důchodní (t. j. písař) 258
duchovnický (u Hol.), strojené 242
duchovný (u Hol.), spr. duchovní 244
důležitý; je důležitý, spr. důležit 50

dům hedvábím (v. IV, 254) 61

Dumbier, jm. míst., spr. D'umbier 148

dumlík (rač.) 98

dupanina (rač.) 97

důsledek; důsledkem vídeňského centralismu, spr. při něm 304; v důsledku smlouvy, platných předpisů, spr. podle smlouvy, podle předpisů 83, 304; v důsledku útrap, spr. z útrap, po útrapách 115; v důsledku toho, spr. pro to, a proto, a tak 115, 301; v důsledku čehož, spr. pročež, a proto 304; z důsledku toho, spr. pro to 115; v důsledcích pohybů, spr. následkem 47

důtklivý má význam činný, nedůtklivý trpný 234; v. i -livý

dva; dvěma rukama, nohama, očima a p. (duál), ale se dvěma staršími sestrami (nikoli sestrama) 89

dvaceť (rač.) 104

dvacetník 215

dvéře, spr. dveře 216; ke dvéřům, spr. ke dveřím 14

dvojné číslo, v. duál

dvojtečka 76

-dy, přípona příslovcí mnohdy, vždy, ondy, jindy, druhdy 171 n.

dýchati a jeho složeniny 197; dýchati (vál.), míti skutečnou nebo simulovanou plicní chorobu 23

dynovat chod. 180

Dynter, Dyntera, jm. osobní 158

dýšť (rač.) 98

E

e pohybné v 2. p. množ. jmen podst. na -rta (parta, porta a p.) nebývá (part, port a p.) 93

-ě a -i v 2. p. jmen místních tvaru Boleslav 295

-ě a -o u příslovcí 10

-ec, přípona zdrobňovací odumřelá (neproduktivní), nahrazena příponou -ek 207

-ečky, -ěčky, přípona příslovcí záp.-čes. ležečky, stoječky, seděčky, chtěčky, mlčečky, umlčečky, vespěčky; je z přechodníku přít. 157; v. i -ačky

Edschmid 87

Egypt 306

-ejc, -ějc, přípona dial. příslovcí českých čerstvějc, dřívejc, pomalejc, pozdějc, hloupějc a p.; vznikla asi smíšením komparativního tvaru s přechodníkovými tvary na -ějíc 146

-ejí, -ějí mají v 3. os. množ. slovesa, která mají rozkazovací zp. na -ej, -ěj, káceti — kácej — kácejí 72

-ek, v. -ec

ekrasitka (vál.), cigareta tvrdá 23

ekstase, spr. extase 254

Ela, jm. osobní z Öl, Öhl 122; v. i -a

elementárný (u Hol.), spr. elementární 244

eneržie, spr. energie 276

-enky 12

enthusiasmus, slov. entuziasmus 307

entusiasmován, č. nadšen 154

entusiast; 1. mn. entusiasti, lépe enthusiasté 150

epitheton 307

epochalný (u Hol.), spr. epochální 244

-era, přípona (z něm. -er rozšířeného příponou -a, v. t.) v jménech osobních Dyntera, Fišera, Rychtera a podle nich i v Jandera, Šebera, Šimera, Kubera, Vaněra, Maštera 158
Erďudka, slov. jm. míst. 148
-eš, přípona jmen osobních Klimeš, Beneš, 2. p. Klimše, ale Beneše 106
-eti, -ěti, přípona slovesná oblíbená u novějších spisovatelů 15
eufemistické obměňování slov triviálních a p. 186
-ev; slovanská jm. místní s touto příponou mají v 2. p. -a 64; v. i genitiv
exkrementy, č. výkaly 154
extra hvězdičky (vál.) 23

F

facáda, spr. fasáda 75
fádní barva, č. nevýrazná, mdlá 77
fáf n. fach (pach) stč., z něm. vach 118
fafa slov., souvisí s franc. fanfare 118
Fáfa, Fafek, Fáfek, jm. osobní, z něm. Pfeifer 118
fafaj (na Benecku), z franc. fanfaron a s koncovkou podle rataj, lokaj 118
fafák slov., z něm. vach nebo Pfeife 118
fafara slov., z něm. Pfeiferle 118
fafarka slov., fejfarka, z franc. fanfare 118
fafarňa mor., souvisí s něm. Pfeifer 118
fafarovať sa val., z franc. fanfaron 118
Fafejta, v. Fafout
Fafek, Fáfek, v. Fáfa
fafka, v. fajfka
Fafout, Fafaut, Fafejta, jm. osobní, z franc. fanfare 118
fafra vých.-č., fafrati, souvisí s franc. fanfare 118
fafrculek, v. fafulek
fafrnek slov., z fafrnoch záměnou přípony; odtud i mor. fafrňkovat se a fafrnoška 119
fafrnka, slovo hornické, souvisící s fanfár a slovesy frčeti, frnčeti 118
fafrnoch stč., z něm. wâfenrok 119
fáfroň, fáfrovať (rač.) 104
fafulek, fanfulok, fafrculok, z ital. fanfaluca 119
fafurka slov., z Pfeiferle 118
fagát mor., z fazole vlivem špagát n. agát 119
fagola mor., z fagule 119
fagot, z ital. fagotto 119
fach, v. fáf
fachovati stč., odměřovati, z něm. fach 247
fachovati stč., srst tříditi, z něm. fach 247
fachtovati stč., cejchovati, z něm. pfahten (pactare) 247
fachtverd, z něm. Fechtschwert 247
faida stč., odpovědnictví, z něm. fai(h)ida, Fehde 247
fair angl. 247
faja, v. fajfka
fajans, podle ital. Faenza (franc. Fayence) 247
faječka, v. fajfka
fajerfikét han., velocipéd, z něm. Feierlichkeit 247
fajfa mor., cívka, z něm. Weife 247
Fajfar, v. Fejfar

fajfarka mor., fajferek, fajferkula, z něm. pfeiferl n. spíše weiferl 247
fajfka, faja, faječka, fafka, fejfka, fefka, fifka, z něm. Pfeife 247
fajfka, fajfera, cívka, z něm. Weifel, Weiferl 247
fajfka; fajfku uhejbat, spojením slov facka a něm. weichen 248
fajgle (u Čes. Třebové), z něm. Feigel (viola) 248
fajks vých.-č., smíšenina něm. fest (kugelfest) s fex, feix 248
fajrum (rač.) 102
faldovačky (rač.) 99
fanfár, z franc. fanfaron 118
fanforce slov., z fanfrnoch vlivem slova praporce 119
fanfrnoch chod., z fafrnoch a fanfár 119
fanfulok, v. fafulek
fantasie 307
farárský (u Hol.), spr. farářský 244
fáze 307
fefka, v. fajfka
Fejfar, Fajfar, Fejfrlík, Fejfarlík, Fejfalík, jm. osobní, z něm. Pfeifer, Pfeiferl 247
fejfarka, v. fafarka
fejfčit (rač.) 100
fejfka, v. fajfka
Fejfrlík, v. Fejfar
fěrtoch (rač.) 99
Fifi, jm. osobní; Fifinin, spr. Fifin 15
fifka, v. fajfka
fílek stč. 228
filosof, filosofie 307
fiřpon, fiřpování dial. (u Hol.), přípřež, z něm. fürspann 241
Fišer, Fišera, Fišara, jm. osobní 158; v. i -a
flákati se (vál.) 23, 26
flaksa (vál.) 25
flaška (vál.) 25
forovat komu chod. 180
foukanice (rač.) 102
frajeřina (vál.) 23
Francouzska, spr. Francouzka 150
fráze 307
frčky (vál.) 23
frejírství (u Hol.), spr. frejířství 244
frekventativa od sloves IV. třídy se tvořila příponou -ievati (nč. -ívati), choditi — chodievati (nč. chodívati) a p. 190; frekventativa knižní, nezvyklá v živém jazyce, jako mrštívati, zahořívati a p. 199
frnoch, z fafrnoch, v. t.
fronta (vál.) 12; rus. óčereď, čerjód (čeredá), chvost (podle franc. queue), ochvosťje 86
funkce, č. úkol 77
furt dial. 156, 288
fysika 307

G

Gábrt, jm. osobní, z něm. Gäbert 140
Galát, Kalát, jm. osobní, z něm. Galand 140
Galie 306
Galilea 306
Gálszécs, slov. jm. místní, spr. Sešovce 148
Gamaret, jm. osobní, v. Kamarýt
ge; výslovnost ge v slovech původu latinského (geniální) a

francouzského (inženýr z ingénieur) 64
generace 64
geniální 64
genitiv; podst. jména zakončená -rta a p. mívají v 2. p. množ. -rt (ne -ret), part, port, Mart, harf a p. kromě zdomácnělého karta — karet 93; místní jména, která jsou zjevná apelativa, mají v 2. p. zpravidla -u, z Dubu, Brodu, Přívozu, jiná -a, Tábora, rovněž adjektivní, do Manětína, do Pelhřimova, do Opočna, pod. rus. do Kyjeva, do Smolenska; cizí se kolísají, některá (dávno známá) mají -a, do Říma, do Londýna, jiná -u, z Madridu, z Lisabonu 63 n.; 2. p. jmen místních tvaru Boleslav, Čáslav 295; — gen. u sloves hledati, čekati, žádati 295; genitiv přes míru u sloves ceniti si, míti, najíti, získati, ztráceti čeho, v. tato slovesa; — gen. záporový 77, 295; gen. záporový při infinitivě závislém na výraze býti s to 9; gen. záporový přes míru: ničeho nenamítati, nemíti, nemluviti a p., spr. nic 82, 246, 283, v. i nic; nesmí se tam ničeho zlomiti, spr. nic 117; nedovolil toho, spr. to 218; ani oka netkvělo za okny, spr. ani oko 16; nepřísluší mu názvu fascie, spr. název 50; po leč, než: nebylo jiných výrazů leč zdvořilých, spr. zdvořilé 153; neobsahuje jiných dat než uvedených, spr. uvedená 283; — gen. m. příd. jména přivlastňovacího, máma Marfy, spr. Marfina 81, 110; genitiv přivlastňovací ženy a příd. jm. tvaru ženin, ženský 192; — genitiv jakostný 16; výlohy obalu, spr. za obal 285; — genitivy se hromadí: nárys uspořádání snopců myokardu, spr. nárys toho, jak jsou uspořádány 50, 305
George, 2. p. Georgea, spr. George 117
germanismy 116, 154, 217, 220, 249, 285 n.
gipsko (rač.) 97
granadýr z grenadýr 107
groš, stč. kroš 107; v nové měně 274
groteskný, spr. groteskní 306
grunt, stč. krunt 107
grupa, č. skupina 154
guerilla 307

H

h se předsouvá v mor. nářečích před samohláskou, hano, habe, hotiká a p. 287
háby (rač.) 100
hacě stč., podvléčky 79
Hadachuť chod. (u Hol.), z Adahütte 241
háj; jíti do háje, eufemismus 166
hajc (rač.) 104
hák, hákoviště (rač.) 98
halměř chod. 180
halušky (rač.) 99
hambáč, hambous (rač.) 102
hamlíř, hamlířka dial. (u Hol.) 241
han, hano, hanu dial., ano 146, 287
hanba; bylo by hanba krást 2
haniti i haněti 185
harfa, 2. p. mn. harf 93
harobytný (rač.) 103
hatiti (rač.) 98

havran (vál.), železný dvacítihaléř 28
házeti, 3. množ. hází, spr. házejí, přech. háze, házíce, spr. házeje, házejíce 72
hedvábná, herbábná kaše 212
Helada 306
herník (rač.) 103
hladověti; hladovící, spr. hladovějící 151, 254
hlaďutky laš. 207
hlasovací 288
hlavatka (rač.) 98
hlavový průměr, spr. průměr hlavy 49
hledati a hlédati, (nč.) hlídati 122; hledati hodinek, častěji hodinky 15, 295
hleděti k čemu 255
hlédnouti, hlednouti, rozkladem slož. pohlédnouti; tvar knižní a zbytečný vedle pohlednouti, vzhlednouti 194, 202, 203, 205
hloupějc, v. -ejc
hltiti, rozkladem slož. pohltiti; tvar knižní a zbytečný vedle pohlcovati (z pohltiti) 194, 202, 203, 205
hluboko 42
hmatatelný, spr. makavý 153; jsou hmatatelny, spr. lze je hmatati 47; v. i -telný
hmatný; jsou hmatny, spr. lze je hmatati 47
hnátitý (u Hol.) 241
hnouti, opětovací tvar hýbati 175; v. i -nou-
ho, v. on
hoblík, hoblovati 313
hoditi, hoď, oni hodí 72, 203
holas (rač.) 102
holasiť (rač.) 104
holejsek (rač.) 101
holobrádek 12
holomek stč. 282
honba, z honiti 44
Honda, jm. osobní, Honzík 88
honicí 288
honit befunt (vál.) 23
honorár (u Hol.), spr. honorář 244
hoprdať (rač.) 104
horempádem, horempátem, horumpátem 147
horkost; býti v horkosti 19
horlivý 157; v. -livý
hormo hořeti stč., plamenem 11
hospodárství (u Hol.), spr. hospodářství 244
Hospodine, pomiluj ny 218
Hostětice, Hostice, jm. míst. 121
hostin, stč. příd. jméno přivlastňovací k host 268
hostiný 208
Hostivice, jm. míst., pův. jedn. (Hostivítova ves), béře se časem za množ. 120*
Hostkovice, Hostomice, Hostovlice, jm. místní 121
hotový 208
houby s octem, eufemismus 186*
houpati (vál.), podávati si někoho 23; houpati se (vál.), býti zařaděn do pochodové setniny 24
houževnatý a tvrdošíjný 299
hověti; hovící si, spr. hovějící si 181; hověť čemu (rač.) 103
hrabice (rač.), v. kůsa
hranovať (rač.) 102
hráti; pýcha tu hrála roli, spr. působila 301
hrazka (rač.) 97
hřbín (u Hol.) 240
hrdiný, spr. hrdinný 150
hrdonos, hrdonosek, hrdonoska 12
hrdopych, hrdopýcha 12; v. i hrdopýšek

hrdopýšek, pův. hrdopýštěk, člověk hrdopyský; 2. p. hrdopýšťka a hrdopýška; odtud 1. p. hrdopýšek, zároveň přikloněním k pyšný, pýcha; na tom se zakládá i hrdopych, hrdopýcha, hrdopyšný 12*

hrdopyšný, v. hrdopýšek

hrode, hrodí chod. 180

hromadný děj 66; v. i distributivnost

hrotitě štěkati 20

hrozenka, hroznovice, hroznovec, hroznovka, názvy pro koňak 236 n.

Hrozňata, Hroznětín 268

hrozně, hrozný 122

Hroznětín, jm. míst., 2. p. Hroznětína 63, 268

hrst, 3. p. mn. hrstím, spr. hrstem 150

hrůbkovati (u Hol.) 241

hrudníkový okraj, spr. okraj hrudníku 49

hrůzný, zbytečný novotvar vedle hrozný 122*, 254

hrzěti stč., hrzším, hrdějším se stávati 224

hubáceř (rač.) 104

hubník (rač.) 99

hudebný rythmus (u Hol.), spr. hudební 244

hůl; 2. p. hole, spr. holi 245

hulačiť (rač.) 104

Hulin, jm. míst., spr. Hulín 148

Humanné, slov. jm. míst., spr. Humenné 148

husar, dříve též husař, z maďar. huszár (husz, dvacet) 186*

husař, husák, prodavač hus 186

hvězda (Augenstern), spr. panenka 21

hýba; míti hýbu (vál.) 25

hypothesa, pol. hipoteza, rus. gipoteza 307

hýřiti 113

CH

Chaldea 306

charakterný (u Hol.), spr charakterní 244

Cheb, jm. míst., 2. p. do Chebu, stč. Chba 63

chladný; nebe bylo chladno, spr. chladné 16

chléb; tvrdý chleba, spr. chléb 150

chlebenka 12

chmurný 208

chodba, z choditi 44

choděcí, chodicí 253, 288

chodívati (stč. chodievati), opakovací tvar k choditi 190

chodník; na chodníkách, spr. na chodnících 150

Chotěboř, jm. místní 158

chrast, chrásta; pův krásta, obyčejně množ., strupy, strupovité, svrabovité choroby 156*

Chrudim 85; nespr. Chrudím 75

Chrudoš 218

chtěčky, nechtěčky 157; v. -ečky

chtíti; 3. množ. chtí i chtějí, rozkaz. způsob chtěj 72; chtíti čeho, spr. co 15

chuďutky laš. 207

chvátiti stč.; nč. chvátiti, dok. i nedok., vzniklo rozkladem slož. uchvátiti; je to tvar knižní a zbytečný vedle uchvacovati 194, 203, 205 chyba, podst. jm. ztrnulé v příslovce a předložku (bez, mimo) 146

chyběti, 3. množ. chybí, spr. chybějí, příč. chybící, spr. chybějící 49, 182

I

-i a -ě v 2. p. místních jmen tvaru Boleslav 295

-i a -ovic 258 n.*

-i a -u v 1. os. jedn. 88, 294

-í a -ou v 3. os. množ. 88, 294

-ice, příp. jmen podst. značících činnost: pranice, tlačenice 13

ideal, spr. ideál 245

idealný (u Hol.), spr. ideální 244, 302

-iját v dial. příslovcích pomaliját, čerstviját vzniklých smíšením komparativního tvaru s přechodníkovými tvary sědiáс a p. 146, 288

illegální 306

illegitimní 306

Ilyrie 306

imobilní 306

imperativy tvaru tluc, pec (ob. tluč, peč) 295

-in, přípona přivlastňovacích jmen příd.; v stč. též kniežětin, hostin, Radotín, Slavětín 268

-in, -ina, přípona označující na Račicku nového majetníka podle bývalého vlastníka usedlosti 98

-ina (-in) v slovech cizích se píše pravopisem původním, angina, želatina 64

indignovati koho, č. popouzeti 154

individuální 77

infinitivy na -ti a -t 294; inf. na Račicku má koncovku -ť 98; inf. po slovese domnívati se, v. t.; inf. a věta s aby jako vysvětlovací přívlastek zájmena to ve rčeních nejsem s to, jde o to, nestojím o to, nezapomeň na to i ve rčeních podobných bez to, bylo by hanba, nezapomeň a p. 2; bylo se bát, aby mu neublížil 243; byla slyšeti otázka, spr. bylo slyšeti otázku a p. 111, 154, 183

instrumentál, v. -y; spoličkovati koho hněvem, spr. hněvy, vzteky 20; starší desítilety (zastar.), spr. o deset let 152; instr. doplňkový: jedno z děvčátek jest hospodyní 160; upozornění je správným, zhubnutí je patrným, jak krásným by byl pokoj, ukolébavka jest něžnou a t. p., spr. správné, patrné, krásný, něžná a t. p., 51, 77, 82, 115, 117, 217, 305, a obráceně: průřez stává se kruhovitý, spr. kruhovitým 51; instr. u sloves pokládati, sloužiti, v. tato slovesa

interpunkce, v. čárka

intimní 77

inženýr 64

-išta, příp. jmen osobních Pavlišta, Kubišta a p., vzatá ze jmen jako Jeništa (Jeniš) z Jan 158

-iště na Račicku 100

iterativa bývají v knižním jazyce s předponami, kde jazyk živý užívá sloves jiného kmene, na př. vkráčeti m. vkračovati 196 n.*; iter. se skládájí v knižním jazyce s předponami ta-

lovými, s jakými jich jazyk živý neužívá, na př. ukrájeti a p. 197 n.*; iter. bývají v jazyce knižním tvaru neobvyklého, na př. ukráceti, uchvaceti a p. 198 n.*; jak se tvoří iter. v nynějším živém jazyce 209 n.*
-ítký, v. -útký

J

já; rozčiluje mně, spr. mne 76; mně a mě 110
Jáchymov 109*
jako; uznávati státní zájem jako nejvyšší, spr. za nejvyšší 33; požadavky byly pokládány za celek a jako takový odmítnuty, spr. a jako celek 83
jakoby řekl, spr. jako by 254; jakoby s indikativem nespr. 254
jamby 54
Janda, Jandera, Janderka, jm. osobní, z Jan 88, 158
Jaroměř, 2. p. z Jaroměře 295
jasen (rač.) 104
jasný; jasná kobyla, spr. světlá 19, 21
ject, spr. jeti 181
jeden 33 n.; nachýlen k jedné straně, spr. na stranu 50; pět kusů na jednu rodinu, spr. na rodinu 305
jedině, spr. jediné, jen 114, 254, 305
jedinec, z jediný 62
jednací spis 253
jednako (u Hol.), strojené 242
jednati; jedná se o tom, spr.; jedná se o to, spr., kde jde skutečně o vyjednávání, jinak: jde o to 255; jedná se o zboží, o banky, jedná se nám o definici, spr. jde, běží o zboží atd. 286, 304
jednó han., néni tu jednó hde sednóť, ani kde sednout 35
jednorázový, nespr. 42, 124
Jednota Svatopluka Čecha 308
jednotlivý, z jednota, jednotný 156
jednotný; Polsko je jednotno, spr. jednotné 82
jednotvárnosť, spr. jednotvárnost 244
jednou (stč. jednú) je 7. p. jedn. žen. číslovky jeden téhož způsobu jako volnou, rovnou a p. 36; je to jednak příslovce násobné, jednak přísl. času na vyjádření neurčitého času v minulosti nebo v budoucnosti 33 n.*; stč. jednú znamená též najednou 35; jednou se skládá s předložkami, o jednou, pro jednou, pojednou, najednou 36 n.; jednou, jednú přechází ve význam složeného pojednou podle vzoru příslovcí pomalu, pohostinu, pohříchu a p. kromě významu časového 37, 231
jednúc, jednúcky mor., slov., vzniklo z jednú příponou -tjo, jako domácí z doma; pův. adjektivum se mění v příslovce 40 n.*
její, jejíž; jejíž vodami, spr. jejímiž 117; do jejíž sukní, z jejíž průlin, spr. jejíchž 183; jejížto účelem, spr. jejímžto 304; kobyla, jíž ohon, spr. jejíž; v jíž středu, spr. v jejímž 14
jejich, jejichž, v. jich, jichž
jejíž, v. její

Jenda, z Jeník 88
Jeniš, Jeništa, jm. osobní, z Jan 158
jenž; ti, jež byli, spr. již 304; 3. p. mn. jímž, spr. jimž 76; 7. p. mn. s nímiž, spr. s nimiž 76; 6. p. jedn. žen. při niž, spr. níž 76; věta s jenž místo další věty hlavní: parník musil vyložiti náklad, jenž byl zkontrolován, spr. a náklad byl pak zkontrolován 82; v. i jejíž, jichž
Jeroným, spr. Jeronym 303
Jesničany, jm. míst., pův. Jesenčany, z jěsenec (jasan) 188
jesti-li (rač.), jestli 99
jestli, spojka podmiňovací, spr. jestliže, -li 77, 250; spojka tázací, spr. zdali, -li 250; naslouchaly jestli znějí, spr. zdali 81
Jevičko, jm. míst., spr. Jevíčko 148
jeviti; jevilo se mu, spr. zdálo 19
jich vůdce, mzda, jméno, činnost, záštita, spr. jejich 14, 82, 151, 279, 302; k jejich používání, spr. jich 279
jichž povolání, rty, duch, cena, podniky, spr. jejichž 76, 82, 279, 304
jímati 108
jindá, dříve snad jinda, spis. jindy 171
jindavá, jindavej, jindová, jindyvá, dial. obměny spis. jindy 171
jindy, příslovce času utvořené příponou -dy od adj. jiný; znamená v jiný čas (než přítomný), zvláště v minulosti; mívá u sebe ob. sloveso opakovací; v starší době bývalo za ně dřéve (dříve); nahrazuje se nespr. příslovci kdysi, druhdy; leckdy se může nahraditi pouhým slovesem opakovacím, ale příslovce jindy při něm vyjadřuje určitě, že toho, co bývalo, už není 171 n*
jinehdy, jinehdá dial., utvořeno jako tehdy, onehdy, značí jindy 171
jinoší (u Hol.), strojené 242
jinová, dial. obměna příslovce jindy 171
jiný; žádný nevěděl jiného než..., spr. nic jiného 20
jiskrnáč stč. 228
jísti, 3. mn. jedí 72
jízdenka 12
jmenný sloh na újmu slovesného, vlivem němčiny 286
jmeno, spr. jméno 245; jména vlastní se mají skloňovati 103; jména osobní ze západních básní romantických, Kamarýt, Žibřid, Brunclík, Tristram, Parcifal, Laurin, Kaván a p. 106, 139; jména rodinná, v. t.
jmouti, stč. jieti, jíti 108; nč. jmouti (knižní) 194
ju (rač.) 99
Judea 306
junek (rač.) 103
Jungmann 303

K

k, g se střídají ve jménech cizích 106
k, předložka, z pův. k’n 107; k kormidlu, k vzniku, spr. ke kormidlu, ke vzniku 17, 48; ke bránici, ke srůstům, ke přiléhající části, ke své, ke druhému, spr. k bránici, k srůstům, k při-

léhající, k své, k druhému 48, 274, 279; ku hranicím, ku spolupráci, ku zřízení, ku zjevu, ku hnojení, ku latím, ku nabíjenici, ku které, ku své, ku spáse, ku čtení, ku knížeti, ku holení, ku náhradě, ku všemu, ku stoupání, spr. k hranicím, k spolupráci, ke zřízení, ke zjevu, k hnojení, k latím, k nabíjenici, ke které, k své, k spáse, ke čtení, ke knížeti, k holení, k náhradě, ke všemu, k stoupání 81, 117, 216, 245, 280, 303; odevzdanost k osudu, spr. v osud 183; jaké jsou k spatření, spr. jaké lze viděti 113; k vůli, v. dále za kvokati
Kába, v. Kabeš
kabatiště (rač.) 101
Kabeš, Kába, domácké tvary jména Gabriel (Kabriel, Kabrhel) 157
kabousiť (rač.) 100
Kabrhel, Kabriel, jm. osobní, z Gabriel 157
kacíř, kaceřovati 92
kacírství (u Hol.), spr. kacířství 244
káča, káče (vál.), Kč 28
kadet (vál.), voják parádivý a p. 24
Kalát, jm. osobní, v. Galát
káleti, 3. mn. kálí, spr. kálejí, part. kále, kálící, spr. káleje, kálející 72
kalhota, spr. kalhoty 153
kaliti 72
kalný; kalná krčma, spr. ponurá (trübe) 19, 21
Kamarýt, stč. Kamarét, Gamaret, Gamered, jm. osobní, z Gahmuret, Gamuret 105 n.*, 139
kamen, spr. kámen 245
Kamen Červený, slov. jm. místní, spr. Č. Kameň 148
Kameš, jm. osobní, z Kamarýt (v. t.) 105
kancelář, stejněním ob. kancalář 107
kanduš (rač.) 99
Kapadocie 306
Kardašová Řečice, jm. míst., spr. Kardašova 148
karta, 2. p. množ. karet 93; v. i genitiv
kašlati, 1. os. kašlu (zastaralé kašli), přech. kašlajíce (zastar. kašlíce) 88
Kaván, Kavín, Kavina, jm. osobní, z Gawan, Gawein 106, 139
kázaní (u Hol.), strojené m. kázání 245
káž (nespr. 'káž) pomoc, z ký, ká, ké (v. t.) 87
každečné šaty slov., všední; koncovka podle sváteční 190
každodenní spr. 256; v. i denní
každodňový mor., všední 63; val., na každý den 190; v. i všední
každopádně 62
kdo, 7. p. kým 88; v. i ký
kdosi a někdo (jeden) 173
kdy, místy kda 171; nemám kdy tam jíti 7; míti kdy 58 n.
kdysi, příslovce znamenající dobu (v minulosti nebo v budoucnosti) určitou; tím se liší od jindy 173*
kdyžtě, z kdyžť je 29; bývá kladeno nespr. 17
Kecal, jm. osobní 221
kejklařiti, spr. kejkle provozovati 153
kejška (rač.) 98

Keprta, Keprt, jm. osobní, z něm. Gebbert, Göbbert (asi Gebhart) 122, 140

kerluby, z něm. Kohlrüben 142

keťásek (vál.), velurový klobouk 28

keťasenka (vál.) 28

keťaska (vál.), cigareta draze koupená 28

Kežmark 148

klabera, v. klevera

kláti, stč. 1. os. koli, 2. os. kůleš, 3. mn. kolí 11, 93

klatizvon (rač.) 103

klebera, v. klevera

Klecanda, jm. osobní, pův. přezdívka lidem klecavým, kulhavým 88

klecavý, ze slovesa kléčěti (kulhati) příbuzného se slovesy kleknouti, klekati 88

klečačky mor. 157; v. -ačky

klédrich 210 n.

klektati (u Hol.) 241

klev, klevcě stč. (lep na ptáky), z něm. der Kleb, die Klebe 211

klevera, klebera, klabera, z něm. der Kleber 211 n.*

kličná dírka (u Hol.), spr. klíčová 244

Klimeš, jm. osobní, z Kliment 105

Klouzal, jm. osobní 221

klukovina 237

klútek (rač.) 104

kmín mor. a slov., zloděj, lump, z něm. gemein 146

kmoch, kmošek, kmošíček 106

kněz; 4. p. mn. kněze, spr. kněží 81

knězský (u Hol.), spr. kněžský 244

Kněževes, jm. míst., knězova ves 121

kněžíček (rač.) 105

knikať do čeho (rač.) 100

knikoň (rač.) 100

kníže, stč. přivlastňovací příd. jm. kniežětin 268

Knížek, Kniežek, jm. osobní 106

knižná výroba (u Hol.), spr. knižní 244

kňuchna chod. 180

kobylka stěhovavá (vál.), polský žid 28

kocovina 237

kodásať (rač.) 104

kohát (rač.) 104

kol, spr. kolem, okolo 302

kolandrovať (rač.) 102

kolenačky mor., slov., podle příslovcí na -ačky (v. t.), ležačky a p. 157; v. i kolensky

kolensky mor., na kolenou, po kolenou 158*; v. i kolenačky

kolísati v čem, spr. kolísati se 51

koliti, neporozuměním m. kláti (v. t.) 93, 151

kolmo, příslovce ze slovesa kláti (koli) příponou -mo (v. t.); znamená směr v 90° k rovině nebo přímce; kolmo na něco n. k něčemu 11,* 159, 272

kolmý, příd. jm. z příslovce kolmo (v. t.); jiného významu je svislý; kolmý na něco n. k něčemu 11,* 272

komínek (rač.), roura z kamen do komína 99

komise 307

kommunost 20

komparativ; komparativy příslovečné tvaru pomalejc, pomalijác, v. -ejc, -ijác; komp. se opakuje pro gradaci, slabší a slabší 156; starší desíti lety, spr. o deset 152

kompatriot, č. krajan 154

koňak; návrhy na samostatné přejmenování koňaku 235 n.*, 309, 310
končiti; koženky končívaly pod kolenem, pořad instanční končí, a p., spr. končívaly se, končí se 181, 254, 283
konec; v konci konců (u Hol.) 243
Konecchlum, jm. míst., pův. Konecchlumí 158
koniklec, m. poniklec; ze stč. poniknúti, hlavu skloniti 251
konipas u Jungmanna 228
konkretnost výrazu a konkretnost představy 59
konkretný (u Hol.), spr. konkretní 244
konservovati 276
kopa; návrh na pojmenování nové valutní jednotky 274 n.*
kopák (rač.) 103
kopný; je kopno (rač.) 105
koptiť se (rač.) 104
korčák (rač.) 98
Korint 306
Korsika 306
kortouč (rač.) 98
koruna, název navrhovaný pro desítinu sokola (v. t.) 214
koso (u Hol.), strojené 242
Kostelec, jm. míst. 85
kostka, pův. totéž co kůstka 88, 122
kosťový, spr. kostní 48
kostrbatý; jsou kostrbaty, spr. kostrbaté 82
kosý; nebe bylo koso 16
Kotbus, jm. míst., spr. Chotěbuz 304
kotulka (u Hol.) 241
koudel ženě držeti (u Hol.) 240
koudelník ženin (u Hol.) 240
Kovářík, jm. osobní 106
krácení kmenové samohlásky u příd. jmen s příponou -ský, v. t.; krácení král — kralovati 92
kráčeti, 3. mn. kráčí, spr. kráčejí 76; kráčíce, spr. kráčejíce 151; kráčeti, iterativum ke kročiti 209; v složeninách vkračovati, vykračovati 196
kradba stč., nč. kradení 208
krajda (rač.) 103
krájeti a jeho složeniny 197
krákorka (u Hol.) 240
král; pro pána Krále, spr. krále 182
Kralice, jm. míst. moravské (Kralická biblí), jiné jsou Králice 86
Králová, slov. jm. míst., spr. Kráľová 148
kralovati 92
krapet se zakoktal, spr. trochu 20
Krásná Horka, slov. jm. míst., spr. Krásna Hôrka 148
-krát; pětkrát sto tisíc spr. 127
kratec (rač.) 98
kráva — kravský 189
krb, krbec, krbek, krbel, krbík, krblík 145
kredenc 252
kredencovati stč., nalíti a podati nápoje, z něm. kredenzen (ital. credenza) 251*
kredlech, krédlich mor., povidla, z něm. kled(e)rich 122, 140 n.*
křenovky (rač.) 104
křestní, křestný, v. křticí
krise 307
křísitel, spr. křisitel 75
Krivan, slov. jm. míst., spr. Kriváň 148
krmiti 206
krmění (u Hol.) 243

kročiti, knižní, dok. i nedok., zbytečné vedle vkročiti a kráčeti 194, 203, 205, 209
kroj a stroj chod. 180
krojiti (u Hol.) 242
krombožinec mor. = čes. houby (nic) 186
kromě přinucení (u Hol.) 243
kroutiti (vál.), odbývati si trest, překročiti »přes čas« 24
křtěné jméno stč., křticí 288
křticí jméno, list, mor. a slov. křestné (krestné, krstné) a křestní jméno, list (i stč.) 253, 288
krumpešt (rač.) 103
krušeček soli (u Hol.) 241
Krušné Hory, spr. hory 216
krystyndel (rač.) 99
kševle (rač.), kožené kroužky do veřejí 97
kt se mění v c (lat. nox, noctis, č. noc) 41
kterak v nářečí chod. 240; kterak jej těšila rána!, spr. jak 19
který; se kterou, spr. s kterou 81
ku, v. k
Kuba, Kubera, jm. osobní 158
Kubát, Kubata, jm. osobní 158
Kubeš, jm. osobní, z Jakub 105
Kubin, slov. jm. míst., spr. Kubín 148
Kubišta, jm. osobní, z Jakub 158
Kujal, jm. osobní, od slovesa kujati 221
Kujava, jm. řeky 221
kulatý; oči byly kulaty, spr. kulaté 16
kulturný (u Hol.), spr. kulturní 244
kůň; 4. p. na kůň 254
Kunc, Kunca, jm. osobní 158
Kunte, Kunta, Kyntera, jm. os., z něm. Gunther (Günther) 140
kupiště sena (rač.) 98
kůra, skůra 299
kuriosita 77
kůsa trávnice, k. hrabice (rač.) 98
kůstka a kostka 88
kvasničáček (rač.) 98
Kvašice, jm. míst., spr. Kvasice 148
kvokati 113
k vůli odpustkům, pravdivosti, útěše a p., spr. pro odpustky atd. 112, 181, 246, 301; k vůli tomu, spr. proto 304
kvůlivá dial. m. k vůli podle proti, protivá 146
ký, ká, ké, zájm. tázací; zbytky jeho v tvarech ký čert, ký ďas, slov. ký parom, ká strela; v 2. p. kýho výra (m. kého), v 7. p. kým (k zájm. kdo) a v partikuli kéž 88
Kybal, jm. osobní, z Tybal, v. t.
Kyjev, 2. p. do Kyjeva 64
Kykal, jm. osobní, z Tykal 142
kynkule, břečka švestková, z něm. dial. Kunkel, Künkel 141
kynouti, pův. dokonavé, dnes vedle pokynouti nedokonavé 206
Kyntera, v. Kunte
kýžený, spr. žádoucí 153

L

l slabičné mívá v stč. průvodné i (milčeti) 79; l se mění dial. ve v, lhářka—vhářka 101
-l, přípona jmen osobních jako Broukal, Klouzal a p. 221
labužník, labužka, labužiti, stěží

z franc. la bouche; snad souvisí s ľobzati a p. 252
Lacedemon 306
lajtnantka (vál.), cigareta uherka 24
lákati čeho (stč.), lačen býti 130 n.
Larina (choť Larinova), spr. Larinová 302
Larisa 306
lať (vál.), puška 24
latinník, spr. latiník 216
Laurin, stč. jm. osobní 106
lecos, spr. leccos 75
leč, v. genitiv
legranda, z legrace (recreatio) 88
lehký ve význ. snadný spr. 255
lech, souvisí s podst. jm. lado 219
lechník, lichník 221
lék; výraz užší než léčebný prostředek 93; (rač.) lík 102
lékarství (u Hol.), spr. lékařství 244
lektira, spr. lektura, lépe čtení, četba 182
Lenfelda, jm. osobní 122; v. i -a
lénní, spr. lenní 216
les, stč. též = kmen, dříví 30
lešení, od nedoloženého slovesa lesiti (z les) 30
léto, v. rok
letopásma, spr. léta 76
lev, návrh na pojmenování nové valutní jednotky 215, 274 n.*
levandule, něm. Lavendel 142
lézti a jeho složeniny 194
ležečky, mor. ležačky, slov. ležiačky; v. -ečky, -ačky
lhářka, rač. vhářka 101
lháti, 1. os. lžu, 3. os. množ. lžou, rozk. lži; podle mohu novotvary lhu, lhou 88, 183; nevži (rač.) 101
lhostejný; jest lhostejno, jaké.., spr. nezáleží na tom, jaké.., jakékoliv 83; jest lhostejno, zdali.., spr. je jedno, nezáleží na tom 286
-li, spojka; odděluje se spojovací čárkou 246; připínala se v otázkách k slovu, na němž tazateli nejvíce záleželo; v nč. bývá jen v otázkách nepřímých a zpravidla jen při slovese 188
libočudka (vál.), cigareta 24
libomasný (u Hol.) 242
libový frajer (vál.) 24
líčidlo, spr. líčidlo 182
lidé, nespr. lidi (1. p. množ.) 150
lihovina 237
lichník 221
linouti, básnické slovo nové, původu polského 176
Lipany, jm. míst. 188
lípati, opětovací (nedok.) tvar k lepiti 175
Lispice (něm. Lispitz), jm. míst., spr. Blížkovice 148
lísteček růžový (vál.), Feldpostkarte 24
lištna mléčná, spr. lišta 47
lištnovitý, v. lištna
literárný (u Hol.), spr. literární 244
literaturný (u Hol.), spr. literární 242
Litomyšl 121
-livý, přípona příd. jmen bedlivý, horlivý atd., pochází asi od sloves na -liti, bedliti, horliti a odtud se přenáší jinam 157; mívá význam činný, na př. trpělivý, přičinlivý, bázlivý, někdy činný i trpný, na př. povážlivý, důtklivý, stč. strašlivý 234
lnouti, z kmene lp- (lpíti) 157
lomařit (rač.) 103

lomařský (rač.) 99
Londýn, 2. p. z Londýna 64, v. i genitiv
loni i vloni 222
loňský (nespr. lonský), jako vídeňský, plzeňský 222, 244
lotrovskou, příslovce stč. 36
loučiti, tvar knižní a zbytečný vedle rozlučovati, odlučovati, nedokonavých tvarů k rozloučiti, odloučiti 195, 205; loučiti se s kým 194
loupati a loupiti, pův. slova souznačná, 1. zbavovati kůže, obalu a p., 2. vylamovati, loupiti; v nč. obě slovesa rozlišena, loupati ořechy, kůži a p., loupiti kostely, skvosty a p. 95 n*
Lubietova, slov. jm. místní, spr. Ľubietová 148
Luck, jm. míst., 2. p. z Lucka 64, v. i genitiv
Lucsivna, slov. jm. míst., spr. Lučivná 148
ludačka stč. 228
Lukrec, lépe Lukrecius 78
Lukrecie 306
lůže (rač.), lože 101
lžíce, rač. vžíce 99
lžička větru 20

M

-ma a -mi 89; v. i duál
Mach, Mácha, jm. osobní, z Matěj 122, 158
machem (u Hol.), strojené 242
majitel, spr. majetník, vlastník 89, 217, 280
Malacký, slov. jm. místní, spr. Malacky 148
malérésní, č. nešťastný 154
Malgaigne, 2. p. Malgaignea, spr. Malgaigne 49
maličký, malinký, malounký 208; oči byly maličky, spr. maličké 16
malomocí, spr. malomocenství 19
maľútký (malitký) stč., malutky laš., malinký 207
malvazí stč., z Malvasia 310
mandlot (na Berounsku), z něm. Mandelade 212
Manětín, 2. p. z Manětína 63; v. i genitiv
manním nemaním (u Hol.), m maní nemaní 242
mapař (vál.) 28
Maraton 306
mařka (vál.), m. marška (v. t.) 24
Markéta 107
marnochlubně (u Hol.), strojené 242
marška, marš (vál.), pochodová setnina 24
Marta, 2. p. množ. Mart 93
Maryša 85
Máša 122
Mašata, Mašek, Maška, jm. osobní, z Matěj 158
Mašta, jm. osobní, z Matěj jako Mišta, Pešta (Pišta), Vašta, Jeništa 158
Maštera, jm. osobní, z Mašta (v. t.) příponou -era (v. t.) 158
matenice (rač.) 98
materský (u Hol.), spr. mateřský 244
mazák (rač.) 102
mazlivý, z mazliti 157; v. i -livý
měďák ob., slepýš 251
medenec (rač.) 99
mědliti nohama 20
medovina 237

mejtel (rač.), koupel 97
mekrovať (rač.) 102
měna budoucí a její jména 273
Mesina 306
městiště (rač.), grunt 98
měšec, zdrobn. z měch 207
mezi; mezi týdnem, mezi časem 123
Meziles stč., z Mezilesie 158
mezitím; jiného významu je zatím 123*
Mezříč (stč. Meziřieč), jm. míst., z Meziříčí, Meziřiečie 158
-mi a -ma 89, v. i duál
míjivosť, spr. míjivost 244
Mikeš, jm. osobní, z Mikuláš 105
milosť, spr. milost 244
milý, mile (stč. míle) 191
mimo těch lyží, mimo dveří, mimo dresín, spr. mimo ty lyže, m. dveře, m. dreziny 81, 152, 283
mimová s 2. p. dial., z mimo podle proti — protivá 146
minouti, opětovací tvar míjeti 175; v. i -nou-
Minsk, jm. míst., 2. p. z Minska 64; v. i genitiv
mísiti; mísený, mísení, spr. míšený, míšení 14, 81
místní jména; jejich genitivy, v. genitiv
místo; na místo někoho (anstatt), spr. místo někoho 285
mišpule, z něm. Mispel 142
Mišta, jm. osobní, z Michal 158
mišunk (vál.), nepořádek, rámus 24
míti; míti čas a míti kdy 58 n.; míti zpráv, spr. zprávy 152; měl 25 let a p., spr. bylo mu 20, 84; má býti nemocen, spr. je prý nemocen 304; nemíti a postrádati (pohřešovati), v. t.
mladičký, množ. č. mladičtí, spr. mladiččí 303
mladý, za mlada, stč. za mladu 96
mlče, mlčky 42
mlčečky stč., v. -ečky
mlčeti; rozk. zp. mlč, rač. mič 101
mlčky, mlčečky, mlče, v. t.
mlhovina 237
mlknouti, rozkladem slovesa umlknouti, zmlknouti, tvar knižní a zbytečný vedle umlkati, zmlkati 195, 203, 205, 206; mlknúť val. 202
mluviti jednu řeč, spr. jednou řečí 117
mnisský (u Hol.), spr. mnišský 244
mníti (u Hol.) 243
mnohdy, příslovce, z mnohý příponou -dy 171
mnoho; po mnoha dní, spr. po mnoho 150
mnozství (u Hol.), spr. množství 244
-mo, přípona příslovcí bodmo, kolmo, sečmo, pošeptmo atd. 11, 159
moc; mám dosti moci s to (stč.) 4
moci; mohu s to býti (stč.) 4, v. i s; dařilo se mu dobře, mohl hladověti, mohl žíti v zoufalství, spr. ať hladověl, i když hladověl, nebo byl zoufalý 111
močerovať (rač.) 101
močovka (rač.) 98
modlicí 253, 288
modlívati (stč. modlévati), opakovací tvar k modliti 190
modřice 19
moment 77
moneta, č. mince 154
moník (vál.) 23
mořovka (rač.) 99

morský (u Hol.), spr. mořský 244
motýlek (vál.), aeroplán 24
možný; jest možna, spr. možná 49; není možné s to býti (stč.) 4, v. i s
Mrakotín, jm. míst., spr. Mrákotín 148
mřežiti; mřeží se mi v očích (rač.) 103
mříti; 3. mn. mrou 277
mrštívati, knižní tvar nedokonavý k slovesu mrštiti 199
mstíti se; 3. mn. mstějí se, spr. mstí se 81
muchojedka 227
mucholovka 227
mucholt stč. 227, 228
můj, tvůj svůj; 2. p. mojí smrti, spr. mé 151; 3., 6. p. svojí modlitbě, na svojí pohovce, spr. své 14, 151; 7. p. se svojí sestrou, ženou atd., spr. svou 49, 151, 181, 245, 304; 1. p. množ. mí chlapci, spís. moji 295
Mumlal, jm. osobní 221
Muraň, slov. jm. míst., spr. Muráň 148
museum 307
mušiště (rač.) 103
múza 307
muzský (u Hol.), spr. mužský 244
můž, spr. muž 110
mysl, 2. p. mé mysle, spr. mysli 107
myslivý 157; v. i -livý

N

n; původ vloženého n v tvarech s ním, za ním, sníti, snímati, přindu a t. p. 107*
na; na skrz, na vzájem, na zad, spr. naskrz, navzájem, nazad 76, 246; na Žižkově 160; na hřbitově — ze hřbitova, na zahradě (v zahradě) — ze zahrady, na Smíchově — ze Smíchova 160; na mívá význam cílový, účelový: děliti na rovný díl a rovným a rovným dílem; dělati rychle a narychlo, dvakrát a nadvakrát a p. 38; dodávka na někoho, spr. někomu 285; na po slovesech přezvati, míti podíl, účastniti se, vázati se, připojovati se, přirostlý, pracovati, v. tato slovesa; na to, ve významu časovém (darauf), spr. potom 14, 246; rok na to, spr. příštího roku, rok potom 218
-na, přípona jmen podst. jako kůlna, kovárna měla v stč. častěji tvar -ně, kólně, kovárně, dosud žijící na východě 189
nabírati své počáteční rychlosti 21
nabuchtovať komu (rač.) 101
nabývati odborné vzdělání, spr. odborného 77
načež, ve významu časovém, spr. potom, a potom 218, 246, 302; v. i na to
nad; nad všecko, spr. nade všecko 17; nade druhým, spr. nad druhým 48
nadací 253
nadati komu potvor, dial. (slov.) také od potvor n. do potvor 146

nádba, slov. nadbe, nadbä, z výrazu je na dbě, t. j. na péči, třeba, nutno; odtud i mor. v nádbě s přidanou předložkou a zdlouženou jako v záhodno, zápas; lidovou etymologií, spojením se slovem naděje, se mění význam tohoto mor. rčení ve význam »v naději«; v jiných tvarech než v mor. býti v nádbě není ho radno užívati 270 n.*
naděje: lepili se naň v naději, že..., spr. doufajíce, že 154
nadejíti; konečně to nadešlo, spr. přišlo 83; v. i nadcházeti
nádenník, spr. nádeník 150
nadcházeti; nadcházela skutečnost, spr. nastávala 153; v. i nadejíti
nádomí (rač.) 101, 104
nadrapit 314; v. i drapa
nadrnit se (vál.) 24
nadsení (rač.) 101
nadspotřeba, spr. zvýšená spotřeba 115
nadýchati se dokon. 197, 203
nadychovati (u Hol.) 243
nafrndiť se (rač.) 101
naheftit (vál.), narafičiti 24
náhle, v stč. rychle 39; náhle a najednou, v. t.
náhlý, příd. jm. ze sloves hnouti, hýbati, značí rychlý pohyb na nakloněné rovině 39
nahnouti vojnu, frajeřinu a p. (vál.) 24
nahražovati, spr. nahrazovati 151; 3. jedn. nahražuje, spr. nahrazuje 48, 151;
najednou znamená znenadání, bez obyčejných předchozích znaků; náhle znamená, stane-li se něco bez okolností, jež děj činívají zpravidla delší; najednou je spíše časové, náhle způsobové; najednou = náhle je mladší než pojednou 37, 39*, 231
najíti potřebného osvěžení, spr. potřebné 82; najíti hojné podpory, spr. dojíti podpory n. najíti podporu 218
nakepiť (rač.) 101
nakrytý stůl (z rus.), spr. prostřený 153
nalehati, spr. naléhati 150
nalézati se; tam se nalézala studna a p., spr. byla 112, 115, 285
naležeti se, 3. mn. naleží se 123
náležeti, 3. mn. náleží a (časem) náležejí 123
nalíti; dát se nalejt (vál.), dáti se aktivovat 24
naloďovati, vyloďovati (podle ein-, ausschiffen), spr. nakládati, skládati zboží; naloďovati, vyloďovati se, spr. vsedati na loď, vystupovati z lodi 89
namáhati se o koho 20
Námestovo, slov. jm. míst., 148
Náměsť, jm. míst., spr. Náměš 148
Nanda 88
napnouti, opět. tvar napínati 175; napjati, spr. napnouti 216; napjetí, napietí, spr. napětí 75, 148
napomínati, opět. tvar k napomenouti 280
napověděti, napovězen, spr. napověděn 183
naproti 116
naříkati na koho, nad kým 312
nárok (podle něm. Anspruch) 191
náruč, pův. náručí 158; do náruče, spr. do náručí n. do náruči 150

nařvati; dát se nařvat (vál.), dáti se aktivovat 24
narychlo a rychle 38; v. i na
nasápať (rač.) 101
následek; následkem klesání cen, spr. protože ceny klesají 117
následovati; podal následující dobrozdání, spr. toto 115
naslojený (u Hol.), strojené 242
naslouchati jeho slovům, spr. poslouchati je (n. = poslouchati za dveřmi) 301; naslouchati do sebe 20
naspěch 38
nastavší, spr. nastalý 152
nastouzeti se, knižní, m. nastuzovati se 198
nástuda (u Hol.), strojené 242
nastupovati; nastupuje srůst švů, spr. nastává; nastupuje plný vývoj žlázy, spr. žláza dochází plného rozvoje; ossifikace nastupuje, spr. děje se 47
nasvátečněný, spr. svátečně oděný, naladěný 153
náš; 3. p. mn. naším zákazníkům, spr. našim 76
nášept (u Hol.), strojené 242
Nataša 86
nátoň, stč. náton (od tnu), špalek na štípání dříví, místo, kde se štípe, co při štípání dříví odpadá 89
natrousiti, natrousený, spr. natroušený 181
naučiti se; věci, jež se nelze naučiti, spr. jimž 77
navagonovati, vyvagonovati, nespr., podle ein-, auswagonieren 89
navahovať se (rač.) 102
navracovati se stč., (navracovať sa slov.), v nč. knižní, nedokonavý tvar k navrátiti se, zbytečný vedle navraceti se 198, 200, 202, 204
návyk na předlohu, spr. předloze 77
názadník, lépe ranec, batoh 125
nazejtří, lépe než nazítří 177 n.*; v. i zejtra
nazhromážditi (u Hol.), spr. nashromážditi 244
nazíraní (u Hol.), spr. nazírání 245
nazítří, lépe nazejtří 177 n.* v. i zejtra
naznak, z na vz-nak 271
nazvati, nedokon. tvar nazývati 198
nazvíce, nespr. 128
názvuk (u Hol.), strojené 242
nazývati, nedokon. tvar k nazvati 198
nažiti, knižní tvar, vzniklý rozkladem slož. ob-nažiti, zbytečný vedle obnažovati 195, 203, 205, 206
-nda, přípona jmen vlastních i obecných, jako Tonda, legranda a p. 88
né, spr. ne 110
nebe; ví nebe, jak (weiss der Himmel), spr. Bože, jak 112
nebo; mám nebo nemám, lépe či 81; nebo však bývá i v druhé části disjunktivní otázky 255
nebožtík, stč. nebožčík, z nebožec 91
necnota stč. 228
něco; dáma něco k osmnácti letům, spr. asi osmnáctiletá 184
nečánek stč. 228
Nedar, jm. míst., spr. Nedař, Nedařice 148

nedaskde stč. 227
nedostávati se, v. scházeti
nedotčený 228
nedůtklivý 234; v. i důtklivý
nedvořenie stč. 227
nechati 277; nechá padati dýmku do trávy, spr. upustí 113
nechtě, nechtíc, nechtěčky 42
nechybitelný meč, spr. nechybující, jistý 153
něj, v. on
nejvýš pět korun 310
někde a kdesi 173
někdy se blíží významem příslovci jindy (v. t.), ale u sloves opakovacích znamená spíše občas, časem; někdy bývalo zvláště u přívlastků, označujíc vlastnost již zaniklou 174*
neklesaný (u Hol.), strojené 242
nekolkovaní (vál.), pozdní legionáři 28
nekosník stč. (u Jungmanna nekošník) 227
Nelahozeves, jm. míst., Nelahodova ves 121
Německé Pravno, jm. míst. 148
Německý, jm. míst., spr. Německé 148
nemoc; 1. p. množ. nemoce, spr. nemoci 303; 7. p. množ. nemocemi, spr. nemocmi 81, 245, 303
neodvisle od knižní falše, spr. nezávisle na ní 246
neodvislost, spr. nezávislost 115
neodvratitelně, spr. neodvratně, nevyhnutelně 301
neodvratitelný, spr. neodvratný 153, 280
neochvějně nespr. 84
neochvějný (podle unerschütterlich), spr. pevný, stálý, nepohnutý, nepohnutelný 30
neomyláctví (u Hol.), strojené 241
neosobné vazby: bylo-li rozporu, bylo ho jedině mezi nimi, spr. byl-li jaký rozpor, byl.. 305
nepoležák (rač.) 101
neporušený; s neporušenou přírodou, spr. tak, aby její krása zůstala neporušena 46
nepřehnaně, nespr. 84
nepřeryvný (u Hol.), rusismus 242
nepřijatelná kuriosita 77
nerozlučný; jsou nerozlučny, spr. nerozlučné 116
nerozpáčnost stč. 228
nesnadně 10
nesrozumění; z nesrozumění, spr. z nedorozumění 18
nésti a jeho složeniny 194, 203, 206; nésti výlohy, náklad (Kosten tragen), lépe výlohy platiti 191
neuhodí stč., nevhodí 228
neústupný a tvrdošíjný 299
nevčastnost, spr. nevčasnost 150
nevídky (rač.), namátkou 97
nevyjádřeně se usmívati, spr. záhadně, neurčitě 153
nezměrný 20, 186
neznatelný; je neznatelný, spr. není ho znáti 47; v. i -telný
než; příliš mnoho, než aby, spr. příliš mnoho, aby 153; než po velmi (v. t.) 301
nic; po záporných slovesech přechodných je tvar akusativní nic, nemám nic (nespr. ničeho); po slovesech s předmě-

odměknouti, odměkati, v bezpodmětých větách o oblevě 125
odměřiti, odměřovati, t. j. odděliti část z většího celku, zásoby atd.; chybně místo změřiti 311; odměřené chování, spr. 311
odněmčiti se; rozk. zp. odněmči se, odněmčeme se 90
odnésti 194
odníti; odejmul, spr. odňal 151; odejmutá, spr. odňatá 151; odejmutí, spr. odnětí 304
odpadati, odpadnouti; stupnice třetí odpadá, spr. se zrušuje 115; hlášení odpadá, spr. není co hlásiti a p. 220; pokuty odpadnou, spr. neuloží se, nevyměří se 286
odpírati 194
odplivnouti, odplivovati 209
odpočinouti; odpočatí, spr. odpočinulí, odpočinutí 304
odpočívati 175; v. i -nou-
odpověděti 65 n.*; oni odpoví, spr. odpovědí 81, 304
odpovědnost; byv povolán k odpovědnosti, spr. k odpovídání 71
odpovídati 65 n.*
odpřísáhnouti, spr. odpřisáhnouti 254; odpřisáhnouti se něčeho 256
odrakouštiti; rozk. zp. odrakoušť, odrakoušťte se, spr. odrakoušti, odrakouštěte se 90
odřeknouti slov., odpověděti 126
odšustiti 114
odtahnouti, spr. odtáhnouti 245
odučiti se, spr. odnaučiti se 256
odvážiti, t. j. část z celku vážením odděliti; chybně však místo zvážiti; odvážiti se hrdla, života, všeho 310 n.
odvésti 194, 203
odvislost na vládě, spr. závislost 304
odvislý od knížete, spr. závislý na knížeti 246
odvraceti 203
odvrátiti 203
ohlašeti, knižní tvar nedokon. k ohlásiti, zbytečný vedle ohlašovati 15, 198, 210; ohlášeti stč. 201; ohlášať slov. 209
ohlašovati, nedokon. tvar k ohlásiti 209
ohled; v tom ohledu, spr. po té stránce 83; v ohledu hospodářském, spr. po stránce, v oboru, na poli hospodářském 302
ohledně (z něm. rücksichtlich, mit Rücksicht), spr. o, strany, stran, pro; ohledně sčítání, ohledně likvidace, spr. o sčítání, o likvidaci a p. 83, 114
ohlednost (u Hol.), strojené 241
ohon (vál.), queue kolony na pochodu 24; srov. ocas
ochranný (profylaktický) prostředek, lépe než obranný 93
okapávati krví 19
okapucovanec 153
okase 307
oknoví, spr. okna 153
oko, množ. č. oka, dvojné č. oči (v. t.) 125
okrášliti, nedokon. tvar okrašlovati 92
okřídlený 19
okřín (rač.) 99
Okřišky, jm. míst., spr. Okříšky 148
okrsek rukou 29

okurče (rač.) 98
okvítěný, spr. kvítím ozdobený 153
olejovitá čepice 15
Olešnice 121
Olomúc, spr. Olomouc 217
Olšany 188
omilostněný 15
on; z něj, spr. z něho 49; otázala se jej, spr. ho 151; donesl si ho (list), spr. jej 14; kryjíc ho (sval), spr. jej 49, 110; proň (pro Těšínsko), spr. pro ně 303; jí a ji 110; v. i její, jich
ondy, příslovce; z onen příponou -dy 171
onehdy 171
onemocněti; 3. mn. onemocní, spr. onemocnějí 49
onen; intimnosti stejné s oněmi v manželství, spr. s intimnostmi 154
onsah stč. 74
opakovací slovesa, v. frekventativa
opanovati něco 222; v. i o-
opeřiti, opažiti, obedniti; z -peřiti (v. t.) 312
opětlivý, v. častotlivý 156
opětovací slovesa, v. iterativa
oplakati 222; v. i o-
oplechovaný, spr. plechem pokrytý 154
oplotiti, oplocovati 209
oplzati sě stč., dělati oplzlosti 91
oplzlý, příbuzné se slovesem oplzati sě (v. t.) 91
Opočen (Opočný dvůr n. hrad), 2. p. Opočna 64; v. i genitiv
opomenouti (nedokon. tvar opomíjeti), opomenul, opomněl, opomenutí, spr. opominouti, opominul, opominutí 151, 280
opovrhati, knižní tvar nedokon. k opovrhnouti; zbytečný vedle opovrhovati 197, 205
opovržení 19
opozditi; opozděný, spr. opožděný 81
opravce, spr. oprávce 245
oproti, spr. proti 83, 117; oproti slov., ísť oproti, bývať oproti pošte, ale proti smrti niet lieku 126
organický, od slova organismus; organisační, od slova organisace 32
originálný (u Hol.), spr. originální 244
osem (rač.) 100, 105
osíliti (u Hol.) 242
oslepiti koho, zbaviti koho zraku (fysicky) i oslepiti koho penězi (morálně) 254
osleplý a oslepený 254
oslovina 237
osobný majetek (u Hol.), spr. osobní 244
Osova Bitýška, jm. míst., spr. Osová 148
osrdečníková plocha, spr. plocha osrdečníku 49
-osť, příp. jmen podst. budoucnosť, milosť a p., spr. budoucnost, milost 244
ostrádati stč., oželeti, zříci se, ostati 132
ostuditi, ostouzeti 203
osvědčiti; rozk. způs. osvědči, spr. osvědč 256
osykati 20
ošetřovati trubku s olejem, spr. míti ji na starosti 21
ošklebа 19
oštěp, správněji oštíp (stč. oščiep) 11
otoman, nespr. ottomana 15

odměknouti, odměkati, v bezpodmětých větách o oblevě 125

odměřiti, odměřovati, t. j. odděliti část z většího celku, zásoby atd.; chybně místo změřiti 311; odměřené chování, spr. 311

odněmčiti se; rozk. zp. odněmči se, odněmčeme se 90

odnésti 194

odníti; odejmul, spr. odňal 151; odejmutá, spr. odňatá 151; odejmutí, spr. odnětí 304

odpadati, odpadnouti; stupnice třetí odpadá, spr. se zrušuje 115; hlášení odpadá, spr. není co hlásiti a p. 220; pokuty odpadnou, spr. neuloží se, nevyměří se 286

odpírati 194

odplivnouti, odplivovati 209

odpočinouti; odpočatí, spr. odpočinulí, odpočinutí 304

odpočívati 175; v. i -nou-

odpověděti 65 n.*; oni odpoví, spr. odpovědí 81, 304

odpovědnost; byv povolán k odpovědnosti, spr. k odpovídání 71

odpovídati 65 n.*

odpřísáhnouti, spr. odpřisáhnouti 254; odpřisáhnouti se něčeho 256

odrakouštiti; rozk. zp. odrakoušť, odrakoušťte se, spr. odrakoušti, odrakouštěte se 90

odřeknouti slov., odpověděti 126

odšustiti 114

odtahnouti, spr. odtáhnouti 245

odučiti se, spr. odnaučiti se 256

odvážiti, t. j. část z celku vážením odděliti; chybně však místo zvážiti; odvážiti se hrdla, života, všeho 310 n.

odvésti 194, 203

odvislost na vládě, spr. závislost 304

odvislý od knížete, spr. závislý na knížeti 246

odvraceti 203

odvrátiti 203

ohlašeti, knižní tvar nedokon. k ohlásiti, zbytečný vedle ohlašovati 15, 198, 210; ohlášeti stč. 201; ohlášať slov. 209

ohlašovati, nedokon. tvar k ohlásiti 209

ohled; v tom ohledu, spr. po té stránce 83; v ohledu hospodářském, spr. po stránce, v oboru, na poli hospodářském 302

ohledně (z něm. rücksichtlich, mit Rücksicht), spr. o, strany, stran, pro; ohledně sčítání, ohledně likvidace, spr. o sčítání, o likvidaci a p. 83, 114

ohlednost (u Hol.), strojené 241

ohon (vál.), queue kolony na pochodu 24; srov. ocas

ochranný (profylaktický) prostředek, lépe než obranný 93

okapávati krví 19

okapucovanec 153

okase 307

oknoví, spr. okna 153

oko, množ. č. oka, dvojné č. oči (v. t.) 125

okrášliti, nedokon. tvar okrašlovati 92

okřídlený 19

okřín (rač.) 99

Okřišky, jm. míst., spr. Okříšky 148

okrsek rukou 29

okurče (rač.) 98
okvítěný, spr. kvítím ozdobený 153
olejovitá čepice 15
Olešnice 121
Olomúc, spr. Olomouc 217
Olšany 188
omilostněný 15
on; z něj, spr. z něho 49; otázala se jej, spr. ho 151; donesl si ho (list), spr. jej 14; kryjíc ho (sval), spr. jej 49, 110; proň (pro Těšínsko), spr. pro ně 303; jí a ji 110; v. i její, jich
ondy, příslovce; z onen příponou -dy 171
onehdy 171
onemocněti; 3. mn. onemocní, spr. onemocnějí 49
onen; intimnosti stejné s oněmi v manželství, spr. s intimnostmi 154
onsah stč. 74
opakovací slovesa, v. frekventativa
opanovati něco 222; v. i o-
opeřiti, opažiti, obedniti; z -peřiti (v. t.) 312
opětlivý, v. častotlivý 156
opětovací slovesa, v. iterativa
oplakati 222; v. i o-
oplechovaný, spr. plechem pokrytý 154
oplotiti, oplocovati 209
oplzati sě stč., dělati oplzlosti 91
oplzlý, příbuzné se slovesem oplzati sě (v. t.) 91
Opočen (Opočný dvůr n. hrad), 2. p. Opočna 64; v. i genitiv
opomenouti (nedokon. tvar opomíjeti), opomenul, opomněl, opomenutí, spr. opominouti, opominul, opominutí 151, 280
opovrhati, knižní tvar nedokon. k opovrhnouti; zbytečný vedle opovrhovati 197, 205
opovržení 19
opozditi; opozděný, spr. opožděný 81
opravce, spr. oprávce 245
oproti, spr. proti 83, 117; oproti slov., ísť oproti, bývať oproti pošte, ale proti smrti niet lieku 126
organický, od slova organismus; organisační, od slova organisace 32
originálný (u Hol.), spr. originální 244
osem (rač.) 100, 105
osíliti (u Hol.) 242
oslepiti koho, zbaviti koho zraku (fysicky) i oslepiti koho penězi (morálně) 254
osleplý a oslepený 254
oslovina 237
osobný majetek (u Hol.), spr. osobní 244
Osova Bitýška, jm. míst., spr. Osová 148
osrdečníková plocha, spr. plocha osrdečníku 49
-osť, příp. jmen podst. budoucnosť, milosť a p., spr. budoucnost, milost 244
ostrádati stč., oželeti, zříci se, ostati 132
ostuditi, ostouzeti 203
osvědčiti; rozk. způs. osvědči, spr. osvědč 256
osykati 20
ošetřovati trubku s olejem, spr. míti ji na starosti 21
ošklеba 19
oštěp, správněji oštíp (stč. oščiep) 11
otoman, nespr. ottomana 15

-ou, koncovka příslovcí tvaru rovnou 36
-ou, koncovka 3. os. množ. lžou, kašlou, zastaralé lží, kašlí 88; ob. žijou, pijou 245; maží a mažou a p. 294
ouvín (u Hol.) 240
-ov, koncovka jmen osobních jako Vojta Slukov, 3. p. Vojtovi Slukovovi 186; slovanská jm. míst. na -ov mají 2. p. -a 64; v. i genitiv
oválný tvar 306
-ovati, příp. slovesná, před níž se kmenová samohláska krátí, zkrátiti — zkracovati, kacíř — kaceřovati 92
ovázati si šátek na nos, spr. uvázati 18
-ové a -ovic, v. t.
-ovi a -u, koncovky 3 p. jedn. 258
-ovic, 1. p. jedn., na př. Vojkovic, je příslušník rodiny Vojkovy; Vojkovic, 1. p. množ., je název rodiny Vojkovy, Vojkoviců; tvary, jichž se užívá k označení rodin vůbec, jsou tyto: 1. p. Novákovic, učitelovic (dial. -ojic, -ojc), u příjmení adjektivních Novotných, důchodních, u jmen na -í, důchodních, krejčích i důchodňovic, krejčovic (kromě domácích), dial. i Novotnovic; v dnešní češtině též Novákovi, učitelovi (val. -oj ve všech pádech); jde-li jen o jednotlivce, ne o rodinu, tedy: -ové, Novákové, řidčeji -i, Jeleni, Zumři; — 2. p. a) po předložkách významu místního a hmotného vůbec, zvl. u, od, bývá konc. -ů (stč. -óv, -uov, -ův), u Nováků (zřídka u Novákových), po jiných předložkách konc. -ových, z těch, místo, stran Novákových; tak i při názvech domů, u Fleků, podle domovního znamení u křížků, u slunců atd.; b) v platnosti přivlastňovací bývá konc. -ovic, služka Novákovic, i bez řídícího jména podst. ve všech pádech, byli zde Novákovic (lidé), potkal Novákovic, je to za Novákovic a p.; c) v jiných případech je konc. -ových, těch Svobodových, stran Novákových, u přídavných ovšem vždy u Novotných atd.; dial. odchylky: Novotnovic, u Novotnů, Vašek Novákův a p.; — 3. p. má konc. -ovům, k Novákovům, k sousedovům, podle domovního znamení: k slonovům, ke koulovům (časem též k andělům, k andělu), v nynější době také (strojeně) k Novákovým; u jmen na -ý, -í: k Novotným, k důchodním n. důchodňovům; — 4. p. má konc. -ovic, Novákovic (zbytečnou novotou Novákovy), jména na -ý, -í mají důchodních i důchodňovic, Novotných (dial. Novotnovic); — 6. p. o Novákovic n. o Novákových, o Novotných, o důchodních n. o důchodňovic; — 7. p. s Novákovic i s Novákovými, dial. za Novákovy 257 n.*
-ovina, příp. jmen podstatných jako lihovina, medovina atd. 237
ovládnouti něco, spr. 222; v. i o-
ozvec stč. 228
ožeh 89
oželeti 222; v. i o-
ožírka, vožírka (vál.) 26

ožíti, ožívati, v živém hovoru spíše obživnouti, obživovati, mají význam hmotný; oživnouti, oživiti, oživovati význam přenesený; obživiti, obživovati = poskytnouti výživy; ožíti, ožívati, obžíti jsou slovesa nepřechodná, oživiti, obživiti přechodná; oživovati, obživovati jsou tvary nedokon. k slovesům ožíti (obžíti) i oživiti (obživiti) 71*; perem ožít rodný dům, spr. oživit 118; cítil ho oživnouti, spr. ožívati 151

P

pád (mluvnický); 1. pád, v. nominativ; 2. pád, v. genitiv; 3. pád, v. dativ; 4. pád, v. akusativ; 5. pád, v. vokativ; 6. pád, v. lokál; 7. pád, v. instrumentál
pád; v pádu potřeby, spr. je-li toho třeba; v pádu poplachu, spr. při poplachu 220
padati 203
pádem, příslovce, honem, úprkem, dial. též hned, právě 147, 288
páděř chod. 180
pádič (rač.) 104
padnouti; kabát padne a p. 310
pach, v. fáf
pak; v řídící větě podmínečného souvětí je zbytečné 77
pakli; nedbal, pakli ho vypískali, spr. jestliže 152
pakliže = jestliže však, chybně m. jestliže 305
Palacký 218
palanda, místy paláta, paláda, z ital. palata 88
pálenka, pálená kořalka 12
Palestina 306
páliti k ďasu 20
pamatovati; pamatuj na to přijíti brzo domů i abys přišel brzo domů 2
paměť i pamět 255
páně 250
Panonie 306
panovati o věcech je spr., označuje-li existencí něčeho, co všichni na sobě cítí, čím se všichni spravují, co se všude jeví; nespr. místo pouhého býti, na př. spor panuje, souvislost panuje a p. 217*; panovati nad něčím, ale opanovati něco 222; v. i o-
panský, z pán 207; v. i -ský
papíří (rač.) 99
parallaxa 307
Parcifal, stč. jm. osobní 106, 139
pargamen, parkamen, stejněním samohlásek z pergamen 107
párovitý, spr. párový 49
parta, 2. p. množ. part 93; v. i genitiv
pás; za pas, spr. za pás 150
passivum 307; není v češtině tak hojné jako v němč. 305; passivum tvaru zvratného, v. t.
pastýrský (u Hol.), spr. pastýřský 244
pata; na patě se otočiti 180
patřičně, spr. náležitě, jak se patří 153
patřiti komu (jako majetek), spr. náležeti 153, 302
patrný; je patrna, spr. patrná; jsou patrny, spr. patrné 50
Pavlišta, jm. osobní, z Pavel 158
péci, rozk. způsob pec (ob. peč) 295

pěchotní chod. 180
pejchať z dýmky (rač.) 104
pěkný; jedna pěkná domů (vál.) 24
Pelhřim, jm. osobní, z Peregrinus 63
Pelhřimov, jm. míst., z Pelhřim; 2. p. z Pelhřimova 63; v. i genitiv
Pelopones 306
peněžiti, rozkladem složeného zpeněžiti 208
peníz, 2. p. množ. penízů, spr. peněz 14; peníz — penízek 214
peří; šichní do peří (= spát) chod. 180
-peřiti; jen v složeninách opeřiti, přepeřiti, vpeřiti; souvisí snad se slovesy -příti, -pírati (podepříti, podpírati a. p) 312 n.
perla, ze středolat. perula (ital. perla, franc. perle) 91
peručí chod. 180
perversný (u Hol.), spr. perversní 244
pěst, 2. p. jedn. a 1. 4. p. množ. pěstě, spr. pěsti 14; jednati na svou pěst, spr. na svůj vrub 59
pěš, pěší, pěšky 41
Pešek, Peška, Pešta, Pišta, jm. osobní, z Petr 158
pětník 215
Pexider, jm. osobní, snad z Pechsieder 157
picí 288
pičuřiť se (rač.) 101
píď, 7. p. pidí, spr. pídí 245
píchnouť (rač.) 100
piják 208
píjeti, v nč. tvar knižní 196; píjeti stč., píjať slov. 200, 202
pínati, knižní a zbytečný tvar vedle pnouti se 196, 205
Pinsk, jm. míst., 2. p. z Pinska 64; v. i genitiv
pipka, z franc. la pipe 248
písmena velká a malá 30, 253, 313; při výčtu po dvojtečce se velké písmeno nepíše 76
Pišta, v. Pešek
pitel stč., piják 208
pítívat se (u Hol.) 241
piviště (rač.) 102
pivo, jihoč. pijivo (u Hol.) 240
pizzicato 20
plachetka (rač.) 99
plakati, oplakati 222; v. i o-
plánský, kdo je z Plané 189; v. i -ský
plát, pláty (rač.) 99
platitel, lépe plátce 280
platiti; úklad platil jemu, spr. týkal se jeho 21; platiti za uskutečněný, spr. býti pokládán 285
plecháč (vál.), šrapnel 24
plechrný (rač.) 97
plesnivý 93
plešatec (vál.), nemocný na Pleši 24
pletati, knižní a zbytečný tvar vedle vplétati 196, 205
plh (rač.) 104
pliskejř (rač.) 99
plissé, č. vrápky; plisser, č. vrápkovati 45*
pluh; pod plouh chod. 180
Plzák, jm. osobní, buď ze slovesa oplzati sě (v. t) anebo spíše m. Plzňan, Plzeňák (v té platnosti už u Blahoslava) 91, 158
plzeňský 222
plzký, souvisí se slovesem oplzati sě (v. t) 91
pnouti; pnul se, spr. pjal 117
po, předložka; není (mi) po tom nic = není (mi) do toho nic

87; čísti po světle (rač.) 101; po prvé, po druhé atd. (o řadě časové), stč. prvé, druhé atd. 229 n.*; po ve výrazech pojednou, pomalu, pohostinu, ponenáhlu, pohříchu, po způsobu, po zákonu 37; po dvakrát (zbyt.), dvakrát 38; po kterési odpoledne, spr. kterési, kteréhosi odpoledne 17; po nocech, spr. noc co noc 18
po-, předpona slovesná; slovesa s touto předponou složenou bývají někdy významu trvacího, pomnieti (pomníti), porouhati se 132
pobodati, dok. 197
pobyt; chodit na pobyt (rač.) 100
pobýt (rač.) 100
Počaply, jm. míst. 31
počínati; promlčení počíná a p., spr. počíná se 254, 283; v. i počíti
počinek 20
počíti; počli, spr. počali 151; vojna počala, spr. se počala 246; v. i počínati
počkati, z pův. počekati podle požďati, dožďati, sežďati 191, 223
podací protokol a p. 253
podati 194
Podčáply, Podčáple, Podčáplí, jm. míst., spr. Počaply 31
podestříšek (u Hol.) 241
Podhoř, jm. míst., z pův. Podhoří 158
podíl; míti podíl na něčem, spr. v něčem 51
podklad; dokazovati něco na podkladu konstrukcí, spr. podle nich, opírajíc se o ně 47
podle 124
podléhati; velikost podléhá značným variacím, spr. značně variuje 47
podlivá dial. m. podle, obdobou podle proti — protivá 146
podlem (rač.) 101
podmiňovati konkavitu, spr. působiti 47; podmiňovati dlouhé studie, spr. vyžadovati studií 218
Podmoklí; mezi Podmoklím a Bělehradem, spr. mezi Podmokly 305
podnes i dodnes 36
podobenka 12, 96; v. i podobizna
podobizna; je starší než podobenka; podobenka je menší fotografie, podobizna je obraz velký, i malovaný, vytesaný a p. 91
podobný jako on, spr. jemu 20
podolou a poskopce (rač.) 105
podotknouti; podotknul, spr. podotkl 245
podpoření, spr. podpora 116
podprdačka (rač.) 103
podpřístřešek (rač.) 99
podruhé, spr. po druhé 216
podruž, z pův. podruží 158
podržeti ruky, spr. ruku 15
podstatné jméno slovesné má u Hol. archaistický tvar amfimacerský, kázaní m. kázání a p. 245; podst. jm. slovesné bývá bez zvratného zájmena: připojení se, modlení se, vystěhování se, honění se, šíření se, spr. připojení, modlení, vystěhování, honění, šíření 83, 116, 217
podúhrada, spr. schodek 115
podvlečka (rač.) 99
podvojnost výrazů: velcí malí, v zimě v létě 180

podvýroba, spr. zmenšená výroba 115
podyma (rač.) 104
pohajcať (rač.) 104; v. i hajc
pohostinnost, spr. pohostinost 216
pohostinu 37; z po-hostinu, po způsobu hosta 268; v. i hostin
pohostiný 208
pohotový 208
pohoviti si, spr. pohověti 181
pohrda (u Hol.), strojené 242
pohřešovati čeho (jen o osobách), pozorovati, uvědomovati si, čeho není; jiné je postrádati (v. t.) 129, 130, 137*
pohříchu 37
pochlubovati se, knižní, m. chlubiti se 198
pochmurný 208
pochopitelný; je pochopitelno, spr. pochopitelné 116
pochybovati nemá v živé řeči tvaru dokon. 204
pojati, spr. pojmouti 294
pojednou, stč. pojednú (n. jednú) za nč. najednou 35; znamená 1. najednou, rázem, 2. spolu, zároveň, 3. jedenkrát (semel), 4. náhle, znenadání 36 n.*; pojednou proti najednou vyjadřuje prostě, že se něco děje nedílně, najednou přidává ještě odstín cílový, účinkový 38; v. i na; pojednou 231
pojetí 19; pojetí a ponětí 108
pojiti koho pelyňkem (u Hol.) m. napájeti 241
pojmouti koho vedle sebe 19; pojmouti, že, spr. postřehnouti 19; pojmouti něčí hlavu 20
pokládati koho mrtvým, spr. za mrtvého 152
pokojník (vál.), Zimmerarrest 25
pokojný; vrátil se pokojný (ruhig), spr. klidně 20
pokos; na pokos (rač.) 99
pokrájeti dokon. 197
pokrčívati, knižní 199
pokřestění, spr. pokřtění, obrácení na víru křesťanskou 302
pokud bývá v slohu právnickém nespr. m. jestliže, -li 285
pokývnouti; pokývnul, spr. pokývl 182
poležeti si, 3. mn. poleží si 123
Police, jm. míst. 85
poluh stč. 228
pomalejc, v. -ejc
pomalijác, v. -ijác
pomalu 37
poměti (stč. pojměti), podle uměti 123
pomládati se (rač.) 98
pomlčeti; rozk. způs. pomlč (rač.) 102
pomníti nedokon. 132; v i po-
pomoc; spojovati pomocí kroužků, spr. kroužky (7. p.) 218
pomýšleti; pomýšlím na to dáti se do práce n. abych se dal 2
ponenáhlu 37
ponětí, v. pojetí
ponímati (zastaralé) 108
ponorka (vál. nadávka) 28
poobjímati se stč. 66
poodhazovati 66
popotahnouti, spr. popotáhnouti 245
popovrch (rač.) 105
poprava stč. 282
popršívati, knižní 199
popularisačný (u Hol.), spr. popularisační 244
pořád 156, 288
pořádníček (rač.) 98

Pořič, jm. míst., z pův. Pořičí (Pořiečie) 85, 158
porouhati se nedokon. 132; v. i po-
porovnání; u porovnání, v porovnání s čím nespr. 314
porta, 2. p. mn. port 93; v. i genitiv
poryv 20
posilka, spr. posílka 245
poskopce a pcdolou (rač.) 105
poskytovati něco, pomoc, spr. něčeho, pomoci 152, 280
poslancovati, lépe býti poslancem 126
poslednější; kterážto poslednější dodávka, spr. tato 285
poslední 208; toto poslední upozornění (jde jen o jedno), spr. toto upozornění 154
posléze, spr. konečně, na konec a p. 18, 20, 47, 84, 153 217, 283, 302
pospěšovat (u Hol.) 241
postoj 19
postoupati stč. 201; v nč. výraz knižní a zbytečný vedle postupovati 196, 205
postoupiti, postupovati něco (pův. něčeho); statek, akt postoupiti 86
postrádati něčeho (o osobách i o věcech) nedokon., nemíti to, co bych si přál míti, čeho nedostatek mi vadí, mě bolí, trpěti nedostatkem něčeho; nespr. místo prostého nemíti; jiný význam má pohřešovati i scházeti (v. t.) 129 n.*; zprávy postrádají podstaty a p., spr. nemají 83, 116; stč. postrádati, dokon., zříci se, vzdáti se, v nedostatku setrvati; zaniklo 132 n.
Pošepný, jm. osobní, z pošeptmý 159; v. i pošeptmo
pošeptmo (v starší době i pošepmo, v stř. Čechách pošetmo), šeptem 159; v. i -mo
pošpitnouť si na čem (rač.) 102
potažmo (beziehungsweise), spr. nebo, nebo i, třeba-li, kde toho třeba 253
potěšný (u Hol.), strojené 242
potisknouti (u Hol.) 242
potíž jazyka 19
potřeba v jazyce je kolektivní, ne individuální 209*
potřebovati 131
potřískanina (rač.) 102
potupovati stč.; v nč. tvar knižní 199, 201
poučet mor., půjčovati (ob. pučovat) 209
poučitelsky (u Hol.), strojené 242
pouštěti; pouštíce, spr. pouštějíce 151
pouze a jen 285; pouze 25 ran, spr. jen 304
použíti materiál, spr. materiálu 77
poválkový strop (rač.) 97
pováženа; dáti na pováženou, jest na pováženou 234*
povážiti, považovati 234
povážlivý je významu čin. i trp., povážlivý člověk i věc povážlivá 234*; v. i -livý
považovati koho zač, spr. pokládati 286; považovati si ctí, považovati se zachráněn, spr. pokládati si za čest, pokládati se za zachráněného 152
povídati; 1. os. poudám (rač.) 100
povidla 143

povinnován, spr. povinován 150
povinný; je povinen k vedení zápisů, spr. vedením 286
povolací 253
povrčívati (snad dial.), v spis. jazyce zbytečné vedle vrčívati 199, 201 204
povrtívati (snad dial.), v spis. jazyce zbytečné vedle vrtívati 199, 201, 204
povšimnouti; povšimnul si, spr. povšiml si 182, 245
povzdáli, opodál 128
povznésti; povznešen, spr. povznesen 151
povzvýši (slov. pozvýš), trochu do výšky 128
pozdějc, v. -ejc
pozdijác, v. -ijác
pozdvihati, pozdvíhati, nedokon., zbytečný tvar knižní vedle pozdvihovati; v nč. pozdvíhati by se mohlo cítiti jen sloveso dokonavé ke zdvíhati 197, 202, 205, 209
pozdvihnouti nohou, spr. nohy 15; pozdvihnouti ramen, spr. pokrčiti rameny 15
pozdvihovati, nedokon. tvar k pozdvihnouti 209
pozejtří, lépe než pozítří 177 n.*; v. i zejtra
pozev 20
pozornosť, spr. pozornost 244
pozpátku 113
pozurážeti, 3. mn. pozuráží, spr. pozurážejí 117
pozvati, tvar nedokon. je zváti 198; v. i pozývati
pozvíce nespr. 128
pozvyhazovati 66
pozývati (pozývať laš., slov.) je knižní novotvar, utvořený k slovesu pozvati obdobou podle nazvati — nazývati a zbytečný vedle zváti 198, 202, 203 205
požíti polévku, spr. polévky 108
požívati maso, ale požívati stejných práv 117
práce; 7. p. s prácí, spr. s prací 182; 3. p. mn. pracem, spr. pracím 150
pracovati na fasádách, na věci, na tom díle, spr. o věci, o fasádách, o tom díle 77, 82, 301
přádati, knižní novotvar 196
prám (pramice), slovo původu českého (slovanského), přešlo i do němčiny a dále 253*
pranice 13
prásko chod. 180
prašivec; dyby tě prašivec vzel chod. 180
práti (praviti), prál (rač.) 102
pravěční bohové, spr. pravěcí 110
pravopis 188, 306, 308
pravý, práv, právo, právě 191
prázdeň m. prázdnota 19
Prčice; býti v Prčicích, eufemismus 186
přeci, spr. přece 217
předati službu, spisy atd., spr. odevzdati, postoupiti; předati se, spr. 219
předejíti něčemu, spr. něco 117, 246; v. i předcházeti
předejmení n. předjmení, praenomen 288
předevčírem, předvčírem (stč. před včerajškem, před včerajším); odtud předvčerejší 222
předcházeti činu atd., spr. čin 82, 301; v. i předejíti

předloni (místy předloním, předloněm, před loňskem), odtud předloňský 222
předložky bývají nespr. vokalisovány, v. bez, k, nad, přes, v, z; předložky se dlouží ve výrazech předložkových podle složenin, záhodno, zápas, nádba 271; skládají se: zeza obočí (u Hol.) 243; výraz předložkový se skládá s novou předložkou: uvnitř, naznak, vzejtra, zavčas, v nádbě 35, 271; předložky se opakují: co do vás do samého (u Hol.) 243
předmět a příslovečné určení 311*
přednášeti ruštině, spr. ruštinu n. učiti ruštině 314
předně (= za prvé), za druhé, za třetí (stč. prvé, druhé, třetí); nespr. je v tomto významě (při výčtu) po prvé, po druhé atd. 229 n.*
předpolí (vál.), Vorfeld 25
předposlední (stč. bez jednoho poslední), spr. 222
představený, podle lat. praefectus; v stč. také představiti (praeficere), postaviti v čelo 127
představovati; Apollon byl představován s lukem, spr. byl zobrazován n. představovali si ho jako jinocha s lukem 302
předstíraně útočiti, spr. na oko 153
předvčírem, v. předevčírem
přehoupnout plášť (vál.), přešít 23, 25
Přech (poboční tvary Přiecha, Přicha), zdrobnělé Přešek, jm. osobní, z Přemysl 91
přechodník 127; ustrnuje v příslovce, dívka spala stoje 42; bývá nespr., kde nejde o děj podružný nebo průvodní, nýbrž o rovnocenný, nepodřaděný: lebka se švy je pružnější, méně snadno podléhajíc frakturám, spr. podléhá(í) 51; anebo kde je na místě slov. urč.: držel čapku, vyňav ji před tím z kapsy, spr. kterou vyňal 184; přech. minulý m. budoucího: mohou zduřivše ohroziti, spr. zduřejíce 51; žádali, aby se vykoupili, davše odhadnouti, spr. dadouce 305; přech. budoucí m. minulého: vejda políbil, ani nehlesna tančil, spr. vešed, nehlesnuv 14; vstana shlížel se, spr. vstav 152; povzdechna poznamenal, spr. povzdechnuv 246; přech. archaisticky: tvářil se šňupaje, dělal se nevida, spr. jako by šňupal, jako by neviděl 243
Přechovice, jm. míst, z Přech (v. t.) 91
překlenouti rozpory, spr. usmířiti, vyrovnati 83
překřiknouti troje mlýnské složení chod. 180
přelívaní (u Hol.), spr. přelívání 245
Přelouč, jm. míst., z Přeloučí, Přelúčie 85, 158
přemízať se (rač.) 101
přemyšlovati, zbytečný archaismus vedle přemýšleti 198, 200
přendati (u Hol.) 241
přepeřiti, z -peřiti (v. t.) 312
přepínaní (u Hol.), spr. přepínání 245
přes všecky boje, spr. přese všecky 81, 303

přesahati, knižní novotvar nč., zbytečný vedle přesahovati 196, 201, 205
presidentský 207
přeskočiti děvče (u Hol.) 241
přestoupati stč. 201
přesuďováček (rač.) 104
přesvědčiti, rozkaz. způsob přesvědč se 256
Přešek, v. Přech
přešoupnout (vál.), přešít 25
Přeštice, jm. míst., pův. Přeštici, lidé Přeškovi 91
převézti, převežen, spr. převezen 151
převlékaní (u Hol.), spr. převlékání 245
převracovati, knižní novotvar, zbytečný vedle převraceti 198
prezent (vál.), rekrut 25
přezvati; přezvali ji na Dagmar, spr. p. ji Dagmar 218
přibarviti 25
přibíti koho na jeho tvrzení 20
Příbram, jm. míst. 121
přibýti na pranýř, spr. přibíti 72
přibyvší, spr. přibylý 152
příčestí minulé činné upad, nestár, spr. upadl, nestárl 181; trpné: střevo je roztažené, spr. roztaženo 50; je proměněný, spr. proměněn 81; sníh nebyl proházený, spr. proházen 181; po vykonané poslední zkoušce, spr. po vykonání 302
přičinlivý 234; v. i -livý
přidati do pece (rač.) 99
přídavného jméno; od p. Kinskýho, spr. Kinského 303; jmenné tvary bývají přes míru: je jednotno, pochopitelno, přirozeno, spr. jednotné, pochopitelné, přirozené; jsou směrodatny, kostrbaty, zajímavy, nerozlučny, společny, spr. směrodatné, kostrbaté, zajímavé, nerozlučné, společné 82, 116, 217; to není prospěšné, spr. 255; příd. jméno přes míru v platnosti doplňkové: stůl stál kulatý uprostřed, spr. upr. stál kulatý stůl 16; roh zněl čist, spr. čistě 16; v platnosti přívlastkové m. 2. p. při podst. jménech forma, obraz, okraj, plocha, poloha, povrch, průměr, rozměr, strana, šířka, tvar, upevnění, zvýšení, v. břišní, daňový, hlavový, hrudníkový, osrdečníkový, srdeční, trupový, žaludeční; v platnosti podst. jména: pro porozumění čteného a psaného, spr. věcí čtených a psaných 50; bližší jest uvedeno, spr. bližší údaje, oznámení 81; opuštění církve není hlavním, spr. hlavní věcí 82; přeložiti do slovenského, spr. do slovenštiny 116; sluhové v bleděmodrém, spr. v bleděmodrém šatě, bledomodře odění 154; úcta před neznámem budoucna, spr. před neznámou budoucností 154; odpor vůči danému, spr. k tomu, co je dáno; odvážiti se zdánlivě nemožného, spr. zdánlivé nemožnosti; nevhodné vrátiti, spr. co se nehodí 305; — příd. jméno přivlastňovací: původ jeho skloňování 266 n.*; nesprávné tvoření, Rugeův,

Krauseův, spr. Rugův, Krausův 49; Dürich-Dědinova skupina, spr. Dürichova-Dědinova 81; Keníkovo chlapec dial. (u Hol.) 241; nespr. tvary: vyhověl přání strýcově, spr. strýcovu 14; k návrhu Freundově, spr. Freundovu 49; přenechán důvtipu režisérově, spr. režisérovu 181; k autorově myšlenkám, spr. autorovým 249; příd. jm. přivlastňovací opominuto, máma Marfy, spr. Marfina 81; umění lékaře, oči muže, hoch sedláka, spr. lékařovo, mužovy, sedlákův 110; přes míru: zdatnost dělníkova (kteréhokoli), spr. dělníka [illegible]; příd. jméno tvaru ženin, ženský a 2. p. přivlastňovací ženy 192

přihatiť (rač.) 102

Přícha, v. Přech

přicházeti v úvahu, v. t.

Příchovice, jm. míst. (nespr. Přichovice), z osobního jm. Přiecha, Přícha 91; v. i. Přech

přijíti, přijdu 108; přišlo mu, spr. zdálo se mu 21; v. i přindu, přišedší

přikázaní (u Hol.), spr. přikázání 245

přikrášlovati, spr. přikrašlovati 92

přikvačiti = přitlačiti, přikrýti něco něčím, přihnati se, udeřiti na někoho; chybně m. přikvapiti 92

přiléhati tělu, spr. k tělu 152

příležeti 123

příležitost; u příležitosti hlasování, spr. k hlasování 83

přilínati, tvar trvací (opětovací) k přilnouti; přilnouti, přilínati k něčemu 176*

příliš mnoho, než aby, spr. příliš mnoho, aby 153

přilnávati, spr. přilínati (v. t.) 177

přilnavý, přilnavost, spr. přilínavý, přilínavost 176 n.

přilnouti, tvar trvací (opětovací) přilínati (v. t.) k něčemu; stč. tvar přilípati zanikl vedle lnouti 175; nespr. přilnávati, v. t.

přiměřeně struktuře, spr. ve shodě s ní 47

přiměti (ze stč. přijměti) podle uměti 123

primičný (u Hol.), spr. primiční 244

přimísiti; přimísen, spr. přimíšen 49

přimívati, knižní novotvar nedokon. k přiměti podle vzoru míti (měl) — mívati; zbytečný vedle vybízeti, nutiti, míti někoho k něčemu 199, 204

přímo 42

přímý; přímá přímka (tauologie) 301

přinášeti; 3. mn. přináší, spr. přinášejí 277, 304

přindati 107

přindu, přindi dial., podle vyndu, sendu 107*

přinésti 194, 203, 206

případ; po případě, případně (beziehungsweise), spr. nebo, nebo i, třeba-li, kde toho třeba 253, 284; v případě dystopia, spr. při dystopia 47; v případě nízkého stavu vody, spr. při nízkém 304; v tom případě, že, spr. jestliže 83;

převratu se neobávají; v daném případě by jej uvítali, spr. kdyby nastal 83
případně, v. případ
připočísti; připočtěn, spr. připočten 49
přípony živé (produktivní) a neplodné (neproduktivní) 207
přípustný; úlevy jsou přípustny (zulässig), spr. dovoleny, možné, lze je dovoliti, lze jich poskytnouti 286
přirostlý na játra, spr. k játrům 51
přirozeně = od přirozené povahy; jinak (podle natürlich) nespr. m. ovšem, zajisté, arci 47, 83, 112
přirozený; je přirozeno, spr. přirozené 116
přísahati, spr. přisahati 182
přisláceti (rač.), přezdívati, říkati jménem 97
příslotek (rač.), druhé jméno 97; též chod. 180
příslovce na -o, -ě 10; příslovce na -o jsou původem přísudkové přívlastky k předmětům rodu střed. 42; příslovce s příponou -mo, kolmo a p. 11; s koncovkou -ou (7. p. jedn. rodu žen.), jednou, rovnou a p. 36
příslušník, z příd. jm. příslušný 62
přismažiti 92
přispůsobiti (u Hol.), spr. přizpůsobiti 244
přistati; přistál na ostrově, spr. přistal 117
přístupný; je přístupný, spr. přístupen 50; přístupným učiniti (zugänglich machen), spr. otevříti obecenstvu 46
přísvět 89
přišedší, spr. přišlý 152
příští = příchod; v příští, spr. v budoucnosti 184
přitarabiť (rač.) 104
příti 194, 195, 201, 243
přivahovať (rač.) 102
přívlastky přísudkové přecházejí mnohdy v příslovce (v. t.) 41 n.
přivoditi krvácení, pokles (herbeiführen), spr. způsobiti 47, 115
Přívoz, 2. p. do Přívozu 64; v. i genitiv
přívrženec, spr. přivrženec 62, 150, 216
přízvuk fysiologický a psychologický 53
přižinovati (u Hol.) 241
pro; pro nic za nic (mir nix, dir nix) 62; statistika pro rok 1912 (uplynulý), spr. za rok 82
probdívati, knižní novotvar 199
proctnouti, spr. procitnouti (z procítiti) 81
prodělati vývoj, spr. vyvíjeti se, projíti vývojem 217
prodlévati, opakovací tvar k prodlíti, prodlil (zaniklému a nahrazenému slovesem prodlíti, prodlel) 190
prodřítiť se ze spaní (rač.) 103
professor, spr. profesor 216; (vál.), voják, jednoročák neobratný 25
proháněti; 3. mn. ryby se prohání, spr. prohánějí 117
prohráti (vál.), zkaziti 25
Prokeš, jm. osobní, z Prokop 105
prokláti; proklaný, probodnutý 93
proklouznouti; proklouznul, spr. proklouzl 151
proléhati chod. 180

prolínati, tvar trvací (opětovací) k prolnouti; prolínati stěnou do kapaliny, prolínati druhou kapalinou, prolínati ji, obě kapaliny se prolínají 176*
prolínavý, prolínavost, od prolínati (v. t.) 176
prolinouti, tvar končící k prolínati, spr. prolnouti 176 n.*
prolnouti, tvar trvací (opětovací) prolínati 176*
promísiti; promísen, spr. promíšen 117
prondavat dýmku (u Hol.) 241
proramenice (rač.) 98
proraziti ránu 19; proraziti kord pupkem 20
prorok, podle řec.-lat. propheta 44
Proseč, jm. místní 158
prosedívati, knižní novotvar 199
prospěšný, to není prospěšné, spr. 255
prostředek, napodobenina něm. Mittel, ale mnohdy slovo potřebné 93
proti, dial. protiv, protiva, protivá 146; proti a oproti v slov., v. oproti; slepý proti všemu, spr. ke všemu 83; proti předložení konskripčního listu, spr. na předložení 305
protiv dial., z protiva 146
protivá dial. (již v 15. stol.) je strnulý 1. pád. podst. jména protiva s prodlouženou koncovkou (jako včerá, zajtrá) 146
protnouti, spr. protíti 49
proto že, spr. protože 246; proto, poněvadž, spr. proto, že 47, 306; a to proto, protože, spr. a to proto, že 306
provincialismy a spisovný jazyk
provolací 253
provoz = co se provází; pasivnost národohospodářského provozu, spr. života 115
provříslo (rač.) 98
prozříti; jen malý zvonek tu prozře, jak, spr. prohlédne 118
pruhla (rač.) 104
prý, z pův. pravi, praj, prej chybnou korekturou podle dobrej—dobrý 178
pryč odeslati 61
psáti m. kresliti (u Hol.) 241
psychopathie 307
Puchov, jm. míst., spr. Púchov 148
Pulda, jm. osobní, z něm. Leopold 157
půllitr (vál.), šrapnel 24
půlnový 273
pumovzdorný (bombenfest), spr. (obrazně) nezmarný 154
Purkrábek, jm. osobní 106
Půta, jm. osobní, z něm. Potho, Botho 157
pýcha, pyšník, pyšný 12

R

r slabičné mívá v stč. průvodné i, diržeti 79; r za ř (u Hol.) archaisticky v koncovkách -řský, -řství, v. t.
ráčiti; jak račte věděti, spr. jak ráčíte; račte odpustiti, odpusťte; přít. čas bývá i za budoucí: ráčíte jíti zítra do divadla? 92
řada; celá řada svalů, spr. řada 47; v prvé řadě, spr. především 47, 217; je řada na

podobném pomníku, spr. mělo by dojíti na podobný pomník 83
Radbusa, jm. řeky, spr. Radbuza 148
Radostin, jm. míst., spr. Radostín 148
radostlivý den, spr. radostný 110
Radotín, jm. míst., z Radota 268; 2. p. do Radotína 63; v. i genitiv
rafika (rač.) 101
rachlátko (rač.) 104
rámec; nespadati v rámec podniku, spr. nenáležeti v jeho obor 285
rámkaše, rankaše, rantaška, rantoška, z něm. râmtasche 142
rámusenka (vál.) 28
rána; míti ránu (vál.) 25; pro pět ran (do hlavy) 186
rankaše, v. rámkaše
rantaška, rantoška, v. rámkaše
řasy, řasničky, bez řasí, sřasiti, sřasně 313
ratolest, z letorast 142
ráz, rázem, do rázu, poráz, na ráz mor. 38
rázovati, z reisen 118
ražba peněz, spr. ražení 280
realný (u Hol.), spr. reální 244
ředitel 253
reflexivný (u Hol.), spr. reflexivní 244
rek (vál.), zkrácenina z Rek.-Abteilung 25
řemenice (rač.) 100
Remešské evangelium 218
Reptal, jm. osobní 221
resp., č. nebo 304
Reváca, slov. jm. míst., spr. Revúca 148
rez žen. (pův. ta rzě), 2. p. rze n. rzi, a také rez muž., 2. p. rezu 93
řezanka 12
Rezek 218
Řezníček, jm. osobní 106
rezonovati 307
říci; 3. os. rce, nespr. 92; v Plzni podle Blahoslava řícti 158
Řím, 2. p. do Říma 64; v. i genitiv
riskovati svou existenci, spr. nasazovati život 154
rodinná jména, v. -ovic
rok; padesát roků, spr. let 47
Rokytnice, jm. míst. 121
roli hráti, v. t.
rosa, v. i růsa
rosol, z roz-sol 222
rosolka, z ital. rosoglio (ros solis) 222
rostenec chod. 180
rostnost, rostný (u Hol.), strojené 241
Rouzeň, jm. míst. 188
rovnou 36; v. příslovce
rozbodati 197
rozbolavěti koho, spr. rozbolaviti 15
rozdníti se, spr. rozedníti se 17
rozeklaný, ze slovesa rozeklati (rozštípnouti, roztíti) 93
rozestáti se s kým (u Hol.) 242
rozhlášeti, novotvar knižní a zbytečný vedle rozhlašovati 198, 205
rozhlížeti se; pohled se rozhlížel 19
rozhodně, nespr. tam, kde se hodí najisto, jistě 62
rozhodopádně 61 n.*
rozchvívati, spr. rozechvívati 17

rozjitřiti, spr. rozjítřiti 182
rozkládati ústa 113
rozkorunovati (u Hol.), strojené 243
rozkrájeti 197
rozležeti se, 3. mn. rozleží se 123
rozloučiti se 194
roznésti 194
rozpadati se s dobou (u Hol.) 242
rozpadovati, knižní archaismus, zbytečný vedle nč. rozpadávati 199, 200
rozpomínati se matky, spr. na matku 16
rozpoutaní (u Hol.), spr. rozpoutání 245
rozpovšechniti se (u Hol.) 243
rozpúčovati se (o obzoru) 19
rozřezávati hrudí vítr, spr. brázditi 113
rozsívka (rač.) 98
rozstlaný, spr. rozestlaný 17
rozšíliti, spr. poblázniti, přivésti v šílenství 153
roztroušeti, knižní novotvar, zbytečný vedle roztrušovati 198, 205
rozuměti, 3. mn. rozumí, spr. rozumějí 76
rozundávati (u Hol.) 241
rozunkrát dial. (u Hol.), Rosenkraut, jeřabičník růžový 241
rozvíti krásu 19
rozžraný, spr. rozežraný 20
-řský, -řství, přípony, za něž u Hol. archaisticky -rský, rství 244
rúče, na rúčest stč. 38
ruka; býti někomu (stč. též míti někoho) na ruku, býti někomu (míti někoho n. něco) po ruce spr. 89; dvojného čísla ruce se užívá i za množ., na čtyři ruce 159
rum (vál.), útok, nadšení 25
růsa (rač.) 98; růsa sluneční (rač.) 101
rutina 64
Ružomberok 148
rvanice 13
řvoucí smích 20
rybárství (u Hol.), spr. rybářství 244
rychliják 288; v. i -iják
Rychter, Rychtera, jm. osobní 158
Rýša, jm. osobní, z Richard 123
rytíř, rytěřovati 92
rytírský (u Hol.), spr. rytířský 244
rytmus české prósy 52 n.*
ryze sensitivní, spr. čistě 47
rzivý, rzivěti, rzivost, ze slova rez 93

S

s a ss v slovech latinských a řeckých 307
s, předložka, z pův. sʼn 107; se kterou, spr. s kterou 81; — s a z v střídání s předložkou na, sejíti s cesty, dej to z cesty, vrátil se z louky, z procházky, ze studií, z trávy 94; ze hřbitova, ze zahrady, ze Smíchova 160, 255; jíti z kopce, spr. s kopce 110; vstáti ze židle, vrhnouti se z okna, trůn z něhož předsedal, spr. se židle, s okna, s něhož 110, 152; s jitra, spr. z jitra 14; s šikma, s blízka, spr. z šikma, zblíz-

ka 150; — s ve výrazech: s pohár (asi tolik, co stačí na pohár), s náprstek vína, s píď dlouhý, s pytel, s tolik (s toliko) 127*; bláta s utopení (rač.) 100; jsem s to (v stč. častěji: mohu býti s to, není možné s to býti, mám dosti moci s to, později: jest mne s to) mívá u sebe větu s aby a také infinitiv 1 n*; jsem s to, doklad stč. 87; jest mne s to u Němcové a v nářečí císařovském 187; seč nohy stačily, spr. co 152; — tuto není s dobrým chod. 180; já půjdu s sebou, spr. vezmi mne s sebou 126; nésti sebou, spr. s sebou 183; jedli s nimi (lžicemi), spr. jimi 117

s’; kterou’s, ty’s, tvrdil’s, když’s, co’s a p., spr. kterous, tys, tvrdils, kdyžs, cos a p. 75, 110, 303; jinak bys se neusmíval, spr. by ses 110

sáhati, spr. sahati 209, 216

sahnouti, spr. sáhnouti 245

sak na ryby! 186

sám; 1. p. zákon sám, 4. p. rušíš zákon sám; žen. 1. p. sama, 4. p. samu (ob. samou); stř. 1., 4. p. samo; 2. p. a životný 4. p. samého (nespr. sama), 3. p. samému (nespr. samu); množ. 4. p. samy 168*, 223; sám při zvratném zájmeně se táhne k podmětu: škodí sobě samému, spr. sám sobě a p.; shoda se zvratným zájmenem bývá, je-li osoba zájmenem vyjádřená v silné protivě, na př. kdybys tak poznal sebe samé- shoda s podmětem a při výraze ho, ale i v tomto případě bývá předložkovém obyčejně: podívej se sám na sebe; shoda se zvratným zájmenem bývá také, nemá-li slovesný děj podmětu: milovati bližního jako sebe samého 166 n.*; sama sebe ustrnuje: okrádali by jen sama sebe, spr. sami sebe 167; sám v platnosti přívlastkové má tvary složené a znamená: 1. něm. lauter nebo úplnou blízkost: je to samý červ, u samé zdi, po samém obědě; 2. samotný; 3. ve výraze ten samý (stč.) znamenalo týž, ale zaniklo a nč. ten samý je nespr. napodobenina něm derselbe m. týž, tentýž 170 n.*

samodvanáctý 223

samosouditi (u Hol.), strojené 243

samostatný; jsou samostatny, spr. samostatné 50

samotlivý (u Rosy) 156

samotný; i pro míchu samotnu, zdar výroby samotné, i vrchnost samotnou, i občanstvu samotnému, spr. samu, samé, samu, samému 50, 117, 217, 302, 305

samotřetí 223

sámovati, z něm. säumen 313

sápnouť komu ramenem (rač.) 103

saranče (vál.), polský žid 28

sblízka n. sblízka, spr. zblízka 150

Scyla 306

sděliti 84

sdělovati někomu něco, spr. oznamovati 73

sdrapiti; sdrapená látka 314

se, v. zvratné zájmeno

sebe-; slova s tímto výrazem složená bývají napodobením něm. výrazů se selbst 224
sebehrdý (u Sušila) 224
sebelibý, spr. sobělibý 224
sebemodlářství (u Sušila) 224
sebemudří (u Sušila) 224
sebevědomí, vědomí sebe 224
sebevratný (u Sušila) 224
sebevzdělávati se 94
seč, v. s
sečba stč., nč. sečení, seč 208
sečmo 11, 159; v. i -mo
sečtělost, spr. sčetlost 254
sedačka (u Hol.) 241
seděčky (mor. seďačky) 157; v. i -ečky, -ačky
sedem (rač.) 100, 105
sedumička (rač.) 104
sejmouti (stč. snieti); sejmul, spr. sňal, sejmuv, spr. sňav 108, 110 151
sekati, seknouti; síkl (rač.) = sekl, sekal; nesíkni se 98
sentimentálný (u Hol.), spr. sentimentální 244
sepnouti; sepnutý, spr. sepjatý, sepatý 14
sesíliti, spr. zesíliti 75, 150
seslábnouti, spr. zeslábnouti 150
sesmutněti, spr. zesmutněti 150
sessáti 17
sestávati z čeho, spr. záležeti v čem 304
seťové obilí (rač.) 98
sezona 307
sháněti (výslovností českou scháněti, mor. zháněti) 294; 3. mn. oni se shání, spr. shánějí 118
shoda; oči Pazzovi, spr. Pazzovy 110; předlohy neporušili, děti seděli, spr. neporušily, seděly 76, 110; ústa, která se chvěly, stáda táhly, křídla se otevřely, spr. která se chvěla, táhla, otevřela 81, 110, 150; při 1. os. množ. bývá shoda v rodě žen., jen když je podmět zřejmě a výhradně rodu žen. 159; pan farář to říkali, máma se modlívali (u Hol.) 240; cítil se spokojena, spr. spokojen 243; o ztrátě samostatnosti jako trest za netečnost, spr. jako trestu 302
scházeti, nedostávati se; je širšího významu než postrádati i pohřešovati; při podmětu osobním nevyjadřuje rozdílu, který je mezi pohřešovati a postrádati 138; scházeti ve významu upadati (v Slezsku) 87
schovalý krmník chod. 180
-si, přípona tvarů zájmenných kdosi, cosi, kdesi, kdysi, v nichž si nynější jazyk libuje na újmu výrazů někdo, něco, někde, někdy (jednou) 173
sice; a sice, spr. a to 48, 254, 305
sílati, knižní novotvar novočeský, vzniklý rozkladem složenin posílati a p., chybný a zbytečný vedle posílati 196, 203, 205, 208, 209, 210
Sirotek, jm. osobní 144
Sirůček, jm. osobní, ze Širůček, stč. Širóček, dem. k Široký 144 n.*
síti; sil, spr. sel 117
-sk; jména místní takto zakončená mají v 2. p. -a 64; v. i genitiv
skála, skalský 189; v. i -ský

Skalice, jm. míst. 121
skiza, spr. skizza 75, č. nárys 77
skládací 288
skládanice (rač.) 99
sklamání, spr. zklamání 150
sklopec (rač.) 104
-sko, koncovka názvů polností (na Račicku), na Jirkovště a p. 98
skoble 313
skoblík, nevhodná náhrada za hoblík 313
skočiti; temperatura skočila nazad, spr. náhle poklesla 153
skoliti, skolím, nespr. 11
skončiti; válka skončila, vojna skončí, spr. se skončila, se skončí 217, 246
skořice 299
skoumaní (u Hol.), spr. zkoumání 245
skoumavý (u Hol.), spr. zkoumavý 244
skrzevá, dial. m. skrze, podle proti — protivá 146
skusiti (u Hol.), spr. zkusiti 244
skušenost (u Hol.), spr. zkušenost 244
skutečná historická pravda, tautologie 303
-ský; změna kvantity v příd. jménech touto příponou odvozených: Slaný — slánský, Planá — plánský, ale kráva — kravský, skála — skalský, bláto — blatský 189; přípona dosud produktivní 207
skytati sentimentův, spr. skýtati něco 15
slabiti, nč. novotvar knižní 195
slamrňák (rač.) 103
slaněnka (u Hol.) 241
slaník (rač.) 103
slanský (ze Slaného), spr. slánský 189; v. i -ský
sláti nč., proti stč. sláti novotvar knižní, vzniklý rozkladem složenin poslati a p., 195, 201, 203, 206
Slavata, odtud Slavětín 268
slavnostný; byla slavnostna, spr. slavnostná 16, 19
sled; postupný sled okrsků, spr. pořádek, pořad 48; rytmický sled kontrakcí, spr. rytmické střídání 48
slední, spr. poslední 208, 210
sledovati, jíti po stopě; nemohouc sledovati vibraci kostí, spr. stačiti jí 48; sledovati tendence hospodářské, spr. jíti za snahami h. 83
slechnouti, knižní novotvar nč., vzniklý nespr. analogií a zbytečný 195, 205, 208, 209, 210
slepý proti všemu, spr. ke všemu 83
slepýš, také měďák, vřetenice, vřetenka, břitevnice, břitvenka 251
slévač, spr. slevač 150
slíčnost, spr. sličnost 150
sloučiti, slučovati 194
slouchati, knižní novotvar nč., vzniklý rozkladem složeného poslouchati a zbytečný vedle něho 196, 203, 205
sloužiti; sloužily jim poduškou, spr. za podušku 152
slovenčina, spr. slovenština 117
slovesa prostá m. složených v knižním usu nč. 194 n.*
slovosled 255; v. i ale; přívlastek, zvl. zájmenný, bývá před podst. jménem: předměty tyto, spr. tyto předměty; obsah jejich, spr. jejich obsah 283; nespr. postavení rozvitého přívlastku:

z hvezdami ověšené noci 18; rozkladem v něm obsaženého dusíku, spr. dusíku v něm obsaženého 116; v otázkách existečních zelinářů, spr. v existenčních otázkách 116; za předem ujednanou cenu, spr. za cenu již napřed ujednanou 284; — postavení slovesa: poněvadž dutina je uzavřena, atmosferický tlak se přenáší na útroby, spr. přenáší se tlak 52; na mrtvole bránice je vyklenuta, spr. je bránice vyklenuta 52; na končetinách innervace má ráz pásový, spr. má innervace 52; sloveso určité se nemá klásti mechanicky a podle němč. na konec 112; pozemek, který hnojiti chceme, spr. který chceme hnojiti 116; sloveso určité ani participium nemá býti bez vážné příčiny na konci věty 284; — postavení příklonek 283 n., 306; jeho rytmické příčiny 55 n.*; zdálo mu se, zdálo jí se, spr. zdálo se mu, zdálo se jí 18; že lze si objednati, spr. že si lze 52, 76, 181, 218; přihlas mi se, spr. přihlas se mi 243; když přišla jsem, spr. když jsem 116; postavení příklonek jsou, by 284; postavení příklonek si, se, byl 83; příklonky při infinitivě závislém na slovese řídícím: nebyl si s to ani uvědomiti, spr. nebyl ani s to si uvědomiti 8; po »ale«, »avšak« bývá příklonka až za slovem následujícím, na př. ale držel se 8, 57
složeniny tvaru černovlasý 299; Dürich-Dědinova skupina, spr. skupina Dürichova (a) Dědinova 81
Slukov, 3. p. Vojtovi Slukovovi 186
slunčito (rač.) 101
slziti i slzeti 185
smědý, v. snědý
směrnice, módní slovo 125
směrodatný; jsou směrodatny, spr. směrodatné 82
směšiť koho (rač.) 102
směti; rozkaz. způsob směj, 3. os. množ. smějí 72; oni nesmí, spr. nesmějí 183
smísiti; smísen, spr. smíšen 151
Smolensk, jm. míst., 2. p. do Smolenska 64; v. i genitiv a -sk
smrť, spr. smrt 244
smrž muž., na Moravě smrža žen. 190
smýknouti; smýknul, spr. smýkl 151
snadně, v. snadno
snadničce 10
snadno a snadně; cestu je snadno najíti, ale cestu najdeš snadně 10*
snadný; 2. stupeň snažší, spr. snazší 182
snažiti se; snaž se něčemu se naučiti, aby ses něčemu naučil 2
snědý, pův. smědý 125
sněm, stč. snem, 2. p. senmu 108
snieti stč., 1. os. senmu, nč. sejmu 108
snímati 108
sníti, sendu stč., nč. sejíti, sejdu 108
soběbylý stč. 223
soběhrabný stč. 223
soběhrdý stč. 223
soběmoudrý (selbstklug), zaniklo 224
soběmyslný stč., svémyslný 22
soběstačný spr. 223

soběvolný stč., svévolný 223
Sobotište, slov. jm. míst. 148
sokol, návrh na jméno mince 213 n.*, 273 n.*
sorta, 2. p. množ. sort (ne soret) 93; v. i genitiv
současně, často správněji zároveň 48
soumarův; doďávka soumarových podušek, spr. soumarských 306
souperství (u Hol.), spr. soupeřství 244
soused; 1. p. množ. sousedi, spr. sousedé 150
souviseti; související, spr. souvisící 117, 245, 279
souvislý; souvislé je to, co činí nepřetržitou řadu 280
spací vagony 253
spád rytmický v české próse 54 n.*
spadati; popisy spadají do rámce, spr. náleží, hodí se atd. 48
spáditi se schodů 19
spadnouti zpět knížeti (o statku), spr. na knížete 218
spadnuvší, spr. spadlý 152
spájeti 194
Spálov; jíť na Spálov (rač.) 103
spasí duší (na Blovicku), splynutím výrazů s pačí duše (duší) a spas duši 90
speciální 188
spekulace 188
spestřiti, spr. zpestřiti 75
spisovatel, 1. skladatel knihy (Verfasser), 2. osoba, jejímž je povoláním spisovati knihy (Schriftsteller) 94
spisovný jazyk, může-li ustrnouti 289 n.*
spíže, spr. špíže 301
splak stč. 228
splatiti, spláceti 203
spočívati; štěstí spočívá v tom a p., spr. záleží v tom 154, 254, 286; spočívá na víře, spr. zakládá se 218
spojiti, spojovati 194
společný; pastviny byly společny, spr. společné 217
spoléhati se nač, spr. spoléhati nač 81
spolu 38
spoluodpovídati, spr. zároveň odpovídati 246
spolupůsobiti, spr. účastniti se, pomáhati, také pracovati 280
spoře, vydatně; spoře oživený (spärlich), spr. skrovně 115
sporý, hojný, vydatný; mylným spojením se slovesem spořiti nabylo významu něm. spärlich 76, 272; sporé zápisy, památky, spr. skrovné, nemnohé 217
spráskati (ruce), knižní nedokonavý tvar k slovesu (sprásknouti, utvořený obdobou podle prásknouti, práskati 198, 204
správný, v řeči studentské a vojenské 25
spříjemniti, spr. zpříjemniti 150
sprostředkovatel, spr. zprostředkovatel 216
spůsob (u Hol.), spr. způsob 244
spůsobně (u Hol.), spr. způsobně 244
spyšňovati (stolz machen) 110
sřaditi, spr. seřaditi 17
sřasiti, sřasně 313
sraziti někomu nějakou částku s platu, spr. 160; v. i strhnouti

srdeční rozměr, povrch, poloha, obraz, šířka, spr. rozměr, povrch atd. srdce 49
sstupovati, spr. sestupovati 17
sšněrovati, spr. sešněrovati 17
stakový (zvláště v nadávkách) m. takový napodobením dvojice toliko (tolik) a stoliko (stolik) 127*
stanoviti koho předsedou, spr. ustanoviti 83
stařec, ze starý 62; starec, starecky (u Hol.) 244
starý; byla stara, spr. stará 16
státi; nestojím o to býti n. abych byl 2
stav; jsem v stavu, spr. jsem s to, mohu 4
stávati; stávající předpisy, spr. platné 83; stával se klidnější, menší a p., spr. uklidňoval se, zmenšoval se 112
stavěti; rozk. způsob: stavěj 186; stavě na odiv, stavě dům, stavíce se, stavíc se šikmo, spr. stavěje, stavějíce, stavějíc se 49, 151, 183
stavmo stč., tak aby stavěl, bránil průchodu 11
stejně, ve významu buď jak buď, přes to 31
stejnění samohlásek v taras, Zdaraz, kancalář, granadýr a p. 107
stejný něčemu, spr. s něčím 154
stejštiť se (rač.) 104
stékati v sebe 19
sténati, spr. stenati 150
stihati, spr. stíhati 175, 216; v. i -nou-
stiskati nč., novotvar utvořený podle zdvihnouti — zdvíhati k slovesu stisknouti a zbytečný vedle stiskovati 198, 204 209; stiskati stč. 201
stlumiti, spr. ztlumiti 75
sto; o sto šest 21
stoječky (moř. stojačky) 157; v. i -ečky, -ačky
stolik, z pův. stoliko 127*; v. i s
Stonářov, jm. míst., spr. Stonařov 148
stoupati, slož. vstupovati, vystupovati 196
strádati čeho stč. (zaniklo); nč. strádati něčím 129 n.
stran, strany (pův. s strany), příslovečný výraz vzatý za předložku; dial. stranu, straniva, stranivá, straniv (podle protiva, protivá, protiv vedle proti), stranova, stranová, stranov 126
Straškov (Straschkau), jm. míst., spr. Strážek 148
strašlivý 157; v stč. bázlivý i strašný, v nč. jen strašný 234, v. i -livý
stratagem, č. úskok 154
stráviti dva dni, spr. ztráviti 150
Strba, jm. míst., spr. Štrba 148
Strecsén, jm. míst., spr. Strečno 148
středa (u Hol.) m. střed 242
strejda 106
strhnouti někomu nějakou částku s platu, spr. 160; v. i sraziti
stroj, v. kroj
strojiti budovu (rusismus) m. stavěti 153; strojiť si s něčím (rač.) 101
stropiti si žert s úředníky, spr. ztropiti si žert z úředníků 302
strouk (rač.) 99
struktura 77

studánka; míti oči ve studánkách (rač.) 101
studna (stč. studnice), starší tvar studně; z tohoto sklonění zbyl v záp. Čechách 6. p. v studni a 2. p. do studně n. do studny 190*
studniční voda, voda ze studně (stč. studnice) 189
stvářeti (u Hol.), strojené 243
subjektivný (u Hol.), spr. subjektivní 244
sudovati (u Hol.) 241
sukniště (rač.) 101
sůl; 7. p. mn. solemi, spr. solmi 49
sundati (u Hol.) 241
sup, vojenská zkrácenina Sup. (-erarbitrations) -Abteilung 25
Sušice 121
sváděti, 3. os. mn. svádí, spr. svádějí 76
Svatý Jáchymov (St. Joachimstal), spr. Jáchymov 109*
svečírati se (rač.) 101
svéhlavý a tvrdošíjný 299
svézti; svežený, spr. svezený 181; svézt se (vál.) 26
svíce, stč. sviecě, ze světja, srov. svítiti, světlo 40
svinský; svinské koření, víno (u Hol.) 241
svislý (dolů visící), vertikální; jiné je kolmý 11*
svisnouti (u Hol.) 243; paže svisly 16
svítiti; svítění, spr. svícení 14
svižný, spr. švižný 150
svolovati s čím, spr. k čemu, souhlasiti s čím 184
svrhnouti se po schodech 19; s koně 20
svůj; stran tvarů v. můj; svůj m. jeho při dvou různých podmětech v téže větě 189
sýkora; sejkory (rač.) 99
syn smrti, z bible (1. Král. 26, 16) 94
szelenati, spr. zezelenati 17
Szucsan, jm. míst., spr. Sučany 148
sžráti, spr. sežrati 17, 20

Š

šafránka (vál.), cigareta s šafránem 25
šatka (rač.) 99
šatlavý (rač.) 100
Šéba, Šebera, jm. osobní, z Šebastian 158
šedavěti; den šedavěl (graute), spr. svítalo 110
šejdovec (rač.) 100, 101
šejtrok, z něm. Scheisstrog 247
šeptem i pošeptmo (v. t.)
šeravý 19
šesták 215
-ší; přišedší, nastavší, vyspavší se, přibyvší, spadnuvší, vylétnuvší, nebývavší, spr. přišlý, nastalý, vyspalý, přibylý, spadlý, vylétlý, nebývalý; nebavší se, měvší, spr. který se nebál, který měl 152, 246
šídenský, šídenek (na Roudnicku), všední, všední den 314
šíje; 7. p. s šijí, spr. s šíjí 245
Šíma, Šimera, Šimerka, jm. osobní, z Šimon 158

šinouti, pův. dokon., nyní vedle pošinouti nedokon. 206
šířitel, spr. šiřitel 245
šířiti; hněv šířil a mohutněl, spr. šířil se 181
Širůček, jm. osobní, zdrobnělina ze Široký 145; v. i Sirůček
šit (rač.) 98
škádlečka, spr. škádlenička 153
škeriť (rač.) 99
šláček (rač.) 105
šlakovať (rač.) 105
šlejbrhať (rač.) 102
šlejšky (rač.) 99
šlojířník stč. 228
šluk; dáti komu šluka (vál.) 23
šoférský 207
šolek (rač.) 99
špeditér, z něm. Spediteur, lépe než speditér; č. zasilatel 188*
špekoun (vál.) 25
špendlík, z něm. Spendel (a to z lat. spinula) 188
Špičák, jm. míst. (něm. Spitzberg) 148
špína; 7. p. špinou, spr. špínou 245
špitál, z něm. Spital (a to z lat. hospitale) 188
šrapas, šrapák (vál.) 25
Šťáhlav (z RZ.) 218
štíře (rač.) 101
štráf, z něm. Streif 118
štráchy, z něm. Streiche 118
šťuchač (rač.) 97
šťuchati bandury (rač.) 97
štuchnouti do oka 20
šuměti; 3. mn. šumí i (novotvar) šumějí 189
šupa (vál.) 25
švencíř, švencovat (vál. a student.) 25
Švýcar m. Švejcar (z něm. Schweizar, Schweizer), mylnou korekturou podle vzoru dobrej — dobrý 178

T

ť m. na konci podst. jmen vzoru kost (u Hol.) 244
ť v nářečí rač. v slovech jako deseť, pobyť a p. 100
-ť z ti 256
-t a -ti v koncovce infinitivu 294
tabákový a tabáční 254
tágo (vál.), puška 25
tah; dáti komu taha (vál.) 23
tahnouti, spr. táhnouti 245; táhnout to (vál.) 26
tachynýra (vál.), ulejvák 26
tajúplný, spr. tajuplný 110
tak že, spr. takže 216
také (stč. i takéž), střed rod zájmena taký; zúžením taký, zkrácením taky (obecné) 94; také papež mu nepřál, spr. ani papež 217; v. i zápor
takový; jako takový, v. jako
takovýž stč., právě takový, stejný 94
takt, skupina rytmická 53 n.
taky, v. také
takýž stč., právě takový, stejný 94
tamež stč., právě tam, na témže místě 94
tangocuk (vál.) 26
tarabiť (rač.) 98
taras m. teras, stejněním samohlásek 107
tata n. trata (vál.) 26

taže, spr. táž 151
tba, později dba stč., péče; souvisí s dbáti 270
-tě z -ť (-ti) je; tma-tě (tmať je), on-tě (onť je) u Blahoslava 29, 256
tehdy 171
těhla (u Hol.) 240
-tel, přípona jmen podst. jako učitel a p.; od sloves 1. a 2. třídy se jí dnes podst. jména už netvoří 208
-telný; příd. jména s touto příponou nemají tvarů jmenných 50; místo nich je často lépe užíti slovesa 47; bankovka mohla býti směnitelná, spr. mohla se směniti 116
téměř a také těžměř 94
temnotně 20
ten; průměry ty nejvyšší, pěli ty nejkrásnější písničky a p., spr. průměry nejvyšší, pěli nejkrásnější písničky 116, 305; ten je spr. před superlativem, má-li platnost ukazovací 256; vybral si to druhé, chyť si toho druhého 256; zájmeno ten bývá vynecháno nespr.: věc není projednána, jsme názoru, že, spr. ta věc, toho názoru 305; ten samý, v. sám; v té samé ceně, spr. v téže 117; to bývá v přístavku 256; to se vynechává z nespr. strachu před napodobením něm. es 16, 80
tendenčný (u Hol.), spr. tendenční 294
tento bývá zbytečně m. zájmena on n. příslušného podst. jména 50, 82, 116, 217, 305
tentýž, v. týž
teologie, spr. theologie 254
Teplice, jm. míst., do Teplic (pův. do Teplice) 121
Terchová, slov. jm. míst. 148
těsně vedle radnice, spr. hned vedle, u samé radnice 302
těsno; vehnati koho do těsna, spr. do úzkých 153
teteliti se 113
tétéž stč., v. tytýž
též, v. týž; nedivil jste se, neusmíval jste se též, spr. ani jste se neusmíval 112; v. i zápor
těžce a těžko 10
těžký; věže byly těžky, spr. těžké 16
těžník (u Hol.), strojené 242
th v slovech původu lat. a řeckého 307
Thesalie 306
tiret, v. čárka spojovací
tisíc; čtrnáct tisíců, spr. tisíc 150
tknouti se (stč. tknúti se, klad. teknout, han. tknóť sa), zbytečné v spis. jazyce vedle dotknouti se 195, 200, 201, 202, 205
tlačenice 13
tlouci; 3. mn. tlučou, spr. tlukou 110; rozk. zp. tluc (ob. tluč) 295
Tonda 88; můj ty Tondo! 186
toť chod., ano, zajisté 181
trafika tabáční, lépe prodejna tabáku 254
trakati (rač.) 98
trať; množ č. tratě, spr. trati 14
trata (vál.) 26
tráviti; vzniklo rozkladem slož. o-tráviti 208; trávicí oddíl žaludku, spr. trávicí 49
trávnice (rač), kosa 98
třeba (dial. třá) 99; třeba to nebyla pravda, spr. třeba to není pravda 186

Třebenice, jm. míst., z osobního jména Třeben 219
Třebíč, jm. míst., z osobního jm. Třebek 219
tremolo 19
třeň 190
tři; ze třech m. ze tří 150; před třema, spr. třemi 81
tříselnice (rač.) 104
tříslovina 237
třísně (rač.) 99
Tristram, stč. jméno osobní 106
tříšťka (zdrobn. z tříska), v ob. výslovnosti tříška, 2. p. množ. tříštěk, ob. tříšek 12; v. i dešťka, dršťka
trnky 143
trocheje v č. 54
trojčit (vál.) 26
trolit chod. 180
trpěti; 3. os. množ. trpí 277
Trstena, jm. míst., spr. Trstená 148
truhla (vál.) 26
trupový podklad, strana trupová, spr. trupu 49
trvati; 1. os. trvám 31, 100
tudíž, stč. tudiež; touž cestou, týmž způsobem, z té příčiny; vedle tudy 94
tuplák (vál.), šrapnel 24
turbina 276
Turnov, Trnov (rač.) 105
tuzemský, tuzemsko, slova nespr. utvořená, žijí jako protiklad k slovu cizozemský a p. 280; odborníci tu- i cizozemští, spr. domácí i zahraniční 115
tvář, 2. p. tváře, archaisticky v potu tváři 254
tvořiti; kosti jsou tvořeny dvěma lamettami, spr. kosti se skládají 48; tvořiti pokračování, spr. býti jím 48; tvořiti základ, součást něčeho, spr. býti základem, součástí 285; tvořiti repertoir, spr. býti na repertoiru, hráti se 304
tvrdočelný i tvrdočelý 299
tvrdohlavý (pol. twardogłowy, srb. tvrdoglav) 299
tvrdohlavý (pol. twardogłowy, srb.
tvrdokrký slov. (pol. twardokarki) 299
tvrdošíjný, kdo je tvrdé šíje (výraz biblický); jiného významu jsou slova svéhlavý, umíněný, urputný, zarputilý, zarytý, neústupný, houževnatý 255, 298*
tvrdoústý (srb. tvrdoust) 299
tvrdý; okna byla tvrda, spr. tvrdá 16
tvůj, v. i můj
Tybal, jm. osobní, z hebr. Tubal 142
týden, slov. týždeň (= týž den) 63, 94, v. i týž; dva týdny, spr. dvě neděle 153
Tykal, jm. osobní 142
týkati se čeho, v nč. jen ve významu přeneseném 194; 3. os. týče se i (častěji) týká se 312; pokud se týče (beziehungsweise), spr. nebo, nebo i, třeba-li, kde toho třeba 213, 284
týle (rač.) 97
tytýž m. týtýž, z tétéž (= též též), střídavě, občas 94*; v. i týž
týž, táž, též (totéž); bez -ž v týden, téměř, tytýž (tétéž) 94; v tutéž stranu, spr. v touž 49;

tutéž sponu, spr. touž 304; v tomže prostoru, spr. v témž 14; v tomtéž počtu, spr. v témž 81; s toutéž lhostejností, spr. s touž 81; těmže, spr. týmž 49; zda by nevěděli o mém bratru, týž byl atd., spr. o mém bratru, byl atd. 116

U

u, předložka; vešli u Lydie, spr. k Lydii 18; v. i v
u se mění v iu, i 246
-u a -a, koncovky příslovcí znovu a znova, zprvu a zprva (stč.) a p. 96
-u a -ovi v 3. p. jedn. 258
-u, koncovka 1. os. jedn. lžu, kašlu, zastaralé lži, kašli 88; -u a -i v 1. os. sloves pečuju, dokážu, mažu, spis. pečuji, dokáži, maži 245, 294
-ů, jména osobní s touto koncovkou, jako Petrů, Machů a p., zůstávají v nč. neskloněna 263
ubídněný chod. 180
ubijeti, spr. ubíjeti 75
ublihovať (rač.) 100
übt (vál.), stále 26
účastniti se na stavbě, na budování, spr. při stavbě, budování, v budování 51, 82
účel; za účelem další dopravy, spr. k další dopravě 304
učenosť (u Hol.), spr. učenost 244
učistiť koho (rač.) 100
učitel, z učiti 207
udáti se 123; neudálo se mi cítiti (u Hol.), arch. 243
udiviti někoho, spr. naplniti někoho podivem, uvésti někoho v úžas 15, 83, 153; udiviti se, spr. podiviti se 15
uhádati, spr. uhadovati, dohadovati se 151
uháněti koho, chod. 180
uhelné prázdniny (vál.) 28
Uhříněves, jm. míst., Uhřínova ves 121
uchvaceti, knižní novotvar trvacího významu z uchvátiti, obdobou podle odvrátiti — odvraceti a p., zbytečný vedle uchvacovati 198, 203, 205
úchylek (u Hol.), spis. úchylka 242
-ůj, dial. obměna přípony -ův (tatínkůj a p.) podle můj 268
újma, slož. z ú-jma 75
ukájeti, nedokon. tvar k ukojiti 207
ukazovati před čas (o hodinách), spr. předbíhati 153
ukláněti, nedokon. tvar k ukloniti 207
úkor; na úkor, na pokoření; výsady na úkor jiných, spr. na újmu 116; na úkor chudých lidí, spr. na újmu, na škodu 302
ukráceti stč.; ukráceti nč., knižní novotvar trvacího významu k ukrátiti, obdobou podle obrátiti — obraceti a p., zbytečný vedle ukracovati 198, 201, 203, 205, 209, 210
ukrájeti, knižní novotvar významu nedokonavého k ukrojiti; v nč. se ukrájeti cítí jen jako perf. k slovesu krájeti 197, 203, 205, 207, 209
ukryndať se (rač.) 99
ukvapenec 62
uležeti se, 3. mn. uleží se 123

ulíti, ulíti se a p. (vál.) 26
um; jednati o svém umě 59
umělecký, co má vlastnost díla umělcova nebo co s umělcem nějak souvisí; umělý, opak slova přirozený 31
úměrný; dobře úměrný, lépe vhodný 76
umíněný a tvrdošíjný 299
umlčečky stč. m. vmlčečky vedle mlčečky (jako vleže vedle leže) 157; v. i -ečky
umlknouti, umlkati 194, 206
Unčov, jm. míst. 148
únosnost 160
úplata, úplatný, úplatně, bezúplatně, lépe plat, placený, za plat, bez platu (zdarma) 281 n.*; v. i uplatiti
úplatek 282
uplatiti (upláceti), po částech vyrovnati (dluh) nebo placením porušiti, podplatiti někoho 282 n.*
úplatný, úplatně, v. úplata
úřadní (stč. úřadný), úřadník úřadnický, spr. úřední, úředník, úřednický 244
určitý; vyznačovati se určitou variabilitou, spr. jakousi 48; určitou měrou, spr. nějakou 48
urputný a tvrdošíjný 299
urvisko (u Hol.), strojené 241
úsilovně, spr. usilovně 245
usínati, v. usnouti
uskutečniti výkon, dodávku (verwirklichen), spr. provésti, vykonati, splniti 285
usmátý; řekl usmátý, spr. usmívaje se 183
úsměvný; dívala se úsměvna, spr. úsměvná, s úsměvem 16
usnouti, tvar nedokonavý usínati, stč. usýpati 175; v. i -nou-
Úsov, jm. míst. 148
ustavičný tábor, spr. stálý 21
ústné podání (u Hol.), spr. ústní 244
ustrádati stč., uskrovniti se 132
ústrojenec, z příd. jména ústrojný podle ústrojenství a p. 62
usvľéci se; huslečte se chod. 181
usychati 175; v. i -nou-
usýpati, v. usnouti
ušetřiti; aby ušetřil Výravy této hanby, spr. Výravu této hanby ř. aby ho toho (od toho) uchránil, zachoval 302
ušidiť koho (rač.) 100, 103
utahaniňa (vál.) 26
utápěti, nedokon. tvar k utopiti 207
Uterý, jm. míst., spr. Úterý 148
utiskati stč., utiskati nč. m. utiskovati 198, 201
-útký, příp. příd. jmen jako stč. maľútký (malitký), běľútký; je rozšířena v nářečích (laškém), v spisovné č. nahrazena příponami -inký, -ounký, -ičký 207 n.
útroba 35
utrousiti; utrousený, spr. utroušený 117
útrpnosť, spr. útrpnost 244
-ův (stč. -óv, -uov), přípona jmen přídavných přivlastňovacích, v. t.
úvaha; to nepřichází v úvahu, spr. toho se to netýče 48
uvázati koňa o lesu slov., č. k plotu 224
uvážiti, uvažovati 234; dáti na uváženou 234; v. i -á
uvěřiti 194
uvésti do pohybu, spr. spustiti 112

uvléci, uvlékati; uvlečený sličností, touhou, rusismus, spr. unesený, unášený 153
uvnitř, z v vnitř (předložka pro větší zřetelnost opakována) 35; srov. vnitř
uzdraviti, stč. usdraviti 79; v. i zdravý
uzel, mn. č. uzle, spr. uzly 14
uzevnějšiti své vzpomínky, spr. projeviti, dáti na jevo 153
úzkostný; byly úzkostny, spr. úzkostné, plné úzkosti 16
uznávati jako nejvyšší, v. jako
užasnouti (stč. užasnouti se), nedokon. tvar užasínati se neujal vedle žasnouti 175
užívaní (u Hol.), spr. užívání 245
užívati lék, ale užívati nástrojů 117

V

v předložka; pův. v'n: odtud v něm, vníti a p. 35, 107; před p, b, v, m, f se měnila v u: u poli, u boji, u moři a p. 35, 157; v vánek, v večeru, v výsledcích, v snu, v tmu, v tmách, v dvou, v rtech, vesměs m. ve 17, 81; ve hloubce, ve tvaru, ve městech, ve stanovené, ve kterém, ve drobném, ve dřevě, ve tratolišti, ve tváři, vesměs m. v 48, 81, 209, 280, 303; v Žižkově, spr. na Žižkově 83
vacek (rač.) 99
Wackernaglův zákon 56
váhaní (u Hol.), spr. váhání 245
váhať se (rač.) 103
váhnouť (rač.) 98
Vach, Vácha, jm. osobní, z Václav 92; v. i Váša
Valta, jm. osobní, z Walther 140
Váňa, Vaněra, jm. osobní, z Václav 158; v. i Vach
vánoce, vánoční svátky 313
variola, neštovice; nespr. m. varianta, variace 276*
varna (rač.) 97
Váša, Vašata, Vašek, Vašta, jm. osobní, z Václav 92, 122, 158; v. i Vach
váti; vlajka vála, spr. vlála 19
vázati se nač, spr. k čemu 51
vážiti; to mu nevážilo, spr. na tom mu nezáleželo 153
vbíti pěstí do tabule 20
vbodati, nespr. m. vbodávati, zabodávati 197
včera, dial. včerá 146
včetně Hlučínska, spr. počítajíc v to Hlučínsko, i s ním 283; včetně vlastní hudby, spr. i s vlastní hudbou 305
vdráti, vdral, spr. vedrati, vedral 17
vdýchati, knižní novotvar nedokon. významu ke vdechnouti, obdobou podle vzdechnouti — vzdychati, zbytečný vedle vdechovati 197, 203
věc ve zpodstatňovacích výrazech stč.: vší, žádnú, celú věcí; to jest jedna věc, marná věc, dobrá n. možná věc a p.; odtud výrazy: zmýlená, na shledanou a p. 235

večán říkali podle Blahoslava Plzeňáci m. nyní 158, 192
večer; k večeru, dial. kvečerou, kvíčerou 146
věděti 43
vedlivá dial. m. vedle, obdobou podle proti — protivá 146
vědomí, z příd. jména vědomý (věděný i vědoucí); dáti, bráti na vědomí spr. 95
vědomý; chůze vědomá sebe 19
věk; v minulých věkách, spr. věcích 245
velikonoce, velikonoční svátky 313
veliký; oči byly veliky, spr. veliké 16
velký; velcí malí 180
velmi prostší (u Hol.), spr. mnohem 242; velmi často, než aby.., spr. příliš často, aby.. n. častěji, než aby... 301
venčiť se (rač.) 100
venek; chůze velice na venek 19
venky (rač.) 97, 101
verdun-ský, spr. verdunský 300
věřiti a jeho složeniny 194; nevěřím na hlavy bolení, spr. v bolení hlavy 183
ves (lat. vicus) nesouvisí se slovem veš (všechen) 219
vespěčky stč., ve spaní, spě 157; v. i -ečky
vésti a jeho složeniny 194, 203
věstiti, sloveso odvozené z věst, známý n. věst, zpráva; zbytečné vedle zvěstovati 43; jiné je věštiti (v. t.) 44; věstiti (předpovídati), spr. věštiti 302
věstník (z rus.), oznamovatel, nespr. věštník (podle deštník) 44
věštba 44
věštec, stč. věštěc z věščec, 2. p. věštcě 43
věští, stč. věščí, znalý budoucích věcí, z kmene věd- (věděti) 43
věštice, z příd. jména věští 43
věštiti, z příd. jména věští, znáti, předpovídáti budoucí věci; jiné je věstiti (v. t.) 44
věštkář stč. 43
věštkyně, ženský tvar k věštec 43
věštní, věštný 43
věštník (zastaralé), věštec, z příd. jména věštní; jiné je věstník (v. t.) 44
věšťovati stč., věštiti 44
větiti, knižní 195
větroživ stč. 228
vezdejší; jiné je zdejší 254
vézti se (vál.) 26
více ministerstev, osob a p. (mehrere), spr. několik 83, 115, 285; není co hlásiti více spr. 220, 248 n.*
vid slovesný; některé jeho zvláštnosti v nč. jazyku spisovném 193 n.*; orgány jsou ponenáhlu vymýceny, spr. vymycovány 51; osoba zaměstnaná při rozmetání vápna, spr. při rozmetávání; toho se vždy rádi zmocnili, spr. zmocňovali 117; finanční orgány jsou oprávněny vstoupiti do provozoven, spr. vstupovati 280; v. i distributivnost
vídeňský 222
viděti; vidě, -íc, -íce, spr. vida, vidouc 151
viditelný; je viditelno, spr. viditelné, je viděti 50; proužek je viditelný, spr. je viděti 47; v. i -telný

vidný; je vidno, spr. je viděti 48, 116; vidno bylo tisíce hlav, spr. bylo viděti 154
Vincencius kronikář 219
vínka, vínovice (vinovice), vinovec, vínovka, české názvy pro koňak 236 n.
vinný tím a toho 295
víra, 7. p. věrou (dosíci něčeho věrou) a vírou (s židovskou vírou) 254
vířiti; bubeníci vířili, spr. bubny vířily 153
Viskitna, jm. míst., spr. Vyskytná 148
vjem, lépe vněm 108
vjímati, lépe vnímati 108
vkolébávati 20
vkráčeti, nespr. knižní tvar nedokonavý k slovesu vkročiti m. vkročovati; ve vkráčeti se cítí nč. jen sloveso dokon. 196, 203, 205, 209
vkusně 113
vládnouti něčím, nad něčím; ovládnouti něco 222; v. i ovladyka, spr. vládyka 216
vleš stč. 228
vlna; to bylo vlny; vlna na něm jako hedvábí (u Hol.) 240
vloni i loni 222
vloupati se někam, násilně se někam vlámati, vylomením zámku a p.; srov. loupati 95
vloupiti se někam, spr. vloupati se 95
vnésti; vnešen, spr. vnesen 151
vniknouti; vniknul, spr. vnikl 304
vnímati (přejato od Čelakovského z ruštiny) 108; nespr. vnímnouti 108
vníti, vendu stč., nč. vejíti, vejdu 108
vnitř, z pův. v'n-utř změněného podle v něm, vníti a p. ve vňutř, vnitř 35
vojevoda, spr. vévoda 302
vokalisace předložek, v. k, přes, s, v atd.
Volenec, jm. osobní, z podst. jm. volenec, t. j. volitel n. osoba volená, také první z hanykéřů 190
volenka, volená polka 12
volnou, příslovce 36
volný; jsou volna, spr. volná 50
volovina 241
voněti; vonící, spr. vonějící 151
vośňák (rač.) 104
vozejček, spis. vozíček 301
vpeřiti, ze slovesa -peřiti (v. t.) 312
vplývati 20
vraceti 203; rozk. zp. vracej, 3. os. množ. vracejí 72, v. i -ejí
vracovati, knižní tvar m. vraceti 198
vrap, lépe vrapa (vrapovati), zdrobn. vrápka (vrápkovati), obyčejně množ., řasy, záhyby šatu, varhánky, skládky, plissé 45*, 313
Vratislav, 2. p. z Vratislavi, spr. z Vratislavě 303
vrátiti pařezy (na Berounsku), rozkladem slož. slovesa vyvrátiti 206, 208
vřavný houf, spr. řvoucí, hlučný 153
vrdlouhati, v hrdlo lháti 31
vrdloužka (rač.) 101
vřetenice, vřetenka dial., slepýš 251
vrhati, v složeninách zavrhovati, opovrhovati 196

vrhnouti rukou do vzduchu 20; vrhnouti, dáviti, rozkladem složeného slovesa vyvrhnouti 208
vrchnosť, spr. vrchnost 244
vršiti; vrstvy prachu vrší na všem, spr. vrší se 183
vrtoš stč. 228
Vrutky, jm. míst., spr. Vrútky 148
vsaditi si něco do hľavy, spr. vzíti 154
vsedě, spr. sedě, sedíc 152
vstoje, spr. stoje, stojíc 152
vstoupati, knižní novotvar nedokonavého významu k slovesu vstoupiti, zbytečný vedle vstupovati 196, 203, 205
však; stává na 2. i 3. místě ve větě 255
všední, co je vše dni, t. j. každý den, na rozdíl od svátečního 63; na Valašsku všední šaty proti svátečním, šaty na každý den slovou každodňové; Horňáci nosí každečné šaty na rozdíl od svátečních 190; v. i šídenský, šídenek, všíden
všeobecný spr., jiného významu je obecný 254
-vší, v. -ší
všíden; šaty pro všíden, všídno (ve všídně, pro všídno), k všídni, ve všídni, všídně; základem je příslovce všedně se zdloužením (jako pravý — právě) všídně 191
všivý 93
všlápnouti 113
všudy, stč. též všidy 122
vtěliti k Čechám, spr. přivtěliti k Čechám, vtěliti něco do něčeho, v něco 218
vtíti se 20
vůči; vzdorovat vůči chorobě, odpor vůči všemu a p., spr. proti chorobě, odpor ke všemu, proti všemu 93, 155, 305; má nárok na vrácení daně vůči státu, spr. nárok, aby mu stát daň vrátil 283
vůdce 208
vvanouti, spr. vevanouti 18
vybabčiť se (rač.) 99
vybočiti, vybočovati 209
vybrabenčiť se (rač.) 101
vybýti = vypraviti, na př. dceru z domu; vybýti zkoušku, nemoc, robotu jsou výrazy dial., nespisovné 160
vyčistiti; vyčistěný, spr. vyčištěný 183
vydati 194
vyházeti, distributivně pozvyhazovati 66
vyhověti; vyhovte, spr. vyhovějte 245
vyhraditi; vyhražen, spr. vyhrazen 151
vyhražovati si, spr. vyhrazovati 81, 117
výhružně, spr. výhrůžně 150
vyhynúť slov., nedokon. tvar vyhýňať 209
vyjednávací 253
vyjíti, vyjdu 108; vyjíti nad někoho 19
vyjití; přišlo mu vyjití 21
vyjma kožešin, spr. kožešiny 282
vyjmouti; vyjmul, spr. vyňal 151; vyjmut, spr. vyňat 49, 117
vykázněný (u Hol.), strojené 242

vykazovati; páté žebro vykazuje velký počet zlomenin, spr. u pátého žebra se přihází 48
vykládati, vyložiti zboží na prodej 191
vyklemovati se 20
vykostiti; vykostěné maso, spr. maso bez kostí 314
vykrmiti 206
vykrmívati, knižní tvar nedokon. významu k vykrmiti; lépe krmiti, vykrmovati 199, 204, 205
vykročiti, nedokon. tvar vykračovati 209
vylétnuvší, spr. vylétlý 152
vylézti 194
vyležeti se, 3. os. množ. vyleží se 123
vyloďovati, v. naloďovati
výloha (podle Auslage), výstava zboží v obchodě; o nákladech peněžních raději výdaj, vydání, útraty, náklad 191; výlohy obalu, spr. vydání za obal 285
vyloučiti; s vyloučením nemovitostí (mit Ausschluss), spr. kromě, vyjma, vyjímajíc 285
vyložiti peníze (u Bernoláka), vysázeti 191
výložek; s červenými výložkami, spr. výložky 181
výlučně dobr činný (ausschliesslich), spr. čistě, pouze 285
Výmar, z Vejmar (něm. Weimar) podle dobrej — dobrý 178
vymekrovať něco (rač.) 102
výměnkárský (u Hol), spr. výměnkářský 244
vymítiti, spr. vymýtiti; jiné je vymítati 224
vymýšleti; vymýšlící, spr. vymýšlející 151
vynahražovati, spr. vynahrazovati 181
vyňati, spr. vyjmouti 254
vynésti něco na někoho, vyzraditi; vynésti kletbu na někoho, spr. nad někým 218
vynieti stč. i vyjieti 108
vynímati stč. i vyjímati 108, 109
vyníti, vyndu stč., nč. vyjíti, vyjdu 108
vynmu, vynieti 108
vypětiť se (rač.) 99
vypnouti; vypnutý, spr. vypjatý 14
vypouzeti nč, spr. vypuzovati 198; vypouzeti stč. 201
vypraviti, nč. knižní tvar dokon. k vypravovati 199; vypraviti stč. 200
vyptávati; jal se jej vyptávat, spr. ho 117
vyrazitelný (u Hol.), strojené 242
vyrážeti (rač.) 101
vyrozuměti, vyrozumívati koho, spr. oznamovati komu, zpravovati koho 73; vyrozuměti je rozumem vystihnouti, pochopiti, poznati 285
vysaditi; vysazen úrazům a pl., spr. vydán 48
vysévati nevýslovné věci 19
výsota, spr. výsost, výšiny 153
vyspavší se, spr. vyspalý 152
vystoupati, knižní novotvar nedokon. k vystoupiti, spr. vystupovati 196, 205
vystřídati; jalovce vystřídaly borovice, spr. po jalovcích přišly borovice 301
vysušiť slov., nedokon. tvar vysúšať, č. vysušovat 209
vysuté zahrady, spr. visuté 297 n.*

vyšívačský, spr. vyšivačský 216
vytáhnouť hodinky (rač.), natáhnouti 103
vytvářeti; vytvářice, spr. vytvářejíce 49
vyváleti (vál.) 26
vyvenčiť se (rač.) 100
vývin, lépe vývoj 48
vyvolati, vyvolávati nedorozumění, pozornost, pohyb cen atd., spr. způsobiti, způsobovati, vzbuditi, buditi 83, 115, 285, 305
vyzdvíhati, spr. vyzdvihovati 197
vyzdvihnouti; sluší vyzdvihnouti, že, spr. vytknouti 48
významný; je významno, spr významné 50
vyzpovídaní (u Hol.), spr. vyzpovídání 245
vyzvati, vyzývati 198
vyžit se, spr. vyžít se 245
vzdáli, vzdál, zdál, přísl., na dálku; vzdálí, podst. jméno z výrazu vzdáli, je v složenině ze vzdálí a p. 128
vzdáliti, vzdalovati 194
vzdělávaní (u Hol.), spr vzdělávání 245
vzdmutí, spr. vzdutí, vzedmutí 20
vzdornost (v lékařství) je vlastnost stálá, odpor je resistence v jednotlivém případě; jinak je lépe slovu vzdornost se vyhýbati 93
vzdorovati nákaze, lépe odporovati 93
vzdychati 197
vzejtra, stč. vzajtra, z předložkového výrazu za jutra (zajtra) s opakovanou předložkou 271
vzepnouti, vzepjal 14, 20
vzíti a vzníti (se, o ohni), vznímati se 108; musí mu vzíti za ruku, spr. musí ho vzíti 184
vzkřísení, spr. vzkříšení 216
vzníti, vzendu stč., nč. vzejíti, vzejdu 108
vzníti se, vznímati se (o ohni) 108
vznosné myšlenky, spr. skvostné, velkolepé 110
vzodpoviedati sě stč., zodpovídati se něčeho, zříci, odříci se něčeho 65
vzplávati, knižní novotvar nedokon. významu ke vzplanouti, obdobou podle mávnouti — mávati a p. 199, 204
vzpokojiti se (u Hol.) 243
vzpověděti stč. m. pověděti, podle vzpoviedati 67
vždy, stč. všdy, ze zájmena veš (všechen) příponou -dy 79, 171; stč. též vžda (ze všda) 171; vrabci se vždy nemohli dosti nahašteřit, spr. nikdy 117; v. i zápor

Y

y 93, 296
y, koncovka 7. p. mn., v ob. jazyce -ma, -ama; koncovka -y jen v určitých tvarech: za (nad, pod) Klatovy, za kamny, za humny, za vraty, vzteky, strachy, hlady, hrdinsky 266*

Z

z m. ž u Hol. v tvarech mnozství, knězstvo a p. m. množství, kněžstvo 244

z, předložka; z počátku, spr. s počátku 244; ze tvaru, ze hmoty, ze druhé, ze řečtiny, spr. z tvaru, z hmoty, z druhé, z řečtiny 48, 216, 217; v. i s

z-, předpona 15; s předponou z- se neskládají složeniny původu příslovečného, jako podletí, zášeří, podměstí, předměstí, zámoří a p. 177; předpony z- a s- se matou u Hol. 244

za, předložka; za prvé (předně), za druhé atd. při výčtu; nespr. v tomto významě po prve, po druhé atd. 229 n.*; za to však, spr. zato 216; baviti se za obědem, spr. za oběda, mezi obědem 152

zabírati; zabíralo je počasí, spr. zaměstnávalo 153

zabodnouti 203; zabodnouti se někde (vál.) 27

zabraňovati; zabraňují, aby mezižebří vpadávala, spr. nevpadávala 52; aby se k nim přidružili, spr. nepřidružovali 154; v. i zápor

Zacléř, spr. Žacléř 148

začátkování, spr. začátečnictví, začátky, doba, kdy začínal 153

začínati; pak začínala punčocha, spr. začínala se 181

začíti, začnu, tvar nedokon. začínati 175; začla, začlo, začli spr. začala, začalo, začali 81, 117, 151, 304; začnuvše, spr. začavše 151, 152

zadělati vojnu (vál. 27

zadržeti, zadržovati 197; zadržeti v paměti, spr. zapamatovati si 112

záduš, pův. záduší 158

zadýchati se 197, 203

záfrontí (vál.) 27

zaharboucený (rač.) 101

záhodný, z výrazu záhodno, pův. za hodno 271

zahořívati, tvar knižní 199, 204

zahromžiti (u Hol.) 242

záhy, často nespr. m. brzo 48, 84, 305

zachmuřiti, zachmuřovati 209

zachrouti se chod. 180

zachvívání tance 20

zájem míti na uskutečnění účelu spolku, spr. o to, aby se uskutečnil 305

zajímati se něčím, spr. o něco 152

zajímavý; jsou zajímavy, spr. zajímavé 82

zájmeno zvratné, v. t.; zájmeno vztažné bývá nespr. místo zájmena on 50; ostatní zájmena v. pod jednotlivými hesly

zajmouti se sám v sebe 20

základ; na základě nařízení, spr. z nařízení, podle nařízení 285

zakládati pohled v něčí oči, spr. upírati, nořiti 113

základná povaha (u Hol.) 244

zakláti; zaklaný, zabodnutý, zapíchnutý 93

zakráčať, zlinské iterativum k zakročiť 202

zakrněti; 3. mn. zakrní, spr. zakrnějí 49
zalézti 194
zaležeti se, 3. mn. zaleží se 123
záležeti, 3. mn. záleží n. záležejí 123
zaličovati (u Hol.) 242
záměstí; kráčeti do záměstí, spr. jíti za město 153
zamyšlovati se, zbytečné vedle zamýšleti se 198, leda jako arch. 200
zanésti; zanešen, spr. zanesen 14; zanésti do výkazu, spr. zapsati 83
zanímati (arch.), nč. zajímati 108
zaobroubiti, zavobroubit (u Jičína) 61
zapadati 203
zapadnouti (vál.) 27
zápas, z výrazu jíti za pasy 271
zapíchnout se (vál.) 27
zapírati 194
zaplakati, dokon. tvar k plakati 208
zapnouti; příč. zapiat n. zapjat 14
zapochybovati 199, 204, 208
zápolí (vál.) 27
zapomenouti 256; zapoměl, spr. zapomněl 150; nezapomeň přijíti n. abys přišel 2
zapomětlivý, spr. zapomnětlivý 150, 182
zapomínati, nedok. tvar k zapomenouti 280
zápor; po slovese (za)brániti bývá ve větě vedlejší sloveso záporné, zabránil, aby nechodil 52, 154, 295; zápor ve výrazech přisvědčil, nepřisvědčil a p. 240; musí se ho nevzdáti (u Hol.) 243; v záporné větě bývá m. vždy — nikdy, m. jakož i, také — ani 117, 217
zapověděti; příč. zapovězen, spr. zapověděn 183, 254
zapřahnouti, spr. zapřáhnouti 245
zapřemítati 208
zapříti 194
zaprouditi 208
zapustiti hlavu do dlaní, spr. složiti 153
zaradovati někoho, spr. obradovati, potěšiti 301
Zarathustra, spr. Zarathuštra 95
zařezávati (vál.) 27
zaříznout frajeřinu a p. (vál.) 24, 27
zároveň 38
zarputilý a tvrdošíjný 299
zařvati (vál.)
zarytý a tvrdošíjný 299
zásadný (u Hol.), spr. zásadní 244
zasahati, zasáhati, nč. knižní novotvar m. zasahovati 196, 205
zase, stč. = nazpět 61
zasekávať baňky (rač.) 101
zastarati se (u Hol.) 243
zastihnouti; zastihnut, spr. zastižen 151
zastudělo mne, spr. zastudilo 181
zastyděti se svých nespravedlností, spr. za ně 152
zášť, lépe zášti 158
zatím, v. mezitím
zátop (rač.) 100
zatýkací 253

zaujati, spr. zaujmouti 76
závan 20
zavařiti vojnu (vál.) 27
závažný; jsou závažny, spr. závažné 50
zavčas, z předložkového výrazu v čas s nově přidanou předložkou 271
záviděti, 3. mn. závidějí, spr. závidí 245
záviseti od čeho, spr. na čem 246
závislý; je závislo, spr. závislé 50; je závislá od vyžití, spr. na něm 183
zavrhnouti; zavrhnul, spr. zavrhl 245
zavříti; na zavřetí (rač.) 101
zavyčítati, knižní dokon. tvar k vyčítati m. vyčísti 199, 204
zavyknouti v sebe 15
zavzíti se zač (u Hol.) 243
zazdáti se, knižní dokon. tvar ke zdáti se 199, 208
zázračno, zpodstatnělé 16
zažířiti 20
zažrané prase chod. 180
zbabělý; oči byly zbaběly, spr. zbabělé 16
zbírati, spr. sbírati 244
zblízka 96, 159
zblížení, spr. sblížení 244
zbolavěti se, spr. zbolavěti, zbolaviti se 15
zcela, pův. zcelu 96
zda-li, spr. zdali 75
zdaleka 96
zdali 184
zdáli 159
zdánlivý 157; v. i -livý
Zdaraz, stejněním m. Zderaz 107
zdáti se 123; v živé řeči nemá tvaru dokonavého 204
zde, stč. sde 79
zdéli, vzdéli, na délku 128; rovina deset kroků zdélí dlouhého stolu, spr. rovina stolu deset kroků dlouhého 183
Zdík 219
zdobývati stč. 66
zdravý, ze stč. sdravý 79
zdržovati se kde, spr. státi, dlíti, žíti, pobývati, meškati 21, 285
zduřovati se, spr. zduřovati 51
zdůvěrniti; rozhovor zdůvěrnil, spr. zdůvěrněl 183
zdvíhati 175; v. i -nou-
zdvihnouti, opět. tvar zdvíhati, ale pozdvihnouti — pozdvihovati 209
zebrati se, spr. sebrati 244
zeď; 3. mn. zdím, 6. p. zdích, 7. p. zděmi; spr. zdem, zdech, zdmi 150
zejtra (dial. zajtrá 146), z pův. za jutra, zajitra; odtud i podst. jméno zajtřie, zejtří (den za jitrem), v složeninách nazejtří, pozejtří, lépe než nazítří, pozítří 150, 177 n.*
zelenina (vál.) 27
zelený; střevíce byly zeleny, spr. zelené 16
země; 2. p. do zemi, spr. do země 303
zeugma 50
Zeus, 2. p. Dia 302
zevnitř 35
zeza obočí (u Hol.) 243
zezulka (rač.) 102

zhánětí se (u Hol.) m. sháněti se 244

zhasnouti, opět. tvar zhasínati 175; v. i -nou-

zhledati se; na zhledanou (u Hol.), spr. shledati, na shledanou 244

zhoda, zhodovati se, spr. shoda, shodovati se 244

zhořeti (u Hol.) m. shořeti 244

zhovívavě (u Hol.), spr. shovívavě 244

zhrzěti stč., pohrdati něčím; z toho výraz zhrzená láska 224

Zíbrt, jm. osobní, ze Siegfried, Seifert 106

zima; v zimě v létě 180

získati názvu, spr. název 218

zítra, z pův. z jitra, zjitra 177; zítra se udrželo vedle častějšího zajtra, zejtra, protože se v mnohých slovech s pův. -ej (prej, Švejcar) viděla neprávem obměna tvarů s -ý- (dobrý, ob. dobrej) 178*

zjednati čeho, spr. co 15

zkouška; zkoušku vykonati, zkoušce se podrobiti, zkoušku podstoupiti i odbýti (v. t.), nespr. zkoušku vybýti 160

zkrácenou cestou, spr. kratší cestou 15

zkrátiti, zkracovati 92

zkřísiti, spr. vzkřísiti 150

zkušovati, knižní tvar nedok. k zkusiti, zbytečný vedle zkoušeti, leda arch. 198, 200

zlatohlávek 12

Zlaty stul, jm. míst., spr. Zlatý stôl 148

zlodějskou, příslovce 36; v. i -ou

zlosť, spr. zlost 244

zmásť šaty (rač.) 100

zmdlíti, spr. zemdlíti 17

zmechovatělý, spr. omšelý 110

změřiti 311

zmizeti, 3. mn. zmizejí, rozkaz. způs. zmizej (vulg. zmiz) 72

zmlkati 194, 206

zmlknouti 194

zmocniti koho, učiniti koho mocným; zmocniti se čeho, státi se mocným čeho 95

znapájeti stč. 66

znatelný; je znatelno, spr. znatelné, je znáti 47, 50

znavenost 19

znenáhla 96

znenáviděti někoho 15

znesmyslňovati, spr. zbavovati smyslů 110

Znióváralja jm. míst., spr. Kláštor pod Zniovom 148

zníti, 3. mn. zní i znějí 72

znov, spr. znovu 220

znova i znovu 96

zobudiť slov. m. obudiť podle zobúdzať 67

zoděti stč. m. oděti podle zodievati 67, 69

zodpověděti, zodpovídati; slovesa tato se vyskytují sice v nářečích i ojediněle v stč., ale význam i způsob, jak se jich užívá v nč. místo odpověděti, odpovídati je nespr. 65 n.*; zodpověděti otázku, spr. odpověděti na otázku 246, 286; zodpověděti pozdrav, spr. odpověděti na pozdrav, poděkovati zaň 152; zodpovídati něco, spr. odpovídati za něco 246

zodpovědnost, spr. odpovědnost 65, 70 n.

zodpovědný, spr. odpovědný 65, 70 n., 217

zodpovídati, v. zodpověděti

zohnouti stč. m. ohnouti podle zohýbati 67, 69

zpindačiť (rač.) 104

zpitomněti koho, spr. zpitomiti; zpitomně, -íc, spr. zpitomě; zpitomnění, spr. zpitomění, zpitomení 150

zpošetiť se (u Hol.) 241

zpravujete se? 73

zpřipínati stč. 66

zpřístupniti jeskyni, spr. otevříti ji obecenstvu 46

zprostřieti stč. m. prostřieti podle zprostierati 67

zprotivěti se, spr. zprotiviti se 15

zprvu, stč. též zprva 96

zpuštěný (u Hol.) m. zpustlý 242

zrcadelně hladký, spr. jako zrcadlo 114

zřetel; se zřetely, spr. se zřeteli 303

zrozrážeti stč. 66

zšíři, pův. vzšíři, na šířku 128

zšlehati, spr. zešlehati 17

ztíži 128

ztluštělý, spr. ztlustělý, ztlustlý, ztluštěný 48

ztráceti závažnosti, spr. ztráceti závažnost, pozbývati závažnosti 152

ztroskotati; parník ztroskotal, spr. se ztroskotal 83

zubaté vlasy (zackig) 113

zůstati; zůstal státi, spr. zastavil se 112

zůstavovati peníze u někoho, spr. nechávati 14

zvážiti, dokon. tvar k vážiti 311

zvěstovati, ze slova věst a to z věděti 43

zvíci, nespr. zvící, pův. vzvieci, vzviecu, na velikost 128

zvratné zájmeno v množ. č. bývá jen tehdy, když se osoba zvratným zájmenem vyjádřená kryje úplně (i číselně) s podmětem; jinak bývá přivlastňovací zájmeno osobní: my děti máme milovati naši republiku 159; přivlastňovací zájmeno osobní bývá nespr. místo zájmena zvratně přivlastňovacího: musím se učiti s mým synem, spr. se svým 117, 184; u podstatného jména slovesného nebývá zvratného se, v. podstatné jméno; tvary zájmena zvratně přivlastňovacího, v. můj; kterous sobě zvolil (arch.), lépe kterou sis zvolil 76

zvratný tvar slovesný ve významu trpném nebývá, leda výminkou, v 1. a 2. os., v 3. os. pak jen tam, kde podmět sám nemůže býti původcem děje, na př. jablka se češou; zvratný tvar slovesný platnosti trpné v 2. os. (v úředních rčeních: žádáte se, vyzýváte se a p.) je proto lépe nahrazovati slovesem činným s určitým podmětem: vyzývám Vás, pan ministr Vás žádá 73 n.*; zvratným tvarem slovesným se nahrazuje mechanicky něm. man:

vědělo se, někdo zde bydlil, spr. bylo zřejmé; byl jsem tam, kde se zřídka směje, spr. kde se lidé smějí; věřilo by se, že zámek uplave, spr. člověk by myslil 111
zvroucniti; poměr zvroucnil, spr. zvroucněl 183
zvyknouti si nač, spr. čemu 117
zvymyšlovati (u Hol.) 243
zvýši, pův. vzvýši, na výšku 128

Ž

Žábokreky, jm. míst., spr. Žabokreky 148
žádati něčeho 130 n., 295
žadlavý (rač.) 102
žáchora (u Hol.) 240
žalář — žalařovati 92
žalud; mn. želdy (rač.) 103
žaludeční upevnění, tvar, poloha, forma, spr. upevnění žaludku a t. p. 49
žampanské, spr. žampaňské 244
žasnouti 175
ždáti, ždám (stč. též ždu), pův. čekati, časem nabývá významu žádati; v tomto významě obnoveno u básníků nč. 191, 223; ždať rus., čekati, nikoli žádati 86
želatina, souvisí s franc. geler, nespr. gelatina 64
želeti, 3. mn. želejí 186; želeti — oželeti 222; v. i o-
ženiální, spr. geniální 276
ženijní 64
ženin, ženský, ženy 192
žhavěti; tváře mu žhaví, spr. žhavějí 183
žhnouti; žehnul, spr. žehl 110
Žibřid, stč. jm. osobní, z něm. Siegfried, Seifert 106, 140
žihravěti 20
žihravý 20
žízniti 131
Žižka; 3. p. Janu Žižku, spr. Žižkovi 32
žráti (vál.) 27

ÚSTAV DĚJIN KSČ KNIHOVNA

1